

Spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno - obrazovnom procesu kod odgojitelja, učitelja i nastavnika

Gal, Dorotea

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:482227>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-30**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ODJEL ZA TURIZAM I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
PODUZETNIŠTVO U KULTURI I TURIZMU

Dorotea Gal

**SPREMNOST ZA IMPLEMENTACIJU PODUZETNIČKIH
KOMPETENCIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU
KOD ODGAJATELJA, UČITELJA I NASTAVNIKA**

Diplomski rad

Zadar, 2015. godina

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ODJEL ZA TURIZAM I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
PODUZETNIŠTVO U KULTURI I TURIZMU

Dorotea Gal

**SPREMNOST ZA IMPLEMENTACIJU PODUZETNIČKIH
KOMPETENCIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU
KOD ODGAJATELJA, UČITELJA I NASTAVNIKA**

Diplomski rad

Doc. dr. sc. Božena Krce Miočić

Zadar, 2015. godina

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Dorotea Gal** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu kod odgajatelja, učitelja i nastavnika** rezultat mojega vlastitog rada, koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na izvore i objavljenu literaturu kao što pokazuju korištene bilješke i popis korištene literature. Niti jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz bilo kojeg necitiranog rada i ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem također da niti jedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj ili znanstvenoj ustanovi ili pravnoj osobi. Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

U Zadru, 8. prosinca 2015.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PODUZETNIŠTVO I PODUZETNIČKE KOMPETENCIJE.....	3
2.1. Poduzetništvo	3
2.1.1. Definijski okvir poduzetništva: Što je poduzetništvo i tko je poduzetnik?	3
2.1.2. Ključne osobine uspješnih poduzetnika	7
2.1.3. Tipovi poduzetnika i poduzetništva	11
2.1.4. Značaj poduzetništva u gospodarstvu Republike Hrvatske	13
2.1.5. Poduzetništvo 21. stoljeća	16
2.2. Obrazovanje u Hrvatskoj i učenje za poduzetništvo	20
2.2.1. Teorija pojma „kurikulum“ i Nacionalni okvirni kurikulum.....	20
2.2.2. Poduzetnička kompetencija	27
2.2.3. Strategija učenja za poduzetništvo	31
2.2.4. Dobra praksa učenja za poduzetništvo- Dječji tjedan poduzetništva	35
2.2.5. Cjeloživotno učenje	37
3. PRIMARNO ISTRAŽIVANJE	41
3.1.Predmet, ciljevi i hipoteze istraživanja i znanstvene metode	41
3.2.Rezultati istraživanja u Varaždinskoj županiji	44
3.3.Rezultati istraživanja u Zadarskoj županiji	61
3.4.Usporedba rezultata Varaždinske i Zadarske županije	76
3.5.Analiza podataka	90
3.6.Rasprava rezultata istraživanja	96
4. ZAKLJUČAK	99
5. SAŽETAK	101
6. SUMMARY	102
LITERATURA	104
POPIS GRAFIKONA	106
POPIS TABLICA.....	110
PRILOZI.....	111
ŽIVOTOPIS.....	114

1. UVOD

Tema diplomskog rada je Spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu kod odgajatelja, učitelja i nastavnika. Europska komisija (2004.) odredila je kompetenciju „smisao za inicijativu i poduzetništvo“ kao jednu od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Stjecanje poduzetničke kompetencije predviđeno je i Nacionalnim okvirnim kurikulumom Republike Hrvatske (2011.), temeljnim dokumentom odgoja i obrazovanja. Prema NOK-u, poduzetnička kompetencija omogućuje razvoj poduzetne i inovativne osobe koja je sposobna uočiti prilike te svoje ideje provesti u djelo. Razvoj gotovo svake zemlje temelji se na poduzetničkim aktivnostima, stoga je stjecanje poduzetničke kompetencije od najranije dobi od velike važnosti.

Razrada teme sastoji se od dvije cjeline. Prva cjelina odnosi se na poduzetništvo kao pojavu te njegov značaj. U drugoj cjelini govori se o obrazovnom sustavu Republike Hrvatske te učenju za poduzetništvo.

Prva cjelina donosi definicijski okvir poduzetništva, objašnjeno je što je poduzetništvo te koga se može smatrati poduzetnikom. Navedene su ključne osobine koje karakteriziraju uspješne poduzetnike, kao i neke od vrsta poduzetništva i poduzetnika. Nakon toga, objašnjen je značaj poduzetništva u gospodarstvu Republike Hrvatske. Značaj poduzetništva promatra se i u kontekstu Europske unije, budući da je Hrvatska punopravna članica. Na kraju cjeline govori se o poduzetništvu 21. stoljeća, o promjenama koje nastaju na tržištu te novim potrebama koje se stvaraju u poslovanju.

U drugoj cjelini razrada teme počinje objašnjavanjem pojam „kurikulum“ te predstavljanjem Nacionalnog okvirnog kurikulumu Republike Hrvatske. Poduzetnička kompetencija, kao dio kurikulumu, objašnjena je u nastavku. Važan dokument koji potiče razvoj učenja za poduzetništvo i stjecanje poduzetničke kompetencije naziva se Strategija učenja za poduzetništvo. Strategiju je izdalo Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva 2010. godine, te donosi akcijski plan za razdoblje od 2010. do 2014. godine. U ovoj cjelini predstavljena je i dobra praksa učenja za poduzetništvo u Republici Hrvatskoj. Odnosi se na Dječji tjedan poduzetništva, a opisani su učinci provođenja ovog projekta. Poduzetnička kompetencija nužna je za razvoj cjeloživotnog učenja, a upravo s njime završava teorijska obrade teme.

Nakon teorijske obrade teme, opisano je primarno istraživanje provedeno kao dio ovog rada. Predmet istraživanja odnosi se na spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu. Podaci su prikupljeni pomoću anketnih upitnika. Anketni upitnici u elektroničkom obliku dostavljeni su u gotovo sve odgojno-obrazovne ustanove (dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole) na području Varaždinske i Zadarske županije, a u nekoliko ustanova ispunjeni su u fizičkom obliku. Anketne upitnike ispunilo je ukupno 135 osoba. S područja Varaždinske županije u istraživanju je sudjelovalo 79 ispitanika, a s područja Zadarske županije 56 ispitanika. Ciljevi istraživanja uključuju dobivanje saznanja o postojećem stanju spremnosti za implementaciju, saznanja o učestalosti i načinima provođenja učenja za poduzetništvo, saznanja o motivaciji odgojno-obrazovnih djelatnika, te usporedbu provođenja učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji. Prikazani su rezultati istraživanja za Varaždinsku i Zadarsku županiju te njihova usporedba. Postavljene su tri hipoteze istraživanja, koje su provjerene hi-kvadrat testom. U analizi podataka nalaze se rezultati provjeravanja hipoteza hi-kvadrat testom, a na kraju cjeline nalazi se rasprava rezultata istraživanja.

Na kraju rada nalazi se zaključak rada i sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku. Navedena je literatura, popis grafikona i tablica. U prilogu se nalazi anketni upitnik koji je korišten za prikupljanje podataka.

2. PODUZETNIŠTVO I PODUZETNIČKE KOMPETENCIJE

2.1. Poduzetništvo

Razvoj poduzetništva potiče se stjecanjem poduzetničkih kompetencija. U nastavku je dan definicijski okvir poduzetništva. Nabrojene su ključne osobine koje svaki uspješan poduzetnik posjeduje, tipovi poduzetnika te najčešće vrste i oblici poduzetništva. Nakon teorijske razrade poduzetništva, istaknuta je važnost poduzetništva. Republika Hrvatska je od 2013. godine punopravna članica Europske unije, stoga se i poduzetništvo promatra u kontekstu konkurentnosti na europskom tržištu. Posljednje poglavlje odnosi se na poduzetništvo 21. stoljeća. Značajne promjene nastale su u ekonomiji i društvu, koje utječu na daljnji razvoj poduzetništva.

2.1.1. Definijski okvir poduzetništva: Što je poduzetništvo i tko je poduzetnik?

Termini poduzetništvo, poduzetnik, poduzetnički pothvat i slično često se koriste u svakodnevnom životu, spominju se u raznim medijima te su dio rječnika gotovo svake osobe. Različiti autori navode različite definicije ovog pojma, što ukazuje na njegovu važnost i kompleksnost. Pojam poduzetništvo, kao glavna komponenta poduzetničke kompetencije i tema ovoga rada, u nastavku detaljno je opisano.

Fenomen poduzetništva predstavlja jednu od glavnih političkih, medijskih, ekonomskih i općedruštvenih tema. Interes za poduzetništvo proizlazi iz spoznaje da je cjelokupna povijest na određen način proizvod poduzetničkog djelovanja. Društveni i ekonomski kontekst suvremenog poduzetništva napustio je koncept ekonomije obujma, pa se danas poduzetništvo smatra glavnim akceleratorom razvoja, posebno u vidu brojnih malih poduzeća. Poduzetnik i poduzetništvo dobivaju centralnu poziciju u postizanju ekonomskog i društvenog razvoja. „Čovjek, kao društveno i ekonomsko biće, postupno postaje i poduzetničko biće-*homoentreprenaurus*“ (eng. poduzetnik=entrepreneur, op.a.) (Buble, 2006: 5). Kreativnost i poduzetništvo itekako su potrebni, a institucionalna okolina koja ohrabruje poduzetnike važna je sastavnica ekonomskog rasta.

Mnogi autori dali su odgovore na pitanje: Što je poduzetništvo i tko je poduzetnik? „Poduzetništvo predstavlja sposobnost pokretanja određene akcije, poduzimanja aktivnost sa svrhom postizanja željenog cilja, (...) spremnost na borbu protiv prepreka, spremnost na

neizvjesnost ishoda i rizik“ (Buble, 2006: 1). Poduzetništvo je predmet interesa mnogih znanosti, ponajprije ekonomije, psihologije, sociologije, prava.

U ekonomskoj teoriji poduzetništvo se najčešće definira kao „ukupnost poduzetnikovih inovacijskih, organizacijskih, usmjeravajućih, upravljačkih i nadzornih sposobnosti“ (Škrtić, 2006: 1). Potrebno je naglasiti da je to samo jedan od mnogih pokušaja definiranja poduzetništva, budući da je poduzetništvo nemoguće jednoznačno odrediti. Postavlja se pitanje zašto ga je teško definirati? Odgovor leži u tome da poduzetništvo označava izazov. Dakle poduzetništvo je više od samo želje za uspjehom, više od inovativnosti, više od znanja i upornog rada, od novog proizvoda, tržišta ili novog potrošača... Poduzetništvo je proces stvaranja nove vrijednosti jedinstvenom kombinacijom resursa, sa svrhom iskorištavanja prilike (Bokšić, 2006: 1).

Podrijetlo riječi poduzetništvo (entrepreneurship) dolazi iz francuske riječi „entreprendre“, koja označava osobu koja preuzima rizik novoga. Najznačajniji predstavnik britanske klasične političke ekonomije, Adam Smith, poduzetništvo doživljava kao najbolji pokretač ekonomskog razvitka i blagostanja društva. Može se reći da cjelokupan način razmišljanja o poduzetništvu dolazi od Adama Smitha (prema: Horvat, 2006: 13). On naglašava važnost raspodjele i nagrade poduzetnicima za njihov trud (prema: Buble, 2006: 3). Smith govori o poduzetničkoj aktivnosti koja se ostvaruje marljivošću i štedljivošću, poslovnim špekulacijama i poslovnim inovacijama (prema: Bokšić, 2006: 2).

Frank Hyneman Knight (1921.) poduzetnika definira kao osobu koja spremno preuzima rizik i ostvaruje profit kao nagradu za rizik i kao nagradu za neizvjesnost. Za razliku od rizika, koji se može procjenjivati prema prošlim događajima, neizvjesnost je moguće samo subjektivno procijeniti.

Austrijsko-američki ekonomist i sociolog, Joseph Alois Schumpeter, popularno zvan „otac poduzetništva“ daje značajan doprinos teoriji poduzetništva. On definira poduzetništvo kroz stvaranje inovacija, naglašavajući važnost inovacija u gospodarskom rastu i razvoju (prema: Bokšić, 2006: 3). Prema Schumpeteru, snage koje rezultiraju razvojem nisu izvanekonomske prirode, već su to inovacije, nove kombinacije faktora proizvodnje. Schumpeter navodi kako je poduzetnik usmjeren na uvođenje novih kombinacija faktora proizvodnje. Nove kombinacije očituju se u nekoliko formi: uvođenje novog proizvoda ili kvalitete, uvođenje novog načina proizvodnje, otvaranje novog tržišta, osvajanje novih izvora sirovina, uvođenje

nove organizacije. Osnovna funkcija poduzetnika jest kršenje otpora koji se pojavljuje kod uvođenja pronalazaka i inovacija (prema: Buble, 2006: 5).

Na poteškoće konceptualnog određenja poduzetništva upozorava William J. Baumol. Prema njemu poduzetništvo je konceptualno povezano sa uvažavanjem poduzetničkih prilika i poticanjem poduzetničkih inicijativa, strateškom orijentacijom poduzeća, afirmacijom menadžerskih struktura i promjenom kontrolnih mehanizama proizvodnih faktora (prema: Buble, 2006: 6).

Cole poduzetništvo definira kao „svrhovitu aktivnost usmjerenu ka iniciranju i razvijanju profitno orijentiranih poslova“, prema Marku Cassonu poduzetništvo je „proces prosuđivanja i donošenja odluka o uporabi ograničenih resursa“, a Peter Drucker smatra kako poduzetništvo podrazumijeva „raditi nešto na drugačiji način, a ne raditi nešto bolje od onoga što već postoji“ (prema: Buble, 2006: 7).

Hisrich (2011: 8) definira poduzetništvo kao „proces stvaranja nečeg novog i vrijednog kroz posvećivanje vremena i truda, pretpostavljajući popratne financijske, fizičke i društvene rizike, i na kraju primanje nagrada u obliku novčanog i osobnog zadovoljstva i neovisnosti“. Ova definicija uključuje 4 aspekta koji čine poduzetništvo. Prvi aspekt odnosi se na stvaranje nečeg novog. Dakle, poduzetništvo podrazumijeva novostvorenu vrijednost, kako za poduzetnika, tako i za one kojima je novina namijenjena. Drugi aspekt odnosi se na posvećivanje vremena i truda. Poduzetničke aktivnosti zahtijevaju mnogo posvećenosti, a bez puno vremena i još više truda vrlo je teško ostvariti pravu vrijednost. Treći aspekt uključuje nagrade koje poduzetnici ostvaraju ulaganjem vremena i truda u svoj pothvat. Najvažnija nagrada svakom poduzetniku je neovisnost, koja je popraćena osobnim zadovoljstvom i osjećajem postignuća. Novčana nagrada, odnosno profit, posebno je bitna u profitno orijentiranim pothvatima, u kojima novac može biti pokazatelj uspjeha. Četvrti i najvažniji aspekt poduzetništva odnosi se na preuzimanje rizika. Poduzetnički pothvati odvijaju se u veoma neizvjesnim okolnostima, koje je, kao što je već navedeno, moguće samo subjektivno procijeniti. Unatoč svim nesigurnostima svojeg pothvata poduzetnici se odlučuju na djelovanje, a poduzetnička aktivnost obavlja se u atmosferi neizvjesnosti. Stoga je preuzimanje rizika svakako najznačajniji aspekt poduzetništva.

Termin poduzetnik (entrepreneur) također vuče korijene iz francuskog jezika. Korijen riječi poduzetnik u francuskom jeziku doslovno preveden znači „onaj koji uzima između“ ili „ići između“. Jedan od prvih poduzetnika je i Marko Polo, mletački trgovac za kojeg se vjeruje da

je rođen na Korčuli. Polo je uspostavio trgovačke pravce prema Dalekom istoku. On bi potpisivao ugovor sa osobom koja je imala novac i koja je željela prodati svoje proizvode, a takav ugovor uključivao je zajam trgovcu-pustolovu. Ovakav način poslovanja ima značajke poduzetničkog poslovanja, posebice u riziku kojeg snose sudionici pothvata. Dakle, poduzetnikom se može nazvati osoba koja „riskira u namjeri da otpočne nešto novo“ (Hisrich, 2011: 5).

Sredinom 20. stoljeća javlja se novi pojam-poduzetnik kao inovator, pojedinac koji razvija nešto jedinstveno. Funkcija poduzetnika očituje se u promjeni ili poboljšanju obrasca proizvodnje tako da se iskoristi neki novi izum. Izum se može koristiti u isprobavanju novih metoda proizvodnje nove robe ili novih načina proizvodnje stare robe, u otvaranjima novih izvora inputa (sirovina) ili novih kanala proizvodnje te u organiziranju nove industrije. U ovom opisu poduzetnika i njegove djelatnosti koncept inovacije i noviteta predstavlja sastavni dio. Inovacija je jedan od najtežih zadataka poduzetnika. Sposobnost inoviranja nalazi se u mnogim događajima kroz povijest. Od Egipćana koji su dizajnirali i gradili piramide od ogromnih kamenih blokova, do Apollo mjesečevog modula i bežične komunikacije, sposobnost inoviranja prisutna je u svakoj civilizaciji (Hisrich, 2011: 7). Novitet se može odnositi na bilo koju sferu poslovanja, a organizacijske inovacije jednako je teško razviti kao i tradicionalne tehnološke inovacije.

Kada se govori o stvaranju nečeg novog i inovacijama, postoje neke nejasnoće u shvaćanjima poduzetnika nasuprot izumiteljima. „Izumitelj, pojedinac koji nešto stvara po prvi puta, snažno je inspiriran i motiviran vlastitim radom i osobnim idejama“ (Hisrich, 2011: 8). Osim posjedovanja kreativnosti, izumitelji su najčešće dobro obrazovani, stavljaju premiju na postignuće, koje mjere brojem razvijenih izuma i odobrenih patenata. Najčešće ne uživaju novčane koristi kao mjeru uspjeha. Za razliku od izumitelja, poduzetnik se zaljubljuje u organizaciju i novi pothvat te će uložiti trud u preživljavanje i rast svojeg poslovanja. Izumitelj se zaljubljuje u svoj izum te izbjegava promjene izuma u svrhu komercijalizacije. Kako bi se razvio novi pothvat temeljen na djelu izumitelja, potrebna je poduzetnička stručnost i timski rad. Izumitelji se koncentriraju na proces stvaranja nečeg novog. Implementacija novine predstavlja rad poduzetnika (Hisrich, 2011: 8).

Izumitelji ili inovatori često nisu svjesni koliko sličnosti imaju s poduzetnicima. „Svaki poduzetnik je i inovator, s time da poduzetnik u novom vidi izazov, ali i dobitak“ (Žanić, 1998: 29). Razlika između inovatora i poduzetnika leži u spremnosti poduzetnika da podnosi

neizvjesnost i stres, i u želji da svoju inovaciju komercijalizira. Poznata priča o Nikoli Tesli i Thomasu Edisonu ukazuje na razliku između inovatora i poduzetnika. U toj priči, Edison je taj kojemu je pošlo za rukom steći slavu i bogatstvo.

Može se zaključiti da je poduzetništvo specifično obilježje pojedinca ili institucije. Škrtić (2006: 5) smatra kako je poduzetništvo ponašanje ili način ponašanja, a ne pitanje ličnosti. Prema tome, poduzetništvo nije sposobnost koju posjeduju pojedinci. U svakom čovjeku leži poduzetnik, pitanje je samo koliko i na koji način ga osloboditi. Poticanjem poduzetničkog ozračja i stjecanjem poduzetničkih kompetencija kroz obrazovanje, djeca mogu od najranije dobi postati svjesna svojih sposobnosti i mogućnosti za poduzetničko djelovanje u budućnosti.

2.1.2. Ključne osobine uspješnih poduzetnika

Peter Drucker kazao je kako ne postoje dva posve jednaka poduzetnika (prema: Škrtić, 2006: 67). Postati poduzetnikom nije teško, no teško je postati uspješnim poduzetnikom. Mnogi pothvati završavaju neuspješno. Poduzetnička profesija je otvorena. Obično ne postoje formalne prepreke ulasku u poduzetničku profesiju, no potrebne su iznadprosječne sposobnosti da se u poduzetništvu doživi uspjeh i omogući održavanje. Poduzetnike karakterizira to da znaju što žele, oni imaju potrebu za ostvarivanjem cilja. Najveća nagrada poduzetničkog uspjeha psihološko je zadovoljstvo koje dolazi sa uspjehom.

Na pitanje o osobinama uspješnih poduzetnika odgovor daje profesor McClelland. David C. McClelland sa sveučilišta Harvard u svojoj studiji poduzetnika identificirao je osobine koje dijele uspješni poduzetnici. Veću vjerojatnost uspjeha imaju poduzetnici koje karakterizira: inovativnost, razumno preuzimanje rizika, samouvjerenost, uporan rad, postavljanje ciljeva i odgovornost (prema: Škrtić, 2006: 69). Većina navedenih karakteristika spomenuta je u prethodnom dijelu, kod definiranja poduzetnika i poduzetništva. Ključne karakteristike objašnjene su u nastavku, a važne su budući da se neke od njih mogu stjecati kroz obrazovanje, na razne načine, od najmlađe dobi.

Prva karakteristika odnosi se na inovativnost. To je najopćenitija i najupečatljivija značajka poduzetnika. Inovativna osoba proizvodi ideje, ocjenjuje ih i evaluira, ne prihvaća opće prihvaćeno, ima širinu i povodi se za vlastitim impulsima, ima vlastita pravila, sebe doživljava različitim, ne priznaje autoritete osim činjenica, stvara originalne zamisli, sklona je analiziranju i objašnjavanju, samostalna je i znatiželjna osoba, uporna, nezavisna duha,

strpljiva i tolerantna... (Žanić, 1998: 18). Gospodarski razvoj određene nacionalne ekonomije ovisan je o inovativnosti poslovnih ljudi i njihovoj spremnosti ulaska u nove poslovne pothvate. Gotovo sva investicijska aktivnost zasniva se na poduzetništvu, a alternativa slobodnom poduzetničkom razvoju ne postoji. "Pokušaji da država preuzme ulogu poduzetnika dali su loše rezultate. Stoga i ekonomske politike razvijenih tržišnih gospodarstava potiču razvoj poduzetništva" (Škrtić, 2006: 69). Inovacija kao krajnji rezultat inovativnosti nikad ne završava, budući da održavanje konkurentske prednosti nije ograničeno. Jedini način ostajanja u prednosti je kontinuirano ostvarivanje novih ideja. Poduzetnici inovatori često nailaze na otpor društva. Unatoč tome ostaju uporni u ostvarivanju svojih ciljeva. Otpor društva nije jedini izazov kod inovacija. Peter Drucker povezo je poduzetnike sa sedam inovacijskih izazova. Ti izazovi uključuju (prema: Škrtić, 2006: 70): nepredvidivost uspjeha, nesklad između sadašnje i buduće realnosti, inovacije vezane uz potrebe nekog procesa, promjene u proizvodnji i strukturi tržišta, demografske promjene, nove spoznaje i znanja, te promjene u razmišljanjima. Inovativni poduzetnik sve izazove mora dobro razumjeti. Samo tako može pronaći nove mogućnosti uspješnog reagiranja na prepreke na koje će nailaziti na poduzetničkom putu.

Druga osobina inovativnih osoba odnosi se na razumno preuzimanje rizika. Šanse za uspjeh, odnosno za neuspjeh, u poduzetništvu iznose 50:50. Dakle, samo polovica poduzetničkih pothvata doživi uspjeh (Škrtić, 2006: 71). Nitko unaprijed ne može znati koje će poduzetničke aktivnosti uroditi plodom, a koje će propasti. Osim toga, poduzetnici uglavnom izbjegavaju ono što je sigurno, jer veće zadovoljstvo doživljavaju u nečem novom što im omogućuje afirmaciju. „Poduzetnici obično smjeraju prema poslovima visokog rizika, ali ne i onima koji su čista kocka“ (Buble, 2006: 48). Poduzetnici ne srljaju u nove projekte pod svaku cijenu i bez razmišljanja. Oni prije upuštanja u novi pothvat detaljno analiziraju ideju i okruženje, kako bi opravdali svoje poduzetničke namjere (Horvat, 2006: 4). U poduzetništvu postoje četiri vrste rizika (Buble, 2006: 48). Rizici s kojima se susreću poduzetnici uključuju financijski rizik, rizik karijere, obiteljski rizik i fizički rizik. Financijski rizik podrazumijeva eventualan gubitak financijskih sredstava koje je poduzetnik uložio u pothvat. Rizik karijere očituje se u poteškoćama poduzetnika da pronađe drugo zaposlenje ukoliko poduzetnički pothvat doživi neuspjeh. Obiteljski rizik odnosi se na emocionalan stres poduzetnikove obitelji u slučaju propasti poslovanja. Fizički rizik prijeti poduzetnicima koji se snažno identificiraju s poslom, što ih dovodi do osobnog sloma u slučaju neuspjeha poslovanja. U poduzetništvu rizik se često povezuje s oportunitetnim troškom. Oportunitetni trošak najlakše

je opisati kao vrijednost robe ili usluge koje smo se odrekli, ili kao vrijednost propuštene prilike. „Oportunitetni trošak odražava nepromjenjivi ili planski rizik koji je povezan sa pojedinim poduzetničkim projektom“ (Škrtić, 2006: 71). Taj rizik ima različite karakteristike, a najčešće ga je vrlo teško mjeriti. Kako bi poduzetnici izbjegli rizik, trebaju racionalno izabrati najpovoljniju varijantu poslovanja, stavljajući u odnos cijenu eventualnog gubitka novca s potencijalnim ekonomskim koristima u budućnosti.

Samouvjerenost, treća karakteristika uspješnih poduzetnika, omogućava im da ustraju u provedbi svojih nauma. Mnoga znanstvena istraživanja govore o tome da poduzetnici vjeruju u sebe. Gotovo nikad ne prihvaćaju status quo, već vjeruju kako se situacija može promijeniti na bolje, da se mogu stvoriti nove prilike ili tržišta. Često vjeruju da su im izgledi bolji od onog što činjenice pokazuju (Škrtić, 2006: 73). Bez obzira na mišljenje okoline, poduzetnici se osjećaju spremnima provesti svoje ideje. Sigurni su u svoje sposobnosti te ne odustaju lako. Upravo je samouvjerenost ključna osobina koja presudi u provedbi neke ideje. „Poduzetnici su spremni da, bez obzira na sve, zapreke shvate kao izazov, a ne kao problem“ (Horvat, 2006: 5). Poduzetnik ojačava svoje vjerovanje u uspjeh i stvaranjem vizije, misije, specifičnih svrha i strateških ciljeva (Škrtić, 2006: 73). Vizija predstavlja osobni stav poduzetnika iznesen u pisanom obliku. Vizija se odnosi na najdugoročnija predviđanja te se tretira kao motivacijski faktor poslovanja. Misija čini konkretniju verziju vizije, te navodi pravce poslovnog djelovanja. Misija sadrži razlog i svrhu poslovanja, poslovnu filozofiju, elemente diferencijacije, željeni tržišni segment i drugo. Misija je posebno bitna za poduzetnike koji nisu profitno orijentirani, budući da putem nje stječu povjerenje i imidž. Svrha misije je jačanje poduzetničke svijesti i upornosti. Specifična svrha najuže je povezana s poduzetničkom samouvjerenošću. Ona iznosi vjerovanje u nadmoć ideje nad konkurencijom te konkretizira sve specifičnosti poslovanja, u kojima je pothvat bolji od drugih. Strateški ciljevi opisuju dugoročnu viziju poduzetničkih ciljeva te temeljnu svrhu poslovanja. Postavljeni ciljevi i njihovo ostvarivanje mogu poslužiti kao mjerilo uspješnosti poduzetničkog pothvata, a imaju i motivacijski efekt.

Karakteristike uspješnih poduzetnika odnose se i na uporan rad. Upornost je nužna za provedbu poduzetnikove ideje. „Upornost naročito dolazi do izražaja u prvih pet godina koje su kritične za opstanak novog poduzeća. Kasnije se ta upornost manifestira samo onda kada svojim vještinama mogu oblikovati zbivanja; ako situacija ne pruža izazov, puste je na miru“ (Buble, 2006: 48). Bez upornosti mnogi bi poduzetnici napustili svoje ideje. Kod pokretanja posla oni nailaze na mnoge zapreke i probleme, a zbog uvjerenosti u opravdanost svog

pothvata, poduzetnici uporno tragaju za rješenjima. Upornost se ne očituje samo kod pokretanja poslovanja, već i kod plasiranja novih usluga ili ideja, te u svim nadolazećim situacijama u poslovanju (Horvat, 2006: 5). Siropolis kaže kako „malo ljudi u našem društvu radi upornije od poduzetnika“ (prema: Škrtić, 2006: 74). Poduzetnici smatraju razvoj svojom obavezom. Stvaranje i uvođenje promjena nije moguće bez napornog rada, koji ne garantira uvijek uspjeh. No unatoč tome, poduzetnik je uvijek u potrazi za promjenama koje koristi kao priliku za uspjeh poduzetničkih aktivnosti.

Postavljanje ciljeva, odnosno svrhovitost, predstavlja petu karakteristiku uspješnih poduzetnika. Poduzetnici žele razviti ideje kojima će nadmašiti konkurente, a ne one koje će imitirati konkurenciju. Zbog toga su ciljevi poduzetnika obično postavljeni vrlo visoko te ih se može opisati veoma ambicioznima. Postavljanje ciljeva predstavlja trajan proces. „Poduzetnici točno znaju što žele ostvariti i kako će to učiniti. Na svojem putu nemaju sumnje, točno znaju kamo idu“ (Horvat, 2006: 5). Kada je jedan cilj ostvaren, postavlja se drugi te se kreće u njegovo ostvarivanje. Ciljevi su uvijek ispred, a ne iza poduzetnika. Rijetki poduzetnici nakon dostignutog cilja gube interes za postavljanje novih ciljeva (Buble, 2006: 48). Ciljevi trebaju biti jasno i pažljivo definirani, te poduzetnika dodatno motiviraju na djelovanje i rad. Poduzetnikov osobni i poslovni cilj usko su povezani, iako se poslovni cilj određuje prema mogućnostima tržišta, a ne osobnim interesima. Poduzetnik ulazi u određeni posao kako bi ispunio i svoje osobne ciljeve, koje treba odrediti prije postavljanja poslovnih ciljeva. Osobni ciljevi poduzetnika se razlikuju, pa se tako mogu odnositi na neovisnost, ostvarivanje zarade ili stvaranje novog radnog mjesta (Škrtić, 2006: 75). Ostvarivanje poslovnog cilja vezano je uz poslovni plan. Poslovni plan je „pisani dokument koji opisuje sve važne unutarnje i vanjske elemente te strategije za pokretanje novog pothvata“ (Hisrich, 2011: 199). Poslovni plan odgovara na pitanja: Gdje sam sada?, Kamo idem?, Kako ću tamo stići?, te se bavi kratkoročnim i dugoročnim planiranjem za prve tri godine poslovanja. Poslovni plan poduzetniku omogućuje da sagleda načine ostvarivanja ciljeva, ocjeni učinkovitost te konkretizira buduće poslovanje.

Posljednja karakteristika uspješnog poduzetnika odnosi se na odgovornost. Poduzetnička odgovornost podrazumijeva spremnost poduzetnika da u svakom trenutku preuzme zasluge za uspjeh svog poslovanja, ali i krivnju ukoliko pothvat ne uspije preživjeti. Kao mjerilo uspjeha postoje mnogi indikatori, no najznačajnija je mjera stope povrata (ROI-return on investment) (Buble, 2006: 49). Poduzetnici su u pravilu odgovorni sami sebi. Profit ima važnu ulogu u poduzetničkim aktivnostima. Profit može biti pokazatelj uspješnosti poslovanja, ali i nagrada

za preuzimanje rizika. Postavlja se pitanje koliki bi profit bio dostatan za preuzimanje rizika. „Za postavljanje profitnih standarda postoji više kriterija koji upućuju na poduzetnički prihvatljivu profitabilnu stopu“ (Škrtić, 2006: 75). Neke od mogućnosti su profitna stopa drugih poduzeća u istoj grani poslovanja, normalna ili povijesna profitna stopa, stopa profita potrebna da se privuče vlasnički kapital i profitna stopa dostatna za financiranje iz vlastitih izvora.

Kombinacija navedenih osobina bitno će utjecati na vjerojatnost uspjeha poduzetničkog pothvata. Sve osobine opisane su u kontekstu poduzetničkog poslovanja, no one se mogu razvijati i u ostalim situacijama. Kroz obrazovanje djeca mogu od najranije dobi postati inovativna, uporna, samouvjereni i odgovorna, a te osobine kasnije mogu biti od velikog značaja u slučaju upuštanja u poduzetničke aktivnosti, ali i u svakodnevnom profesionalnom i privatnom životu.

2.1.3. Tipovi poduzetnika i poduzetništva

Kako je termin poduzetništva gotovo nemoguće jedinstveno definirati, tako i kod tipova poduzetnika različiti autori nude različita rješenja. Neka od njih prikazana su u nastavku.

Kod određivanja tipologije poduzetnika, Fröhlich i Pichler prema kriteriju talenta i temperamenta razlikuju četiri vrste poduzetnika (prema: Buble, 2006: 50). Prvi tip poduzetnika naziva se univerzalac. Ovaj se tip odnosi na svestranog poduzetnika koji pokazuje interese za sva područja poslovanja, no ni u jednom nije vodeći. Idući tip poduzetnika naziva se pionir, budući da ga karakterizira spremnost za promjene. Treći tip poduzetnika nazvan je organizator. Poduzetnikom organizatorom možemo nazvati poduzetnika koji pokazuje posebnu sklonost prema načelima moderne organizacije. Posljednji tip poduzetnika odnosi se na rutinera. Rutiner pokazuje minimalnu spremnost za promjene.

Kirsch tipove poduzetnika dijeli u šest kategorija (prema: Buble, 2006: 51). Prvi tip poduzetnika naziva se advokat. Advokat želi u naslijeđenom poslu ostvariti što bolju poziciju, a u tu skupinu spadaju obrtnici i trgovci na malo. Riskirant, idući tip poduzetnika, sličan je advokatu. Razlika između advokata i riskiranta nalazi se u sposobnosti riskiranta da bude na mnogim mjestima. Treći tip poduzetnika, prospektor, uvijek je u traganju za nečim novim. Inovator je također uvijek u traganju za nečim novim, no za razliku od prospektora, on novine uspješno unosi na tržište. Peti tip poduzetnika, arhitekt, ima naslijeđeni posao kao operativnu bazu te kod poslovanja koristi strategijsko planiranje kod osvajanja novih područja. Posljednji

tip poduzetnika prema Kirschu naziva se antistrateg. Antistrateg visoko drži fleksibilnost i improvizaciju, odluke donosi brzo te ne koristi strategijske planove sve dok poduzeće ne postane veliko.

Istraživanja Yalenskovich Partnera za PitneyBowesInc. klasificirala su poduzetnike u pet tipova, uzimajući u obzir njihove osobne karakteristike (prema: Škrtić, 2006: 66). Prema istraživanju, najveći broj ispitanih poduzetnika (njih 24%) spada u skupinu idealista. Idealisti kao razlog svog ulaska u poduzetničke pothvate navode nove ideje i rad na nečem posebnom. Najčešće uživaju u kreativnom radu, dok ih administrativni poslovi čine nestrpljivima. Idući tip poduzetnika odnosi se na optimizatore koji čine 21% ispitanih poduzetnika. Optimizatori uživaju u prednostima poduzetništva, fleksibilnosti i neovisnosti, a najviše se usredotočuju na profit. Također uspješno usklađuju poslovni i obiteljski život. Radnici predstavljaju treći tip poduzetnika. Oni vole svoj posao, orijentirani su na rast poduzeća te su financijski agresivni. Radnici čine oko 20% poduzetničke populacije, isto koliko i četvrti tip poduzetnika, žongleri. Žongleri su poduzetnici koji su najviše zaokupljeni upravljanjem poslovanja, imaju poteškoće s delegiranjem ovlasti pa najčešće sve obavljaju sami. Vrlo su energični i često obavljaju više poslova odjednom. Peti tip poduzetnika, i najmanja grupa s oko 15% ispitanika odnosi se na održavatelje. Održavatelji svoja poduzeća najčešće stječu kupovinom ili nasljeđivanjem, imaju poteškoća s tehnologijom te ne teže postizanju rasta.

Nakon opisa tri tipologije poduzetnika, u nastavku su opisani oblici i tipovi poduzetništva. Tipologije su kreirane prema različitim kriterijima.

Kuvačić (2002: 72) dijeli poduzetništvo prema obliku vlasništva i prema stupnju autonomije. Prema obliku vlasništva poduzetništvo može biti individualno i kolektivno, a prema stupnju autonomije poduzetništvo se dijeli na eksterno i interno. Individualno poduzetništvo je karakterizirano vlasništvom i upravljanjem jedne osobe. Ovaj oblik najčešći je u počecima poduzetničkog pothvata kada poduzetnik sam obavlja sve poslove. Kolektivno ili korporacijsko poduzetništvo događa se u trenucima kada vlasnik određene funkcije, najčešće upravljačke, prepušta stručnjacima. Pod eksternim poduzetništvom pretpostavlja se da je poduzetnik dio određenog tržišta. Interno poduzetništvo vezano je uz poslovne sustave s određenom dozom samostalnosti. Pod internim poduzetništvom podrazumijevaju se i poduzetnički pothvati unutar nekog postojećeg gospodarskog subjekta.

Buble (2006: 125) određuje tipove poduzetništva prema različitim obilježjima. Prema spolu poduzetništvo se može podijeliti na poduzetništvo muškaraca i žena. Tipovi poduzetništva

prema nacionalnosti odnose se na poduzetništvo većine i poduzetništvo nacionalne manjine. Poduzetništvo zrelih osoba i poduzetništvo mladih odnosi se na podjelu prema starosti. Vrste poduzetništva prema poduzetničkom iskustvu su poduzetništvo u novoosnovanim tvrtkama i poduzetništvo u etabliranim tvrtkama. Prema obiteljskoj angažiranosti možemo razlikovati obiteljsko i neobiteljsko poduzetništvo. Broj poduzetnika u poslovanju dijeli poduzetništvo na individualno i grupno.

Hisrich (2011: 13) je odredio tri vrste start-upova, tj. novih tvrtki. Prva vrsta start-upa odnosi se na tvrtku životnog stila. Ova vrsta opisuje privatnu tvrtku, mali pothvat koji obično ostvaruje skroman rast. Ovakve tvrtke postoje primarno kako bi poduprle vlasnike. Osnivačka kompanija druga je vrsta start-upa i odnosi se na kompaniju nastalu temeljem istraživanja i razvoja. Ovakve tvrtke mogu u roku od 5 do 10 godina narasti do 400 zaposlenih i 20 milijuna dolara zarade godišnje. Obično ne izlaze na burzu te privlače samo privatne ulagače. Pothvat s visokim potencijalom rasta i velikim interesom ulagača čini treću vrstu start-upa, pothvat visokog potencijala. Ovakve tvrtke mogu započeti kao osnivačke kompanije, no njihov rast odvija se mnogo brže. Nakon 5 do 10 godina mogu zapošljavati do 500 ljudi te zarađivati do 30 milijuna dolara godišnje (Hisrich, 2011:13). Ovakve tvrtke nazivaju se gazele, zbog visokog rasta, te su pokretači gospodarskog razvoja nekog područja.

2.1.4. Značaj poduzetništva u gospodarstvu Hrvatske

Republika Hrvatska postala je punopravna članica Europske unije 2013. godine. Članstvom u Europskoj uniji, Hrvatska je preuzela obvezu provedbe zajedničkih politika. Ključni strateški dokument Europske unije je strategija Europa 2020, čiji su ciljevi Europsku uniju učinili inovativnijom te poboljšali i povećali broj radnih mjesta. U Hrvatskoj je uočena potreba intenzivnijeg poticanja konkurentnosti u poduzetničkom okruženju. „Polazeći od nužne usklađenosti s regulatornim okvirom u EU, sustav poticaja za malo i srednje poduzetništvo i obrt izgrađen je kao skup mjera i instrumenata kojima se na nacionalnoj razini nastoji potaknuti brži razvitak malog gospodarstva s ciljem novog zapošljavanja, povećanja konkurentnosti gospodarstva, izvoza i gospodarskog rasta na nivou cijele Europske unije“ (www.minpo.hr, 2014: 5). Pretpostavke jačanja konkurentnosti odnose se na ulaganje u inovacije, razvoj tehnologije, pozicioniranje na međunarodnom tržištu i internacionalizaciju gospodarstva. Prema izvješću o konkurentnosti Europske komisije (2011.), Hrvatska unutar EU spada u umjerene inovatore sa ispodprosječnim učinkom. Ciljevi hrvatske politike trebaju poticati inovacijske kapacitete hrvatskog gospodarstva, posebice malog gospodarstva.

Malo gospodarstvo obuhvaća obrte, zadruge, mala i srednja trgovačka društva, te druge oblike privatne poduzetničke aktivnosti koji dijele zajednička obilježja kojima se razlikuju od ostalih poslovnih subjekata. „Subjekti malog gospodarstva su pravne i fizičke osobe koja samostalno i trajno obavljaju dopuštene djelatnosti radi ostvarivanja dobiti, odnosno dohotka na tržištu“ (Škrtić, 2006: 6). Subjekti malog gospodarstva dijele se na mikrosubjekte, male subjekte i srednje subjekte. Mikrosubjekti su oni koji prosječno zapošljavaju do 10 zaposlenika. Mali subjekti zapošljavaju između 10 i 49 zaposlenika, a ukupni godišnji promet iznosi im maksimalno 16 milijuna kuna. Ukoliko su obveznici poreza na dobit ili dohodak, zbroj bilance srednjih subjekata iznosi do 8 milijuna kuna. Srednja poduzeća zapošljavaju maksimalno 250 zaposlenika. U poslovanju su neovisni, a godišnji promet raste im do 60 milijuna kuna. Zbroj bilance može imati vrijednosti do 80 milijuna kuna.

Prema Strategiji razvoja poduzetništva 2013.-2020. Ministarstva poduzetništva (2013.) u Hrvatskoj ima ukupno 168.931 subjekata malog gospodarstva. Od ukupnog broja subjekata malog gospodarstva, mikropoduzeća čine 92,2% subjekata malog gospodarstva, srednje velika poduzeća čine 6,3%, a na srednje velika poduzeća otpada 1,2 % poduzeća malog gospodarstva. Zbrojem ovih postotaka zaključuje se da u Hrvatskoj posluje 99,7 % subjekata malog gospodarstva, u odnosu na sva poduzeća. Prosjek Europske unije (EU-27) pokazuje se da 99,8% poslovnih subjekata odnosi na subjekte malog gospodarstva. Godine 2009. dodana vrijednost sektora malog gospodarstva činila je 58,9%, za razliku od 2008. kada je činila 57,1% (www.minpo.hr, 2013: 11). Mikropoduzeća stvorila su 20,3% dodane vrijednosti, mala poduzeća 19,6%, a velika poduzeća 19,1%. U Europskoj uniji udio dodane vrijednosti malog gospodarstva iznosio je 58,4%. Može se zaključiti da u Hrvatskoj sektor malog gospodarstva ne pokazuje znatne razlike u važnosti sektora i doprinosu ukupnoj dodatnoj vrijednosti, u odnosu na sektor malog gospodarstva u Europskoj uniji.

Inovacije imaju ključnu važnost za prihode od izvoza i domaće prodaje, one povećavaju dodanu vrijednost te utječu na zadržavanje i rast zaposlenosti. Hrvatska poduzeća još ne osjećaju koristi od inovacija, kakve osjećaju ona u gospodarstvima koja se temelje na inovacijama. „U usporedbi s uspješnošću ostalih europskih zemalja, Hrvatska se smatra „umjerenim inovatorom“ s postotkom malog gospodarstva koji uvode inovacije 8% nižim od prosjeka EU-27“ (www.minpo.hr, 2013: 19). U Hrvatskoj je 44% svih poduzeća klasificirano kao inovacijski aktivno, za razliku od 52% u EU-27. Samo trećina malih poduzeća u Hrvatskoj bavi se inovacijama, za razliku od 79% velikih poduzeća. Inovacijske aktivnosti malih i srednjih poduzeća odnose se na nabavu postrojenja, opreme i softvera, dok se manje

ulaže u jačanje inovacijskih kapaciteta, istraživanja i razvoj. Može se zaključiti kako malo gospodarstvo ne ulaže dovoljno sredstava u aktivnosti istraživanja i razvoja, ne razvijaju se inovacije novih proizvoda i poslovnih modela, a to su nužni preduvjeti rasta i razvoja. Zabrinjavajući je i mali broj mikropoduzeća i malih poduzeća koji koriste inovacije. Potrebno je uložiti napore kako bi se potaklo uvođenje inovacija. Strategija razvoja poduzetništva (www.minpo.hr, 2013: 19) trebala bi omogućiti poduzećima da se lakše nose sa konkurentima na stranom i domaćem tržištu.

Visoka razina nezaposlenosti i emigracije mladih visokoobrazovanih radnika porazna je stvarnost hrvatskoga gospodarstva. Potrebno je podupiranje i poticanje malih poduzetnika na zapošljavanje mladih. Visokoobrazovani stručnjaci mogli bi pomoći malim gospodarstvenicima u provođenju istraživanja i razvoja, koji bi tako mogli povećati svoju inovativnost u poslovanju. Cjeloživotno učenje također je ključan faktor u podizanju kvalitete hrvatskog malog gospodarstva. U Hrvatskoj nedovoljan broj ljudi smatra poduzetništvo pozitivnim ili naprednim (www.minpo.hr, 2013: 24). Potrebno je uložiti znatan trud kako bi se poduzetništvo počelo smatrati poželjnim životnim stilom i poželjnom karijerom. Poduzetničko obrazovanje ima važnu ulogu u rastu broja ljudi koji su voljni pokrenuti posao te imaju znanja za uspješno održavanje poslovanja. Institucije moraju razvijati poduzetništvo kroz obrazovne kurikule, te podupirati održavanje stručnih tečajeva.

„Ključna pretpostavka daljnjeg jačanja konkurentnosti i rasta malog gospodarstva jesu stvaranje novih ili značajno unapređenje postojećih proizvoda i usluga te pronalazak novih tržišta“ (www.minpo.hr, 2013: 68). Nužna su nova znanja i vještine kako bi se omogućio razvoj, došlo do novih ideja i suradnji. Konkurentnost Hrvatske mora biti temeljena na znanju i vještinama. Samo ojačavanjem poduzetničkih i inovacijskih kapaciteta, gospodarstvo i društvo može ostvariti svoje potencijale i podići životni standard. Nužno je stvaranje pozitivnog poduzetničkog ozračja.

U dokumentu Poduzetništvo u Europi (Europska komisija, 2003.) istaknuta su značenja poduzetništva u gospodarstvu. Prvo, poduzetništvo pomaže otvaranju novih radnih mjesta i rastu gospodarstva. Zemlje sa značajnim porastom gospodarstva bilježe smanjenje nezaposlenosti, a istraživanja ukazuju da upravo poduzetništvo daje pozitivan doprinos rastu gospodarstva. Drugi značaj poduzetništva odnosi se na konkurentnost. Poduzetničkim inicijativama se povećava proizvodnost, koja jača pritisak konkurenciji. Na taj se način ostala poduzeća potiču na jačanje učinkovitosti ili inoviranje. Jednom kad se pokrene proces jačanja

učinkovitosti i inoviranja, jače se snaga gospodarstva u cjelini. Potrošačima to donosi veći izbor uz niže cijene. Poduzetništvo je značajno i u razvoju osobnih interesa pojedinaca. Različite osobe imaju različite kriterije kod odabira karijere. Poduzetništvo pruža samostalnost, zadovoljstvo, raznolikost zadataka. Putem poduzetništva moguće je ispuniti i potrebe višeg reda, poput samoispunjenja. Osjećaj samoispunjenja može snažnije motivacijski djelovati čak i od relativno visokog osobnog dohotka. Posljednji značaj poduzetništva odnosi se na razvoj društvenih interesa. Poduzetništvo stvara nova mjesta, potrošačima pruža veći izbor, a mnoga poduzeća usvojila su filozofije socijalne i ekološke prihvatljivosti.

Hrvatsko malo gospodarstvo potencijalni je generator gospodarskog razvoja i novih zapošljavanja. Hrvatska poduzeća trenutno zaostaju za inovativnošću i efikasnošću Europske unije, no Europska unija ipak može biti šansa hrvatskim poduzećima. Poduzetništvo u Hrvatskoj treba iskoristiti svoje specifičnosti, kreativnost, individualnost i poslovni duh te se razvijati zajedničkim snagama. Na taj bi se način povećala ekonomska snaga i konkurentna sposobnost hrvatskog (malog) gospodarstva.

2.1.5. Poduzetništvo 21. stoljeća

Karakteristike poduzetništva 21. stoljeća uključuju „globalizaciju, nepostojanje jasnih organizacijskih granica, fokusiranje na sržne aktivnosti i resurse, uz alokaciju ostalih zadataka“ (Kolaković, 2006: 154). Jasno je da kritički resursi poslovanja postaju znanja i intelektualni kapital. Potrebna je i rekonceptualizacija onog što se tradicionalno smatra poduzetništvom te načina poduzimanja poslovnih aktivnosti. Najvažniji čimbenik uspješnosti poduzetništva postao je kontinuirani inovacijski proces, kao pokretačka snaga stvaranja vrijednosti. Intelektualni kapital najvažniji je preduvjet inovacijskog procesa.

U okviru globalizacije i potrebe za neprestanim inoviranjem i usavršavanjem razvile su se nove paradigme nužne za konkurentnost poduzetnika 21. stoljeća (Kolaković, 2006: 155). Potrebno je kreiranje specijaliziranih timova te malih i fleksibilnih poduzeća. Informacijska i komunikacijska tehnologija mora služiti za koordinaciju i umrežavanje timova, hijerarhijske razine trebaju se smanjiti, a odlučivanju se treba pristupati na demokratski način. Zaposlenicima je potrebna veća autonomija i samostalnost u donošenju odluka. Poduzeća se trebaju koncentrirati na sržno poslovanje i ključne sposobnosti, te stvarati partnerske odnose sa dobavljačima i potrošačima. Možda najvažniji aspekt novog poslovanja uključuje kontinuirano ulaganje u znanje i obrazovanje, kako bi se potakla daljnja inovativnost i kreativnost.

Sveučilišta u Europi nude sve više kolegija koji uključuju akademska istraživanja, stavljaju naglasak na poduzetništvo, uvode čiste poduzetničke studije te razvijaju centre za poduzetničke aktivnosti (Hunjet, 2012: 104). Ovakav trend se nastavlja, a poduprijet će ga i broj novih doktorskih studija kojima će se omogućiti fakultetskom osoblju pružanje potpore u ponudi studija i istraživačkih centara. Vlade razvijenih država promiču rast poduzetništva osnivanjem novih poslovanja, pružanjem poticaja, davanjem infrastrukture na korištenje. Poticanjem razvoja poduzetništva, potiče se razvoj novih poduzeća, koja omogućuju nova zapošljavanja. U Hrvatskoj se također potiče razvoj poduzetništva. Ministarstvo poduzetništva razvilo je program Poduzetnički impuls koji potiče rast i razvoj poduzetništva dodjeljivanjem poticaja u obliku bespovratnih sredstva (www.minpo.hr, 2014.). Mediji također utječu na popularnost poduzetništva, podizanjem slike poduzetnika te prikazivanjem doprinosa društvu koji nastaje poduzetničkim aktivnostima.

Obrazovanje poduzetnika privlači istraživačku pozornost, pa je tako ustanovljena potreba za obrazovanjem poduzetnika u području financija, strateškog planiranja, menadžmenta i marketinga. Za poduzetničku aktivnost važna je sposobnost i svrhovite komunikacije i poslovnog komuniciranja. Istraživanja su ustvrdila i da, „premda obrazovanje pozitivno utječe na vjerojatnost da će osoba otkriti nove prilike, nužno ne određuje da će ta osoba stvoriti novo poslovanje“ (Hunjet, 2012: 104). Globalni poduzetnici trebaju biti svjesni zastupljenosti pojedinih vještina ili najčešćih izbora karijera. Tehnološka razina proizvoda nekog poduzeća utječe na obrazovnu razinu i kulturu zaposlenika tog poduzeća. Poduzetnici koji žele biti kreativniji i inovativni, učenju kreativnosti moraju pristupati kao učenju bilo koje druge vještine. Potrebno je uskladiti obrazovne ponude s potrebama tržišta. U Hrvatskoj, „u svrhu promicanja cjeloživotnog obrazovanja potrebno je izraditi nacrt Strategije za cjeloživotno obrazovanje“ (Hunjet, 2012: 104). Razvoj obrazovne strukture omogućit će povećanje konkurentnosti, produktivnosti i zapošljivosti, a time je omogućeno ostvarenje gospodarskog rasta. Sustavi znanosti i obrazovanja sposobni su razvijati i plasirati nove tehnologije koje će počivati na kompetencijama ljudskog potencijala. Koncept intelektualnog kapitala pojavio se početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća, kada je tržišna vrijednost poduzeća počela nadmašivati knjigovodstvenu vrijednost (materijalna i financijska imovina). Thomas A. Stewart, jedan od vodećih istraživača na području intelektualnog kapitala, definirao ga je kao „znanje, vještine i sposobnosti zaposlenih; od istraživačkog tima pa sve do manualnih radnika koji su razvili tisuću načina za poboljšanje efikasnosti poduzeća“ (prema: Kolaković, 2006: 170). Intelektualni kapital označava kolaboraciju, zajedničko učenje poduzeća i klijenata, koje

osigurava dugoročnu uspješnu poslovnu suradnju. Pod intelektualnim kapitalom podrazumijeva se intelektualna imovina, znanje, koja čini izvor prihoda poduzeća. Glavna karakteristika intelektualnog kapitala je neopipljivost. On nema materijalni oblik, kao na primjer, nekretnine, niti ima očitu financijsku vrijednost. Zbog toga se intelektualni kapital često naziva i skrivenom imovinom poduzeća. „Intelektualni kapital obuhvaća sumu svih znanja unutar poduzeća i ostale neopipljive imovine poduzeća (organizacijske strukture, patenti, licence...)“ (Kolaković, 2006: 171). Intelektualni kapital ne čine odijeljeni sektori ljudskog, strukturalnog i potrošačkog kapitala, već njihova suradnja. Upravljanje intelektualnim kapitalom postala je strateška aktivnost poduzetnika koji su usmjereni na poboljšanje performansi neopipljive imovine. Upravljanje intelektualnim kapitalom poduzetniku omogućuje bolje razumijevanje značaja svojih zaposlenika u ostvarivanju konkurentne prednosti, pomaže mu kod motiviranja i nagrađivanja zaposlenih te omogućuje razvoj klime poticajne za istraživanja i razvoj.

Nova ekonomija temelji se na uporabi intelektualnog kapitala, važnosti informacija te tehnološkim promjenama. Potrebno je razmotriti i ostale trendove unutar ekonomije koji utječu na poduzetništvo. Neke od najvažnijih promjena u 21. stoljeću odnose se na: porast dohotka i pojavu novih proizvoda i usluga, porast vrijednosti vremena, globalizaciju, umrežavanje, virtualizaciju poslovanja, te na promjene poimanja radnog mjesta i vremena (Kolaković, 2006: 162). Najvažniji dugoročni čimbenik u oblikovanju potražnje je potrošačev dohodak. Porastom dohotka, povećava se potrošnja i mijenja se njezina struktura. Porast potražnje očituje se posebice u potražnji za luksuznim dobrima i turističkim proizvodima. Izrazit porast doživljavaju i uslužne industrije, poput osobnih usluga, obrazovanja, zdravstva, sporta i konzaltinga. Rast uslužnog sektora utječe na poduzetništvo kroz potrebu za vrhunskim specijaliziranim uslugama koje mogu pružiti samo mala i usko specijalizirana poduzeća. Promjene u vrednovanju vremena također utječu na ponašanje potrošača. Velika vrijednost vremena zahtijeva poduzeća i agencije koje obavljaju poslove koje su ranije potrošači obavljali sami (čišćenje kuće, pripremanje hrane). Potražnja za takvim uslugama značajno utječe na mnoge sektore poduzetništva. Globalizacija omogućava brisanje zemljopisnih ograničenja te dovodi do pojave globalnog tržišta. Poboljšanje uvjeta i smanjenje troškova transporta omogućuje poduzećima primjenu strategije globalnog poslovanja. Umrežavanje poduzećima omogućuje privremeno unajmljivanje dodatnog osoblja ili djelomičan zakup drugog poduzeća. Umrežavanje se provodi kroz partnerstva i strateške saveze. Umrežavanje omogućuje proširenje horizontalne poslovne suradnje, bolji pristup

resursima, a povoljno djeluje i na kvalitetu i fleksibilnost poslovanja. Suvremena poduzeća sve češće svoju fizičku nazočnost zamjenjuju virtualnom. Virtualizacija pojavila se kao rezultat novih znanja u informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. Virtualno poslovanje pomaže poduzećima u svladavanju prepreka poput zemljopisne udaljenosti. Poduzećima je na taj način omogućeno povećanje obujma poslovanja te povećanje efikasnosti i profitabilnosti poslovanja. Razvoj informatičke tehnologije ostavio je traga na uredskom poslovanju. Virtualnost dovodi do promjene poimanja radnog mjesta. Virtualni ured opisuje razne fiksne ili mobilne radne lokacije, koje uz pomoć informatičke potpore i programa odgovara na zahtjeve suvremenog poslovanja.

2.2. Obrazovanje u Hrvatskoj i učenje za poduzetništvo

Cjelokupni proces odgoja i obrazovanja propisan je kurikulumom. U Hrvatskoj je propisan Nacionalni okvirni kurikulum (NOK). NOK (www.mzos.hr, 2011.) se temelji na kompetencijskom sustavu, a poduzetništvo predstavlja jednu od kompetencija koju je potrebno steći kroz sustav odgoja i obrazovanja. Velik doprinos učenju za poduzetništvo u Hrvatskoj donijela je i Strategija učenja za poduzetništvo Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva. Učenje za poduzetništvo provodi se na razne načine, a opisan je jedan od uspješnijih projekata- Dječji tjedan poduzetništva. Cjeloživotno učenje jedan je od preduvjeta za ostvarivanje poduzetničkog ozračja i učenja za poduzetništvo.

2.2.1. Teorija pojma „kurikulum“ i Nacionalni okvirni kurikulum

Engleska riječ curriculum potječe iz latinskog jezika. Označava hod kroz obuku. Termin curriculum prilagođen hrvatskom jeziku naziva se kurikulum. Tradicionalno se kurikulum smatrao sadržajem odgoja i obrazovanja koji je određen nastavnim planom i programom. Tridesetih godina dvadesetog stoljeća kurikulum se počinje shvaćati značajno šire te se proširuje na sve čimbenike školske socijalizacije.

Mnogi autori dali su svoje definicije kurikulumu. Prema Vladimiru Juriću, kurikulum podrazumijeva „opsežno planiranje, ustrojstvo i provjeravanje procesa učenja (nastave) s obzirom na odgovarajuće detaljne ciljeve, sadržajne elemente, ustrojstvo učenja i nastave te kontrolu postignuća prema globalno postavljenim ciljevima i prema pretpostavkama za učenje“, dok Meyer daje manje složenu definiciju prema kojoj je kurikulum „obrazloženi skup odluka o ciljevima, sadržajima, metodama i organizaciji učenja odnosno poučavanja“ (prema: Cindrić, 2010: 79).

S vremenom je težište kurikulumu premješteno od samo sadržaja učenja na svako učenje u školi te na postupke razvoja kurikulumu i njegove implementacije (Pastuović, 1999: 516). Današnji pojam kurikulumu također se odmiče od stjecanja samo formaliziranog znanja te se usmjerava na stjecanje kompetencija. Jedna od predviđenih kompetencija odnosi se i na poduzetničku kompetenciju.

Temeljni model kurikulumu kao filozofije odgoja i obrazovanja predložili su Herrick i Tyler (prema: Cindrić, 2010: 80). Prema njihovoj teoriji, kurikulum odgovara na četiri ključna pitanja: što?, koji sadržaji?, kakva organizacija i koje metode poučavanja i učenja? i kako vrednovati?. Prvi korak, pitanje što, daje odgovore o ciljevima odgoja i obrazovanja te

određuje što učenici trebaju naučiti. Potrebno je odrediti i sadržaje kojima će se određeni ciljevi postići, a učenici se osposobiti u predviđenim područjima. Organizacija učenja i poučavanja treba biti takva da bi učenje bilo uspješno i korisno. Pitanje kako vrednovati daje odgovor o prihvatljivim mjerama i procjenjivanjima rezultata učenja.

Kurikularni sustav ima svoju strukturu i procese, stoga se na problematiku može gledati sa strukturnog stajališta i procesnog stajališta (Pastouvić, 1999: 516). Strukturni vid kurikuluma obuhvaća sastavnice kurikulumskog sustava i odnose među njima. Dakle, strukturni pristup propisuje sadržaje odgoja i obrazovanja. Sastavnice strukture kurikulumskog sustava ciljevi su učenja, sadržaj odgoja i obrazovanja, uvjete učenja i vrednovanje rezultata. Procesni vid kurikuluma odnosi se na pitanja izgrađivanja i poboljšavanja elemenata kurikuluma. Kurikulumski procesi uključuju ispitivanje potreba kojima se utvrđuju ciljevi, programiranje koje čini program obrazovanja, pripremu vanjskih uvjeta, poučavanje kojim se optimalizira učenje te evaluaciju odgojnih i obrazovnih ishoda. Naravno, procesi kurikulumskog sustava povezani su sa strukturom kurikuluma.

Izrada kurikuluma vrlo je složen znanstveno-stručni rad, stoga je prije njegove izrade potrebno donijeti tri odluke (Cindrić, 2010: 81). Prva odluka odnosi se na opseg kurikuluma. Potrebno je odrediti cjelokupan sadržaj odgoja i obrazovanja koje učenici trebaju steći. Druga odluka uključuje davanje prednosti znanostima u određivanju nastavnih sadržaja. Uloga znanosti jest proučavanje i interpretacija svijeta. Posljednja odluka kod izrade kurikuluma podrazumijeva proširenje sadržaja na stjecanje određenih navika i odgoja za osjećajnost.

Prema slijedu pripreme i donošenja razlikujemo nekoliko vrsta kurikuluma. Vrste kurikuluma su nacionalni, školski, nastavni, učenički i posebni (Cindrić, 2010: 88). Nacionalni je kurikulum temeljni dokument na razini države, prema kojem se izrađuju ostali dokumenti i druge vrste kurikuluma. Osnova izrade nacionalnog kurikuluma su nacionalni standardi, te on sadrži obilježja određene zemlje. Postoje dva pristupa u izradi suvremenih nacionalnih kurikuluma: nacionalni okvirni kurikulum i okvir za kurikulum. Sadržaj nacionalnog okvirnog kurikuluma obuhvaća ciljeve odgoja i obrazovanja, ciljeve u pojedinim odgojno-obrazovnim područjima i nastavnim predmetima, okvirnu minimalnu satnicu te okvir za izradu međusobno povezanih predmetnih kurikuluma. Okvir za kurikulum sadrži temeljna načela, opseg i parametre kurikulumskog područja, općenite ciljeve i svrhu predmeta, smjernice za izradu programa nastavnih predmeta, nastavna načela, smjernice za vrednovanje, kriterije za akreditiranje te buduće pomake u tom području. Nacionalni okvirni kurikulum i okvir za

kurikulum često se shvaćaju kao sinonimi. „Školski je kurikulum cjelokupan proces odgoja i obrazovanja koji svaka škola planira za svoje učenike“ (Cindrić, 2010: 91). Školski kurikulum nastaje na temelju nacionalnog kurikulumu i primjenom njegovih sastavnica. To je izvedbeni dokument čija je izvedivost uvjetovana obilježjima škole i njezinog okruženja. Nastavni kurikulum sastavni je dio školskog kurikulumu, a izrađuje se prema smjernicama nacionalnog kurikulumu. Nastavni kurikulum omogućuje planiranje i programiranje rada nastavnika koji prethodi izvedbi odgojno-obrazovnog procesa. Učenički je kurikulum prilagođen odgojnim i obrazovnim potrebama pojedinog učenika i njegovim mogućnostima. Može biti prilagođen darovitosti ili poteškoćama u učenju i razvoju. Učenički kurikulum podlozan je promjenama ovisno o situaciji te se tako prilagođava specifičnim potrebama. Posebni kurikulum izrađuje se u nekim posebnim situacijama, pa tako postoje kurikulumi za izlet ili uvođenje učenika u promet.

Postoji nekoliko podvrsta kurikulumu. To su propisani kurikulum, opaženi kurikulum, skriveni kurikulum i doživljeni kurikulum (Vizek Vidović, 2003: 409). Propisani ili službeni kurikulum predstavlja planirani plan i program učenja koji određuju službena prosvjetna tijela. Propisani kurikulum odnosi se na nacionalni kurikulum. Opaženi kurikulum ono je što vanjski promatrači mogu opaziti da se događa u razredu za vrijeme nastave. Opaženi kurikulum prikazuje na koji način učitelji prilagođavaju propisani kurikulum prema sredstvima i osobinama učenika. Skriveni kurikulum odnosi se na ono što se tijekom nastave uči uz propisano gradivo, bez da je eksplicitno izrečeno. Skriveni kurikulum naziva se i prešutnim te uključuje sadržaje i procese koji najčešće nisu namjerni ni do kraja osviješteni. To mogu biti ideje o položaju učenika i učitelja, stavovi o školi i slično. Doživljeni kurikulum čini kombinacija službenog i skrivenog kurikulumu koji dopiru do učenika i dobivaju smisao. Doživljeni kurikulum ostvaruje se interakcijom sudionika u procesu učenja i poučavanja, a očituje se u promjenama učeničkog razumijevanja, emocionalnog doživljavanja i ponašanja.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske u listopadu 2011. godine izdalo je Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. „Razvoj društva temeljna na znanju i širenju globalizacijskih procesa naglasili su važnost obrazovanja za osobni i društveni razvoj“ (NOK, 2011: 11). Obrazovna politika opredijelila se za izradu kurikulumu koji omogućuje da se sve sastavnice sustava smisljeno povežu u jednu cjelinu, pa je tako kurikulum temeljni dokument koji određuje sve bitne sastavnice odgojno-obrazovnog sustava (NOK, 2011: 11).

Niz aktivnosti prethodilo je izradi Nacionalnog okvirnog kurikuluma, koje pokazuju trajno nastojanje hrvatske obrazovne politike za poboljšanjem kvalitete odgoja i obrazovanja. Godine 2005. usvojen je dokument Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010. koji se temelji na sveobuhvatnom promišljanju odgoja i obrazovanja. Reformski projekt škola pod nazivom Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) počeo je sa ostvarivanjem 2005. godine te pokrenuo kvalitativne promjene u osnovnom školstvu. 2007. godine izrađena je Strategija za izradu i razvoj nacionalnog kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK; 2011: 11). Nabrojene aktivnosti stvorile su pretpostavke za promjene u odgojno-obrazovnom sustavu Hrvatske.

Najznačajnija karakteristika Nacionalnog okvirnog kurikuluma označava prelazak na kompetencijski sustav i učenička postignuća. Prijašnje usmjerenje odnosilo se na sadržaje koje učenici trebaju svladati. Kompetencijskim sustavom postiže se veća usklađenost svih odgojno-obrazovnih razina koje prethode visokoškolskoj razini. Kompetencijski sustav bio bi nedostatan bez društveno-kulturnih vrijednosti, povijesti i tradicije školstva u Republici Hrvatskoj. Sustav odgoja i obrazovanja temeljen na kompetencijama značajan je za ovaj rad zbog činjenice da se jedna od temeljnih kompetencija odnosi na poduzetništvo.

Nacionalni okvirni kurikulum donosi temeljne odgojne vrijednosti, ciljeve odgoja i obrazovanja, načela i ciljeve odgojno-obrazovnih područja, vrednovanje učeničkih postignuća te vrednovanje i samovrednovanje ostvarivanja kurikuluma. Opisane su međupredmetne teme i njihovi ciljevi, određena očekivana učenička postignuća, naznačena struktura predmetnih područja. Nacionalni okvirni kurikulum polazište je za izradu nastavnih planova i predmetnih kurikuluma. Pretpostavka uspješnog provođenja nacionalnog kurikuluma uključuje visoku kompetentnost nositelja odgojno-obrazovnog rada- učitelja, nastavnika, stručnih suradnika, ravnatelja. Nacionalni okvirni kurikulum potiče razmišljanje o nastavi na drugačiji način te donosi izazove za učenje i poučavanje.

Nacionalni okvirni kurikulum naziva se upravo tako jer se donosi usuglašeno na nacionalnoj razini (nacionalni), jer pruža najširi okvir odgojno-obrazovnog djelovanja (okvirni) i jer nosi značenje tijekom odrastanja, odgoja i obrazovanja, učenja i poučavanja, odgojno-obrazovnog procesa, te ima veću širinu od nastavnog plana i programa (kurikulum).

Društveno-kulturne i odgojno-obrazovne vrijednosti kojima se daje posebna pažnja odnose se na znanje, solidarnost, identitet te odgovornost (NOK, 2011: 22). Vrijednost znanja očituje se u opredjeljenju Republike Hrvatske za razvoj društva znanja. Znanje, obrazovanje i

cjeloživotno učenje temeljni su pokretači društva i pojedina. Znanje omogućuje bolje razumijevanje i kritičko promišljanje sebe i okruženja, snalaženje u novim situacijama te omogućuju uspjeh u životu i radu. Solidarnost podrazumijeva osposobljavanje djece i mladih da razviju osjetljivost za druge, obitelj, slabe i obespravljene, siromašne, međugeneracijsku skrb, okolinu i cjelokupno životno okruženja. Danas u doba globalizacije čovjek treba postati građaninom svijeta, no sačuvati nacionalni identitet. Vrijednost identiteta uključuje očuvanje kulturne, društvene, moralne i duhovne baštine, čuvanje i pravilnu primjenu hrvatskog jezika. Odgoj i obrazovanje trebaju poticati i razvijati osobni identitet svakog pojedinca te poticati na poštivanje različitosti. Vrijednost odgovornosti podrazumijeva aktivno sudjelovanje djece i mladih u sudjelovanju u društvenom životu te promicanje odgovornosti prema općem društvenom dobru, prirodi, radu, prema sebi samima i drugima.

Nacionalni okvirni kurikulum određuje sedam odgojno obrazovnih ciljeva (NOK, 2011: 23). Prvi cilj odnosi se na osiguravanje sustavnog načina poučavanja učenika, poticanje njihovog intelektualnog, tjelesnog, estetskog, društvenog, moralnog i duhovnog razvoja u skladu sa sposobnostima i sklonostima učenika. Drugi odgojno-obrazovni cilj podrazumijeva razvijanje svijesti o očuvanju materijalne i povijesno-kulturne baštine, te očuvanje nacionalnog identiteta. Treći se cilj nadovezuje na prethodni te navodi važnost razvijanja svijesti o hrvatskom jeziku kao čimbeniku hrvatskog identiteta. Potrebno je njegovati hrvatski standardni književni jezik u svim područjima odgojno-obrazovnog sustava. Idući cilj odnosi se na odgoj i obrazovanje učenika u skladu sa općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece. Učenike je nužno osposobiti za život u multikulturalnom svijetu, potaknuti ih na poštivanje različitosti i toleranciju. Peti odgojno-obrazovni cilj govori o omogućavanju stjecanja temeljnih i strukovnih kompetencija. Šesti se cilj odnosi na razvoj samostalnosti, samopouzdanja, odgovornosti i kreativnosti kod učenika. Posljednjim ciljem potiče se osposobljavanje učenika za cjeloživotno učenje.

Navedene vrijednosti i ciljevi Nacionalnog okvirnog kurikuluma moraju biti povezani sa sadržajima temeljnog obrazovanja i svakodnevnog školskog života. Škole trebaju surađivati sa obiteljima i lokalnim zajednicama kako bi omogućile ostvarivanje svih vrijednosti i ciljeva.

Nacionalni okvirni kurikulum donosi načela koja predstavljaju uporišta na kojima se temelji nacionalni kurikulum i kojih bi se svi sudionici provedbe kurikuluma trebali pridržavati. Načela koja čine vrijednosna uporišta za izvedbu i ostvarenje nacionalnog kurikuluma odnose se na: visoku kvalitetu odgoja i obrazovanja za sve, jednakost obrazovnih mogućnosti za sve,

obveznost općeg obrazovanja, horizontalnu i vertikalnu prohodnost, uključenost svih učenika u odgojno-obrazovni sustav, znanstvenu utemeljenost, poštivanje ljudskih prava i prava djece, kompetentnost i profesionalnu etiku, demokratičnost, samostalnost škole, pedagoški i školski pluralizam, europsku dimenziju obrazovanja, interkulturalizam (NOK, 2011: 26).

Usmjerenost prema kompetencijama najvažnija je značajka suvremenog kurikulumu. Društva temeljena na znanju, proces globalizacije, jačanje svjetskog tržišta i globalne konkurencije stvaraju nove potrebe na razini društvenog života i života pojedinca. Život u suvremenom društvu zahtijeva nova znanja, vještine, stavove, tj. nove kompetencije. Nužne su one kompetencije koje stavljaju naglasak na razvoj inovativnosti, stvaralaštva, rješavanja problema, kritičkog razmišljanja, poduzetnosti, informacijske pismenosti i drugih kompetencija. Razvoj kurikulumu usmjerenih na kompetencije predstavljaju jedan od glavnih smjerova obrazovnih politika europskih i drugih zemalja. „Da bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskog tržišta, Europska Unija odredila je osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Obrazovna politika RH prihvatila je iste temeljne kompetencije“ (NOK, 2011: 17). Temeljne kompetencije su: komunikacija na materinskom jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnove kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, inicijativnost i poduzetnost, kulturna svijest i izražavanje.

Stjecanje temeljnih kompetencija predviđeno je kroz međupredmetne teme. Planiranje i ostvarivanje međupredmetnih tema pridonosi povezivanju odgojno-obrazovnih područja i nastavnih predmeta. One služe razvijanju temeljnih kompetencija učenika. Međupredmetne teme obvezne su u svim nastavnim predmeta, te su ih svi nositelji procesa obvezni ostvarivati. Škole imaju mogućnosti razrađivanja međupredmetnih tema na razne načine, kroz pojedine nastavne predmete, projekte i module. Kao što je navedeno, međupredmetne teme dijelom su određene prema ključnim kompetencijama koje je odredila Europska unija. Međupredmetne teme prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu uključuju: osobni i socijalni razvoj, zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša, učiti kako učiti, poduzetništvo, uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije, građanski odgoj i obrazovanje. Opis međupredmetnih tema slijedi u nastavku (NOK, 2011: 42-47).

1. Osobni i socijalni razvoj

Svrha ove međupredmetne teme je osposobljavanje učenika da prepoznaju i kritički procjene vlastite i društvene vrijednosti koje utječu na njihovo mišljenje i djelovanje.

Odgoj i obrazovanje za osobni i socijalni razvoj omogućuju učenicima izgradnju komunikacijskih, organizacijskih i socijalnih vještina, jačanje samopoštovanja, stjecanje vještine suradnje i razvoj sposobnosti za izražavanje potreba i provjeru vlastitih sposobnosti.

2. Zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša

Ovom se međupredmetom temom promiče i osigurava razvoj pozitivnog i odgovornog odnosa učenika prema zdravlju i sigurnosti sebe i drugih, te zaštiti okoliša i održivom razvoju. Tema podrazumijeva sve aspekte zdravlja (tjelesno, mentalno, emocionalno i socijalno) te potiče učenike na usvajanje zdravog životnog stila, uključujući zdravu prehranu, higijenske navike, tjelesnu aktivnost, odgovornost prema sebe i drugima, partnerske odnose i drugo. Također je bitno osvijestiti i procijeniti rizike i opasnosti u različitim područjima života, primjerice u prometu ili upravljanju novcem. Učenici trebaju razviti pozitivan sustav vrijednosti u odnosu na kvalitetu očuvanja okoliša te racionalno korištenje prirodnih izvora.

3. Učiti kako učiti

Kompetencija Učiti kako učiti osposobljava učenike za organizaciju i upravljanje vlastitim učenjem te razvijanje pozitivnog stava prema učenju. Ova kompetencija predstavlja osnovu cjeloživotnog učenja. Veoma je značajna za daljnji obrazovni i profesionalni razvoj učenika. Ova međupredmetna tema sadrži elemente sposobnosti za organiziranje i praćenje usvajanja novog znanja, vještina, stavova, njihovu obradu, vrednovanje i primjenu u raznim situacijama. Učiti kako učiti uključuje i znanje o strategijama i metodama učenja, te podrazumijeva odgovornost učenika za vlastito učenje i ostvaren uspjeh.

4. Poduzetništvo

Cilj razvijanja poduzetničke kompetencije učenika odnosi se na razvoj osobina ličnosti te znanja, vještina, sposobnosti i stavova potrebnih za djelovanje pojedinca kao uspješne poduzetne osobe. Poduzetnička kompetencija tema je ovog rada, stoga je ona detaljno i opširnije razrađena u idućem poglavlju.

5. Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije

Nužno je omogućiti svim učenicima pristup informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji. Učenici se novim tehnologijama trebaju služiti u svim nastavnim predmetima. Informacijska i komunikacijska tehnologija ima mogućnosti najsuvremenijeg nastavnog pomagala i sredstva. Ovom međupredmetnom temom učenici se upoznaju s mogućnostima multimedijских prikaza, računalnih mreža, pristupa informacijama iz cijelog svijeta. Tehnologija pridonosi razvoju učeničkih sposobnosti samostalnog učenja, komunikacijskih sposobnosti, pozitivnog stava prema učenju, rješavanja problema te razumijevanju temeljnih koncepata tehnike i informatike.

6. Građanski odgoj i obrazovanje

Svrha međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje osposobljavanje je učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Ovom temom potiče se razvijanje demokratske svijesti učenika. Građanski odgoj i obrazovanje potiče učenike na aktivno sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu. Upoznavanjem sebe i svoje uloge u društvu, učenici razvijaju samostalnost, osobni integritet te pozitivan odnos s društvom i okolinom.

Razvijanje poduzetničkog ozračja nije ograničeno samo na međupredmetnu temu Poduzetništvo. Kroz ostale međupredmetne teme učenici razvijaju samopouzdanje, samopoštovanje, toleranciju, identitet, odgovornost prema sebi i drugima, stječu sposobnosti cjeloživotnog učenja, razvijaju informacijsko-komunikacijske vještine te postaju svjesni svoje uloge u društvu i demokracije. Nabrojane karakteristike i vještine važne su u poduzetničkom djelovanju, a učenici imaju priliku stjecati ih u odgojno-obrazovnom sustavu.

2.2.2. Poduzetnička kompetencija

Europsko je vijeće 2000. godine u Lisabonu predstavilo novi strateški cilj Europske unije. Europska unija treba postati „najkompetentnije i najdinamičnije gospodarstvo svijeta utemeljeno na znanju, sposobno za održivi gospodarski rast sa sve više boljih radnih mjesta i većom socijalnom kohezijom“ (Europska komisija, 2004: 3). Kako bi se zadani cilj ostvario, europski sustavi obrazovanja i izobrazbe moraju se prilagoditi zahtjevima društva. Zahtjevi društva uključuju znanje i potrebu za boljim mogućnostima zapošljavanja. Glavna komponenta ovog pristupa odnosi se na promicanje novih osnovnih vještina, stoga je

Europsko vijeće u Lisabonu pozvalo sve članice, Vijeće i komisiju da odrede okvir i definiraju ključne vještine. Europska komisija osnovala je stručne radne skupine. Radna skupina zadužena za ključne kompetencije započela je sa radom 2001. godine, te je u svom prvom izvješću u veljači 2002. godine donijela okvir za osam ključnih kompetencija (Europska komisija, 2004: 3).

Europska unija odredila je osam ključnih kompetencija u europskim školama koje predstavljaju „kombinaciju znanja, vještina, stavova koji su potrebni za osobno ispunjenje i razvoj, aktivno građanstvo, socijalnu uključenost i zapošljavanje“ (Europska komisija, 2012: 7). Ključne kompetencije spomenute su i u prethodnom poglavlju. One uključuju komunikaciju na materinjem jeziku, komunikaciju na stranim jezicima, matematičku kompetenciju i osnovne kompetencije iz prirodoslovlja i tehnologije, digitalnu kompetenciju, sposobnost učenja (učiti kako učiti), socijalnu i građansku kompetenciju, smisao za inicijativu i poduzetništvo te kulturnu osviještenost i izražavanje. Neke od ključnih kompetencija u hrvatskom obrazovnom sustavu obrađuju se kao međupredmetne teme, to jest, njihovo se stjecanje odvija kroz sve nastavne predmete.

Nacionalni okvirni kurikulum (2011: 45) međupredmetnu temu Poduzetništvo opisuje kroz razvijanje osobina ličnosti, znanja, vještina, sposobnosti i stavova koji su potrebni za djelovanje pojedinca kao poduzetne osobe. Stjecanje poduzetničke kompetencije uključuje razvoj učenika u poduzetne, kreativne i samostalne osobe koje se spremne na preuzimanje rizika i prilagodbu promjenama. Pojedinci koji posjeduju poduzetničku kompetenciju imaju razvijene socijalne i komunikacijske sposobnosti, te posjeduju znanja iz područja gospodarstva, obrta i vođenja poslovanja. Temelj razvoja poduzetničke kompetencije jest „razvoj poduzetne i inovativne osobe osposobljene za uočavanje prilika u kojima svoje ideje može pretvoriti u djelo u različitim situacijama: obrazovanju, radu i životu općenito“ (NOK, 2011: 45).

Određeni su ciljevi međupredmetne teme Poduzetništvo, koji određuju čime će učenici moći vladati sa stečenom poduzetničkom kompetencijom (NOK, 2011: 45). Učenici usvajanjem poduzetničke kompetencije postaju osposobljeni za postavljanje, vrednovanje i ostvarivanje ciljeva, razvijaju osobine poduzetnosti, inovativnosti i kreativnosti, inicijativnosti i ustrajnosti te stječu sposobnost rješavanja problema. Poduzetnička kompetencija omogućuje ispravno planiranje i ostvarivanje plana te sposobnost prilagođavanju novim idejama, situacijama i tehnologijama. Poduzetničkom kompetencijom potiče se stvaralački pristup promjenama i

izazovima te se razvijaju vještine vrednovanja i samovrednovanja. Učenici stjecanjem poduzetničke kompetencije razvijaju samostalnost, samopouzdanje i osobni integritet te upoznaju neposrednu okolinu i uvjete u društvu. Poduzetnička kompetencija podrazumijeva temeljna znanja u području gospodarstva i poslovanja te važnost i mogućnosti samozapošljavanja.

Cindrić (2010: 224) kompetenciju poduzetništvo i inicijativa (izvorni naziv jedne od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje Europske komisije) definira kao „sposobnost pojedinca da pretvori ideje u djela“. Ova kompetencija obuhvaća kreativnost, inovaciju, preuzimanje rizika, sposobnost planiranja, vođenje projekata, ostvarivanje ciljeva. Poduzetnička kompetencija pomaže pojedincima u svakodnevnom životu i na radnom mjestu. Pojedinci koji posjeduju poduzetničku kompetenciju postaju svjesni svog okruženja te su ga sposobni iskoristiti. Poduzetnička kompetencija temelj je za stjecanje specifičnih vještina i spoznaja korisnih u društvenim i poslovnim aktivnostima. „To je senzibilizacija za etičke vrijednosti i unapređenje odgovornog upravljanja“ (Cindrić, 2010: 224).

Prema Europskoj komisiji (2004: 9) poduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu. Poduzetništvo uključuje sklonost za unošenje promjena te sposobnost prihvaćanja i prilagodbe inovacija vanjskih čimbenika. Ono podrazumijeva prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke, razvijanje vizija, postavljanje ciljeva i njihovo postizanje te motivaciju za uspjeh. Određena su znanja, vještine, sposobnosti i stavovi koji se usvajaju stjecanjem poduzetničke kompetencije (Europska komisija, 2004: 21). Znanje koje se stječe razvijanjem poduzetničke kompetencije odnosi se na saznanja o raspoloživim mogućnostima, kako bi se prepoznale i odabrale one koje odgovaraju osobnim, profesionalnim i poslovnim aktivnostima pojedinca. Prema Cindriću (2010: 224) potrebna znanja, osim prepoznavanja mogućnosti, uključuju razumijevanje etičkog položaja poduzeća. Etičko poslovanje i društveno odgovorno vođenje poslovanja postaju pozitivne snage poduzeća. Potrebne vještine poduzetničke kompetencije uključuju vještine planiranja, organiziranja, obavljanja, komuniciranja, bilježenja, ocjenjivanja, izvještavanja, stvaranja projekata i njihove provedbe. Sposobnosti poduzetničkog djelovanja odnose se na kooperativan rad, fleksibilnost, prepoznavanje vlastitih prednosti i slabosti, proaktivno sudjelovanje, pozitivno reagiranje na promjene, procjenjivanje i preuzimanje rizika. Poduzetnička kompetencija podrazumijeva razvijanje određenih stavova. Sklonost inicijativi, pozitivan stav prema promjenama i inovacijama i prepoznavanje područja na kojima se mogu pokazati poduzetničke vještine, stavovi su pojedinaca sa razvijenom poduzetničkom kompetencijom (Europska komisija, 2004: 21).

„Poduzetnički stav obilježava inicijativa, anticipacija, nezavisnost i inovacija u osobnom i društvenom životu i radu, motivacija i odlučnost u ostvarivanju zadaća, bilo da je riječ o osobnim ili zajedničkim ciljevima ili poslu“ (Cindrić, 2010: 224).

Iz toga proizlazi potreba razvoja pedagogije poduzetništva. Pedagogija poduzetništva može se definirati kao „znanstvena disciplina/grana unutar područja pedagogijske znanosti koja bi se bavila istraživanjem i implementacijom didaktičko-metodičkih modela u odgojno-obrazovne procese sa svrhom postizanja odgojno-obrazovnih ishoda“ (Tkalec, 2012: 21). Ishodi koji se žele postići pedagogijom poduzetništva odnose se na poduzetničku kompetenciju, to jest, poduzetnička znanja, vještine i stavove. Odgojno-obrazovni ciljevi pedagogije poduzetništva mogu se promatrati sa individualnog i društvenog aspekta. Društveni aspekt odnosi se na osnaživanje nacionalnog gospodarstva, a individualni aspekt podrazumijeva stjecanje znanja, vještina i stavova važnih za poduzetničko djelovanje. Budući da je poduzetništvo jedna od ključnih kompetencija, potrebno je odgoju i učenju za poduzetništvo posvetiti posebnu pedagošku pažnju. Poduzetništvo predstavlja sposobnost i kompetentnost realizacije poslovno-ekonomskih zadataka, koji su u vezi s ekonomskim i općim razvojem. Zbog toga je potrebno povećati značaj realizacije učenja za poduzetništvo. Odgoj i učenje za poduzetništvo imaju vrijednost i svrhovitost, a pedagogija poduzetništva označava granu pedagogije koja proučava odgoj i obrazovanje za poduzetništvo. U poučavanju za poduzetništvo potrebno je koristiti različite metode te alternativne načine provođenja nastave. Neke od projektnih metoda koje se koriste u obrazovanju za poduzetništvo uključuju učeničke zadruge, učenička ili studentska virtualna poduzeća, stvarna studentska poduzeća i poslovne simulacije (Tkalec, 2012: 24). Ovakvim radom učenici ili studenti uče radeći. Rezultate ovakvog načina rada teško je brojčano (ocjenama) vrednovati, stoga su nužne prilagodbe i u načinu ocjenjivanja. Odgojno-obrazovni programi učenja za poduzetništvo trebaju se odvijati od predškolske dobi do visokoškolske. Obrazovanje za poduzetništvo mora se provoditi i kao cjeloživotno, kako bi se obuhvatio cjelokupni formalni i neformalni sustav obrazovanja.

Obrazovanje za poduzetništvo važna je pretpostavka generiranja poduzetnog pojedinca, uspješnog poduzetnika, uspješnog gospodarstva i uspješne države (Tafra, 2013: 16). Budući da je poduzetništvo jedna od ključnih kompetencija cjeloživotnog učenja, potrebno je uspostaviti veze između učenja za poduzetništvo i potreba gospodarstva. Potrebno je objediniti sadašnje i buduće potrebe gospodarstva te ih dovesti u sklad sa poduzetničkim načinom razmišljanja (Tkalec, 2012: 21). Kada se govori o učenju za poduzetništvo i implementaciji cjeloživotnog učenja, kurikularni pristup predstavlja vrijedan alat koji

omogućuje ravnomjerno razvijanje sustava (Tafra, 2012: 26). Hrvatski Nacionalni okvirni kurikulum daje formalni okvir za implementaciju poduzetničkog učenja. Izazov predstavlja usklađivanje politike gospodarskog razvoja i sektora obrazovanja. Potrebno je koordinirano djelovanje. Učenje za poduzetništvo mora biti u nadnacionalnoj kategoriji interesa, te biti zadaća svih političkih opcija. Kako bi se učenje za poduzetništvo uspješno implementiralo u odgojno-obrazovni sustav ključna je namjera svih uključenih dionika da se svi ciljevi ostvare i dogovoreno provede. Uz Nacionalni okvirni kurikulum koji donosi okvir obrazovanja za stjecanje poduzetničke kompetencije (uz ostala područja i sadržaje obrazovanja), u Hrvatskoj je usvojena i Strategija učenja za poduzetništvo, koja konkretizira sva nastojanja za omogućavanje stjecanja poduzetničke kompetencije. Strategija učenja za poduzetništvo tema je idućeg poglavlja.

2.2.3. Strategija učenja za poduzetništvo

Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva Vlade Republike Hrvatske izdalo je nacionalni dokument Strategija učenja za poduzetništvo 2010.-2014. u svibnju 2010. Godine (www.minpo.hr, 2010.). Ciljevi donošenja ove strategije su višebrojni, s naglaskom na stvaranje poduzetne Hrvatske. Razvoj poduzetništva podrazumijeva pristup razvoju niza osobina ličnosti (stvaralaštvo, samostalnost, kritičnost, preuzimanje rizika, sposobnosti vođenja, inicijativnost, inovativnost...), čiji se razvoj najučinkovitije razvija kroz formalni sustav odgoja i obrazovanja. Strategija učenja za poduzetništvo daje okvir sustavnom sveobuhvatnom stvaranju društvenog okružja usmjerenog na poduzetništvo. Poduzetničkim načinom razmišljanja i razvijanjem poduzetničke kompetencije doprinosi se povećanju zapošljivosti, učinkovitosti sustava socijalne sigurnosti, povećanju proizvodnje i izvoza, što predstavlja temelj za ekonomski razvoj Republike Hrvatske.

Prema Strategiji učenja za poduzetništvo (2010: 5), poduzetnička kompetencija nije razrađena i implementirana u obrazovnom sustavu Hrvatske. Obrazovanje za poduzetništvo ima širi i uži koncept. Širi koncept odnosi se na razvijanje poduzetničkih sklonosti, vještina i sklonosti, razvoj osobina poput stvaralaštva i odgovornosti te usvajanje osnovnih ekonomskih koncepata. Uži koncept obrazovanja za poduzetništvo odnosi se na specifičnosti funkcije pokretanja i vođenja poslovnih subjekata. Strategija učenja za poduzetništvo definira ciljeve, načela i nositelje organizacije, kako bi se omogućila realizacija poduzetničkog učenja.

Strategija učenja za poduzetništvo počiva na osam načela: održivost razvoja, socijalna osjetljivost, kompetentnost, natjecateljski duh, odlučno djelovanje, znanstvena utemeljenost,

jednakost uključivanja za sve i europska dimenzija (2010: 6). Poduzetnička kompetencija jedan je od glavnih uvjeta uspješne održivosti poduzeća, te omogućava opstanak i rast na konkurentnom tržištu. Poduzetništvo mora biti socijalno osjetljivo i uvažavati potrebe zajednice i pojedinaca. Kompetentnost pojedinca i visoka razina osposobljenosti rezultiraju podizanjem poduzetničkog kapaciteta i predstavljaju uvjet podizanju razine konkurentnosti. Natjecateljski duh očituje se u konkurentnosti na tržištu rada i u gospodarstvu, postizanjem viših ciljeva i usporedbama sa drugima. Poslovna ideja pokreće se odlučnim djelovanjem, koje rezultira transformacijom ideje u poslovnu priliku. Bitno je jačanje veza između znanosti i poduzetništva u istraživačkim i razvojnim projektima kako bi se omogućio rast i razvoj gospodarstva. Stjecanje poduzetničke kompetencije treba biti omogućeno svim građanima u cilju općeg dobra. Poduzetničku kompetenciju podupiru i određuju temeljni europski dokumenti.

Vrijednosti na kojima počiva Strategija učenja za poduzetništvo uključuju znanje, pravednost, transparentnost, društvenu odgovornost, društvo koje cijeni poduzetništvo te društveno blagostanje. Znanje, osim sadržaja poduzetničke kompetencije, čine i umijeća, sposobnosti i stavovi. Hrvatska je usmjerena na stvaranje društva znanja, s ciljem podizanja konkurentnosti i rasta gospodarstva. Vrijednost pravednosti podrazumijeva stav i način socijalnog ponašanja kod donošenja odluka. Donošenje poslovnih odluka posebno je bitno u razvoju poduzetništva. Transparentnost kao načelo poduzetništva značajna je u kontekstu ukupnog ekonomskog i društvenog razvoja. Društveno odgovorno poduzetništvo podrazumijeva uvažavanje, podržavanje i unapređenje društveno-ekonomskog konteksta, kao i stavove o očuvanju i zaštiti okoliša primjerenim korištenjem resursa. Postojanje društva koje cijeni poduzetništvo omogućava podizanje standarda svih zaposlenih, poduzetnika, lokalne i regionalne zajednice te cjelokupnog društva. Društveno blagostanje podiže standard i socijalnu sigurnost svih zaposlenika. Materijalnu pretpostavku društvenog blagostanja čine gospodarski subjekti kao stvaratelji nove vrijednosti.

Strategija učenja za poduzetništvo ima dva glavna cilja. Prvi podrazumijeva senzibilizaciju javnosti o poduzetništvu te razvoj pozitivnog stava prema cjeloživotnom učenju za poduzetništvo. Drugi se cilj odnosi na uvođenje učenja u osposobljavanja za poduzetništvo u sve oblike, vrste i razine formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja i učenja (2010: 8). Strategija je predvidjela da će ostvarivanje ovih ciljeva u razdoblju od pet godina doprinijeti povećanju zapošljivosti i osnivanju većeg broja malih poduzeća, povećati

raznolikost ponude hrvatskih proizvoda i usluga, povećati broj mladih poduzetnika, povećati broj žena poduzetnica te omogućiti rast konkurentnosti hrvatskog gospodarstva.

Prvi cilj, senzibilizacija javnosti o poduzetništvu i razvijanje pozitivnog stava o cjeloživotnom učenju za poduzetništvo, konkretiziran je pojedinačnim zadacima. Svi građani Hrvatske trebaju prepoznati značaj izgradnje poduzetničkih znanja, stavova i vještina, razumjeti poduzetništvo u širem smislu, razumjeti ulogu mladih u razvoju poduzetništva te povećati interes za osposobljavanje u poduzetništvu. Aktivnosti predviđene Strategijom kojima se omogućuje ostvarivanje cilja uključuju medijsku kampanju, nacionalne konferencije, osnaživanje nacionalnog partnerstva za poduzetničko učenje te izradu analize uključenosti poduzetničkog učenja u razvojnim programima i politikama. Potrebna je i edukacija o poduzetništvu i poduzetničkom učenju, kod ravnatelja i stručnih suradnika, menadžera, predstavnika institucija i predstavnika medija.

Drugi cilj Strategije učenja za poduzetništvo glasi: „Uvesti učenje za poduzetništvo kao ključne kompetencije u sve oblike, vrste i razine formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja i učenja“ (2010: 10). Kao i za prvi cilj, određeni su zadaci i aktivnosti koji omogućavaju postizanje cilja. Potrebno je uvesti poduzetništvo u nacionalni kurikulum, kurikulumnim pristupom uvesti poduzetništvo u sve vrste i oblike obrazovanja i učenja, razviti tzv. poduzetnički školu, povećati motivaciju svih koji sudjeluju u prijenosu znanja te osigurati didaktičko-metodička sredstva i informacijske tehnologije. Zadaci obuhvaćaju umrežavanje obrazovnih ustanova sa znanstveno-istraživačkim, te unapređenje suradnje između obrazovnih i znanstveno-istraživačkih institucija s gospodarskih subjektima, institucijama i organizacijama. Potrebno je analizirati potrebe razvoja poduzetničkih kompetencija zaposlenika, sve zainteresirane osposobiti za vođenje i upravljanje malim poduzećem, smanjiti broj nezaposlenih osnivanjem novih poduzeća, obrazovati osjetljive skupine na tržištu rada, osposobiti nezaposlene za samozapošljavanje te ugraditi poduzetničko učenje u sve razvojne programe i politike na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Aktivnosti predviđene za ostvarivanje cilja uključuju izradu kurikuluma za cjeloživotno učenje, izradu kurikuluma za poduzetništvo, izradu plana implementacije sustava cjeloživotnog učenja, prilagodbu obrazovnih programa poduzetništvu, unapređenje rada u školskim zadrugama, osnivanje poduzetničkih inkubatora pri visokoškolskim ustanovama, provedba osposobljavanja prenositelja znanja (odgajatelji, učitelji, nastavnici), osposobljavanje menadžmenta odgojno-obrazovnih ustanova, izradu priručnika i udžbenika, povećanje suradnje među ustanovama i institucijama na programima poduzetničkog učenja, razvijanje

dostupnosti programa osposobljavanja, izradu web portala o poduzetničkom učenju, razmjenjivanje ideja i primjera dobre prakse, organiziranje smotri školskih zadruga, vježbovnih tvrtki i studentskih poduzeća...

„Jedan je od glavnih prioriteta gospodarske politike jačanje poduzetništva te njegovo brže uključivanje u multilateralne trgovinske i gospodarske integracije, što ima za cilj poticati gospodarski rast i razvoj“, te je upravo zbog toga je važno učenje za poduzetništvo, prema Strategiji učenja za poduzetništvo (2010: 12). Stupanj usvojenosti poduzetničke kompetencije utječe na konkurentsku sposobnost gospodarskih subjekata. Usvojena poduzetnička kompetencija omogućava veću zapošljivost, kompetitivnost pojedinca te bolje profesionalno usmjeravanje prilikom odabira karijere i njezinog razvoja. Poduzetnička kompetencija omogućava transformaciju ideje u ostvarenje te tako potiče ljudske kapacitete na usvajanje novih načina razmišljanja. Cjelokupna konkurentnost nekog gospodarstva temelji se na poduzetničkim aktivnostima.

Implementacijom poduzetničkih sadržaja u odgojno-obrazovne programe osigurava se društvena usmjerenost na stvaranje poduzetničkog ozračja. Poduzetnički sadržaji trebaju se nalaziti u svim programima od ranog i predškolskog odgoja, osnovnog, srednjoškolskog i visokoškolskog odgoja i obrazovanja, do neformalnog i informalnog obrazovanja i učenja. Strategija učenja za poduzetništvo Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva namijenjena je onima koji su uključeni u odgoj, obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje, a ciljne se skupine nalaze u okviru odgojno-obrazovnih institucija, ali i zvan njih.

Strategija učenja za poduzetništvo izrađena je za razdoblje od 2010. do 2014. godine. Poduzetništvo kao međupredmetna tema nalazi se u Nacionalnom okvirnom kurikulumu Republike Hrvatske. Mnoge odgojno-obrazovne ustanove uvrstile su poduzetništvo u svoje kurikulume, a zastupljenost učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji tema je istraživanja ovog rada. Ministarstvo poduzetništva i obrta izdalo je Strategiju razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020. kojom se, između ostalog, potiče učenje za poduzetništvo. Pokrenut je i projekt Poduzetnički impuls, također od strane Ministarstva poduzetništva i obrta, koji omogućava poticanje i financiranje poduzetništva bespovratnim sredstvima. Poduzetnički impuls podupire poduzetničko učenje, pa se tako jednom od mjera omogućava edukaciju poduzetnika, financijski podupire razvoj akademskog poduzetništva, podupire stvaranja učeničkih zadruga i poduzeća te promiče stvaranje poduzetničke kulture mladih. Može se zaključiti kako je važnost poduzetništva i učenja za poduzetništvo

prepoznata, no ostaje puno prostora za napredak i poboljšanje poduzetničkog ozračja u Republici Hrvatskoj.

2.2.4. Dobra praksa učenja za poduzetništvo- Dječji tjedan poduzetništva

Projekt Dječji tjedan poduzetništva provodi se u suradnji Ministarstva poduzetništva i obrta i stručnog tima Obrazovne grupe Zrinski (OGZ). „Suvremena strategija obrazovanja temelji se na načelu cjeloživotnog učenja, a poduzetništvo se može učiti i poučavati od najranije dobi te je stručni tim OGZ-a na temelju te ideje kreirao projekt senzibilizacije učenja za poduzetništvo za dječje vrtiće i za osnovne škole“ (www.zrinski.org, 2014.). Potreba uvođenja učenja za poduzetništvo izražena je ciljevima Nacionalnog okvirnog kurikulumu. Poduzetnička kompetencija obuhvaća stvaralaštvo, inicijativnost, inovativnost, timski rad, mirno rješavanje problema te planiranje projekta, što su sastavnice provođenja projekta Dječji tjedan poduzetništva. Ovaj projekt omogućuje i ostvarivanje ciljeva Strategije učenja za poduzetništvo. Dječji tjedan poduzetništva dobiva potporu projekta Poduzetnički impuls, te mu je svrha promocija i poticanje stvaranja poduzetničke kulture mladih. Dječji tjedan poduzetništva provodi se od 2008. godine u dječjim vrtićima i osnovnim školama diljem Hrvatske. U 2014. godini u realizaciji Dječjeg tjedna poduzetništva sudjelovala su tri dječja vrtića i tri osnovne škole.

Početni je cilj Dječjeg tjedna poduzetništva bio senzibilizacija društva o učenju za poduzetništvo i stvaranje poduzetničkog okružja koje će djeci i učenicima omogućiti stjecanje osnovnih poduzetničkih znanja, vještina i stavova. Tijekom razdoblja projekt je evoluirao, te je došlo do spoznaje da je nužno educirati prenositelje znanja. Edukacije se provode kroz interaktivne radionice. „Veći naglasak je stavljen na suradnju roditelja i lokalne zajednice, o čijoj potpori ovisi ostvarivanje osnovne djelatnosti, kao i promidžba“ (Peklić, 2012: 217). Uz edukaciju kadrova i poticanje suradnje, druga faza uključuje i izradu kurikulumu učenja za poduzetništvo.

Razvoj se ne temelji samo na pomacima u znanju, već i na promjeni ponašanja i uvjerenja. Djeca upoznaju svijet oko sebe interakcijom sa sredinom i porukama koja primaju. „Djecu treba percipirati kao inteligentna i kompetentna mala bića koja uče čineći i surađujući s drugima i koja su sposobna samoorganizirati vlastite aktivnosti“ (Peklić, 2012: 218). Rad na projektu prirodan je način učenja, u kojem se djeca ne vode, nego potiču. Takav način učenja omogućen je provedbom Dječjeg tjedna poduzetništva. Djeca vođena vlastitim interesima biraju temu projekta, a uloga odgojitelja i nastavnika je priprema resursa, poticanje na

razmišljanje i raspravu, poticanje suradnje i razmjene mišljenja. Tijek projekta se dokumentira, a nastala dokumentacija ima višestruko značenje. Dokumentacija omogućava evaluaciju i prezentaciju projekta, a djeca se mogu prisjetiti važnih trenutaka i sudjelovati u raspravi o projektu.

Osnovne škole uključene u projekt 2014. godine bile su osnovna škola Ante Starčevića iz Lepoglave, osnovna škola Sv. Filip i Jakov iz istoimene općine, te osnovna škola Antuna Gustava Matoša iz Tovarnika. Ukupno je sudjelovalo 209 učenika i 72 nastavnika. Učenici su bili okupljeni u četiri edukativne radionice, pod vodstvom projektnog tima. Učenici su na radionicama izrađivali suvenire, nakit, kreativne pozivnice i lampice. Edukativne radionice nisu bile održane samo za učenike, već su provedene i radionice za nastavnike i vodstvo škola. Rezultati radionica prezentirani su na javnom predstavljanju, uz djecu, učitelje, roditelje, medije, predstavnike lokalnih vlasti, predstavnike Ministarstva poduzetništva i obrta te predstavnike Obrazovne grupe Zrinski i Visoke škole Nikola Šubić Zrinski. Učenicima su dodijeljene diplome o sudjelovanju na projektu Dječji tjedan poduzetništva.

Dječji vrtići koji su sudjelovali u projektu Dječji tjedan poduzetništva 2014. godine su dječji vrtić Tratinčica iz Koprivnice, dječji vrtić Cvrčak iz Solina te dječji vrtić Proljeće iz Kloštar Ivanića. U projektu je sudjelovalo 93 djece i 51 odgajatelj. Odgajatelji su s djecom sudjelovali u nabavi repromaterijala, proizvodnji i prodaju proizvoda, u suradnji s roditeljima i lokalnom zajednicom. Djeca iz Koprivnice posjetila su polje kukuruza, lokalnu pekarnicu te prošla sve segmente obrade kukuruza i na taj način, kroz igru, upoznali osnovne poduzetničke pojmove kao što su nabava, proizvodnja, prodaja i prihodi. Djeca iz Solina sudjelovala su u radionicama izrade trgovine te radionicama izrade suvenira. Polaznici vrtića iz Kloštar Ivanića izrađivali su predmete od bundeva i reciklirane ambalaže. Sva djeca naučila su osnove oglašavanja i organizacije, spoznala karakteristike novce, uvidjela važnost suradnje te sudjelovala u stvaranju nove vrijednosti kroz proizvodnju.

Peklić (2012: 220) donosi osvrt na edukativne radionice održane u početnim godinama projekta Dječji tjedan poduzetništva. Tijekom radionica raspravljalo se o provedbi projekta, iznosila su se iskustva, zapažanja i postignuća te su se iznosila različita mišljenja o pristupu tematici. „Kako se radi o odgojno-obrazovnom kadru kojem nisu bliski ekonomski i poduzetnički pojmovi te zakonitosti ekonomije, članovi tima koji su po struci ekonomisti i pedagozi uvodili su odgajatelje u novo područje na njima prihvatljiv način“ (Peklić, 2012:220). O načinu implementacije brinuli su članovi tima pedagoške struke. Kao najveća

vrijednost radionica i projekta istaknula se situacija u kojoj su ljudi različitih struka i obrazovanja učili jedni od drugih, izmjenjivali ideje i usmjeravali jedni druge. Sudionici radionica pomoću evaluacijskih listića izražavali su svoje zadovoljstvo. Tako se 100% sudionika izrazilo pozitivno i zadovoljno, te im u radionici ništa nije nedostajalo. Preko 50% ispitanik sudionika kazalo je kako će u velikoj mjeri koristiti nove spoznaje u mijenjanju prakse i kreiranju programa. Većini sudionika na radionicama se najviše svidio ekonomski aspekt i mišljenje ekonomske struke, a svidjela im se i poticajna atmosfera, nove ideje i kreativnost. Sudionici su uputili pohvale voditeljima radionica te izrazili želju za nastavkom suradnje i zadovoljstvo zbog sudjelovanja u projektu.

Dječji tjedan poduzetništva ima značajnu ulogu u učenju za poduzetništvo. Projektom se aktivnim metodama poučavanja djeci omogućava novi način usvajanja znanja, vještina i sposobnosti važnih za poduzetničko djelovanje. Vrijednost projekta očituje se i u edukacijama prenositelja znanja. Na taj način odgajatelji, učitelji i nastavnici usvajaju nova znanja, stavove i vještine te postaju kompetentni za poučavanje poduzetništva. Na taj se način omogućava učenje za poduzetništvo, stvara pozitivna atmosfera i poduzetničko ozračje, a djeca koja se poučavaju imaju priliku razviti poduzetničku kompetenciju.

2.2.5. Cjeloživotno učenje

Koncept cjeloživotnog obrazovanja, odgoja i učenja važna je sastavnica suvremenog odgoja i obrazovanja te predstavlja filozofiju u suvremenim uvjetima. Pred obrazovanjem nalaze se novi zadaci koji proizlaze iz novih mogućnosti komunikacije i dostupnosti informacija. Nastoje se stvoriti nove mogućnosti stjecanja znanja i osposobljavanja pojedinaca za cjeloživotno učenje kako bi se iskoristile sve mogućnosti (Cindrić, 2010: 64). Cjeloživotno obrazovanje danas se smatra jednim od predujeta razvoja. Cjeloživotno obrazovanje može se odrediti kao „sposobnost prilagodbe i autonomije, te sredstvom za osiguranje daljnjeg širenja i protoka znanja diljem svijeta“ (UNESCO, 2007: 78). Cjeloživotno obrazovanje potencijalni je odgovor na sve veću promjenu karijera i zanimanja kod pojedinaca tijekom poslovnog vijeka. Ljudi tijekom života mijenjaju po nekoliko poslova, a obrazovanje se više ne može ograničiti na ponudu samo jedne specijalnosti. Obrazovanje danas treba razvijati sposobnost svakog pojedinca za suočavanje sa ekonomskim i društvenim promjenama.

Koncept cjeloživotne edukacije nastao je kao odgovor na zastarijevanje znanja. Kada neka kultura zbog izmijenjenih uvjeta postane gospodarski i politički irelevantna ili disfunkcionalna, ona se nastoji sačuvati i prilagoditi izmijenjenim uvjetima života jer je bitna

za identitet zajednice. Zbog toga se može reći da kultura zastarijeva onako kako zastarijeva znanje (Pastuović, 1999: 31). Modernizacija vrijednosnog sustava i stavova. Bitna je sastavnica društvene modernizacije i održivog razvoja. Cjeloživotnu edukacija ne treba se ograničiti na cjeloživotno obrazovanje, već ona sadrži i cjeloživotni odgoj. Cjeloživotni odgoj čine nove vrijednosti u multikulturalnom svijetu, poput ljudskih prava, tolerancije i ekološke osviještenosti. Odrasli mijenjaju postojeće stavove i vrijednosti te stječu nove uglavnom izvan odgoja. Zbog toga se edukacija u odraslosti više oslanja na obrazovanje nego na odgoj, no to ne znači da u odrasloj dobi odgoja nema (Pastuović, 1999: 31).

Koncept cjeloživotnog obrazovanja i odgoja nastao je kao alternativa tradicionalnom školovanju. Nedostaci tradicionalnog školstva narasli su do mjere da se govori i o krizi obrazovanja i odgoja. Krizu obrazovanja i odgoja karakteriziraju nedovoljna učinkovitost postizanja ciljeva i velik porast ljudskih i novčanih resursa koje zahtijeva tradicionalno školstvo. Kriza se ne može riješiti kritikom posljedica nego djelovanjem na njezine uzroke. Dva su najvažnija uzroka krize odgoja i obrazovanja (Pastuović, 1999: 33). Prvi razlog krize sve je brže zastarijevanje različitih osposobljenosti, znanja i vrijednosti. Oni zastarijevaju zbog ubrzanog ritma tehnoloških i društvenih promjena koje proizvode nove potrebe kod pojedinca nakon završenog obrazovanja. Povećanjem ljudskog vijeka, trajanja života, povećava se raskorak između sposobnosti stečenih školovanjem i novih potreba za pravilnim obnašanjem različitih uloga. Produžavanjem i inteziviranjem školovanja ovaj problem se ne može riješiti, jer se promjene događaju i dugo nakon školskog životnog razdoblja. Potrebna je promjena koncepta edukacije koja omogućuje trajno i cjeloživotno obrazovanje i odgoj. Drugi razlog krize tradicionalnog odgoja i obrazovanja očituje se u antagonističkom djelovanju različitih vrsta obrazovnih i odgojnih učinaka. Edukacija nema jedan, već više različitih ciljeva. Ti ciljevi nisu uvijek sinergični, nego mogu biti i konfliktni. Antagonističan odnos može nastati između unutarnjih i vanjskih ciljeva odgoja i obrazovanja. Unutarnji se ciljevi temelje na psihičkim procesima osobe koja uči i čine promjene psihičkih svojstava uslijed stjecanja različitih osposobljenosti. Osposobljenosti kojima se postižu vanjski ciljevi mogu, ali ne moraju voditi samoostavarenju i razvoju osobe. Na primjer, edukacija kojom se osposobljava za repetitivni rad vodi otuđenju, a ne samoostvarenju. Zbog toga se uzrokom krize može smatrati nesklad između unutarnjih, psiholoških ciljeva (samoostvarenje), i vanjskih, gospodarskih i političkih ciljeva. Suprotnosti postoje i kod pojedinih vrsta društvenog razvoja. U tom slučaju odgoj i obrazovanje održavaju jedan sustav razvoja, a otežavaju razvoj sustava i podsustava koji su sa njim u suprotnosti. Tako je, primjerice,

neograničen gospodarski rast nespojiv s ekološkim razvojem. Ipak, koncept cjeloživotnog odgoja i obrazovanja stvoren je više kao odgovor na problem zastarijevanja znanja i vrijednosti, nego na problem suprotstavljenih ciljeva.

U hrvatskom jeziku ponekad se zamjenjuju pojmovi cjeloživotno učenje i cjeloživotno obrazovanje. Oni nisu istoznačnice zbog razlika između učenja i obrazovanja. Učenje predstavlja najširi koncept te obuhvaća namjerno, tzv. prirodno ili spontano učenje koje je u temelju i obrazovanja i odgoja (Pastuović, 1999: 50). Učenje je proces razmjerno trajne promjene ponašanja pojedinca, do koje dolazi kognitivnom, afektivnom i psihomotornom aktivnošću (Cindrić, 2010: 65). Cjeloživotno učenje predstavlja širi pojam i odnosi se na učenje ostvareno u organiziranim, ali i neorganiziranim uvjetima. Čovjekovo učenje može biti nenamjerno, spontano i neorganizirano te traje cijeli život. Cjeloživotno učenje obuhvaća sve aktivnosti učenja tijekom života sa ciljem unaprjeđenja znanja, vještina i kompetencija u okviru osobnog, građanskog, društvenog ili profesionalnog djelovanja (Sudarić, 2012: 72). Obrazovanje je proces organiziranog učenja spoznajnih i psihomotornih svojstava ličnosti, to jest, obrazovanje je organizirano kognitivno i psihomotorno učenje (Pastuović, 1999: 44). Cjeloživotno obrazovanje predstavlja užu pojam i odnosi se na organizirano učenje (Cindrić, 2010: 64). „Cjeloživotno obrazovanje je formalno, neformalno i informalno organizirano učenje koje može biti integrirano vertikalno po stupnjevima obrazovanja i horizontalno po oblicima“ (Pastuović, 1999: 50). Kao istoznačnica cjeloživotnom obrazovanju često se rabi i izraz doživotno obrazovanje. Doživotno obrazovanje odnosi se na obrazovanje od završetka nekog formalnog stupnja obrazovanja, obično obaveznog, pa do kraja radnog vijeka ili smrti. Cjeloživotno obrazovanje odnosi se na obrazovanje tijekom cijelog života, od rođenja pa do kraja života (Pastuović, 1999: 53).

Znanje je jedna od osnovnih poluga razvoja ekonomije, gospodarstva i društva. Upravljanje znanjem omogućava oblikovanje i kreiranje okruženja. Za omogućavanje konkurentnosti na globalnom tržištu potrebno je razvijanje cjeloživotnog učenja o poduzetništvu. Najrazvijenije zemlje svijeta i zemlje Europske unije prepoznale su važnost poduzetništva i poticanje poduzetničkog obrazovanja u sustavu cjeloživotnog učenja (Sudarić, 2012: 72). Cjeloživotno učenje pozitivno se odražava na zapošljivost, koja je veća u državama koje imaju više razvijenih programa cjeloživotnog učenja. Zapošljivost predstavlja stalnu konkurentnost pojedinca na tržištu rada s obzirom na znanja, vještine i sposobnosti koje se traže (Sudarić, 2012: 73). U Hrvatskoj je cjeloživotno učenje razvijeno u formalnom obliku i najčešće podrazumijeva obrazovanje odraslih. Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj potiče se Strategijom i

akcijskim planom za obrazovanje odraslih, Zakonom o obrazovanju odraslih te djelovanjem Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (Kraljić, 2012: 242). U Hrvatskoj se potiče cjeloživotno učenje i obrazovanje za poduzetništvo, što vodi rastu i razvoju hrvatskoga gospodarstva.

3. PRIMARNO ISTRAŽIVANJE

3.1. Predmet, ciljevi i hipoteze istraživanja i znanstvene metode

Predmet istraživanja odnosi se na spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija kod odgojno-obrazovnih djelatnika u odgojno-obrazovnom procesu, to jest, spremnost odgajatelja, učitelja, nastavnika i ravnatelja za poticanje i provođenja učenja za poduzetništvo. Ispitala se upoznatost odgojno-obrazovnih djelatnika s temom poduzetništva i značajem poduzetničkih kompetencija u obrazovanju. U slučajevima provođenja učenja za poduzetništvo, ispitani su načini provedbe poduzetničkog učenja. Ispitana je i spremnost odgojno-obrazovnih djelatnika na cjeloživotno učenje i usavršavanje s temom poduzetništva te stavovi ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova prema uvođenju inovacija u odgoj i obrazovanje te važnosti poduzetništva.

Poduzetništvo i uvođenje poduzetničkog učenja danas je aktualna tema u Republici Hrvatskoj. Inicijativa ministra poduzetništva i obrta Gordana Marasa i bivšeg ministra znanosti, obrazovanja i sporta Željka Jovanovića bila je uvođenje poduzetništva kao samostalnog predmeta u srednje škole u 2013. godini. Osim u strukovnim srednjim školama, poduzetništvo još uvijek nije uvedeno kao samostalan predmet u odgojno-obrazovne institucije. Najizglednije u budućnosti je uvođenje poduzetništva kao međupredmetne teme u školske kurikulume, kao što je slučaj s ekološkim, zdravstvenim i građanskim odgojem.

Glavni cilj istraživanja je dobiti saznanja o postojećem stanju spremnosti za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovni proces, kod odgojno-obrazovnih djelatnika u institucijama za odgoj i obrazovanje (dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole) na području Zadarske i Varaždinske županije.

Specifični ciljevi su:

- Utvrditi postoji li upoznatost s poduzetništvom i važnošću poduzetničkog učenja kod odgojno-obrazovnih djelatnika
- Saznati postoji li učenje za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim institucijama i koliko je učestalo
- Dobiti uvid u načine provođenja poduzetničkog učenja u odgojno-obrazovnim institucijama

- Ispitati, istražiti i utvrditi jesu li odgojno-obrazovni djelatnici motivirani za implementaciju poučavanja za poduzetništvo
- Usporediti učestalost i načine provođenja poduzetničkog učenja u odgojno-obrazovnim institucijama Zadarske i Varaždinske županije

Određene su radne *hipoteze istraživanja*. Hipoteze predstavljaju specifične tvrdnje u obliku predviđanja, koje provođenjem istraživanja i analizom podataka treba odbaciti ili potvrditi (Tkalac Verčić, 2010: 62). U ovom istraživanju postavljene su tri hipoteze:

H1: Ne postoje razlike u motiviranosti odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje učenja za poduzetništvo s obzirom na demografske karakteristike (dobna struktura)

H2: Ne postoje razlike u provođenju učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji

H3: Ne postoje korelacije između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova i zastupljenosti učenja za poduzetništvo u ustanovama kojima upravljaju

Znanstvena metoda korištena za prikupljanja primarnih podataka jest anketiranje, metoda kojom se podaci prikupljaju pomoću anketnih upitnika. Anketni upitnik je instrument ovog istraživanja i sastoji se od niza formalno oblikovanih pitanja, otvorenog ili zatvorenog tipa, te skala procjene. Znanstvena metoda proučavanje pojava i procesa u ovom se slučaju odnosi na deskriptivnu statistiku, pomoću koje će se utvrditi činjenice o promatranoj pojavi (provođenje učenja za poduzetništvo).

Ispitanici istraživanja su odgojno-obrazovni djelatnici (odgajatelji, učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji) u odgojno-obrazovnih ustanovama (dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole). Istraživanje se provodilo jednokratno, u razdoblju od lipnja do rujna 2015. godine. Anketni upitnik ispunilo je ukupno 135 ispitanika (79 ispitanika Varaždinske županije i 56 ispitanika Zadarske županije).

Tablica 1. Prikaz ispitanika anketnog upitnika s obzirom na mjesto rada

	Varaždinska županija	Zadarska županija	Ukupno:
Broj ispitanika:	79	56	135

Izvor: obrada autora

Anketni upitnik je izrađen u elektronskom obliku te distribuiran elektroničkom poštom u odgojno-obrazovne ustanove Varaždinske i Zadarske županije. Online anketni upitnik elektroničkom poštom poslan je u ukupno 199 odgojno-obrazovnih ustanova (dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole, učenički domovi i ostale odgojno-obrazovne ustanove) na području Varaždinske i Zadarske županije. Problemi prikupljanja podataka pomoću anketnog upitnika odnosili su se na ignoriranje i odbijanje ispunjavanja upitnika (usprkos molbi telefonskim putem), te nepotpuno ispunjavanje anketnog upitnika. Anketni upitnik u fizičkom obliku distribuiran je u pet odgojno-obrazovnih ustanova na području Varaždinske i Zadarske županije. Ograničenja istraživanja odnose se na veličinu uzorka (broj ispitanika koji su pristali sudjelovati u istraživanju manji je od očekivanog) te neujednačenost broja ispitanika iz Varaždinske i Zadarske županije, kao i neujednačenost u strukturi zaposlenja ispitanika.

Anketni upitnik nalazi se u Prilozima diplomskog rada. Upitnik se sastoji od ukupno 20 pitanja. 19 pitanja zatvorenog je tipa, dok je posljednje pitanje otvorenog tipa te se odnosi na ispitivanje načina provođenja učenja za poduzetništvo. Prva dva pitanja odnose se na demografske karakteristike ispitanika (dob i spol), zatim slijede pitanja o radnom stažu, vrsti i mjestu zaposlenja. Pitanja vezana uz učenje za poduzetništvo, odnose se na upoznatost sa Strategijom učenja za poduzetništvo, provođenje nekih oblika učenja za poduzetništvo te na poduzetništvo kao dio kurikulumu odgojno-obrazovne ustanove. Dva pitanja formulirana su kao skale procjene, kojima ispitanici procjenjuju važnost poduzetništva prema vlastitom mišljenju i važnost poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama u kojima su zaposleni. Iduća tri pitanja odnose se na kompetentnost za provođenje učenja za poduzetništvo. Ispitanici su dali procjene o svojoj kompetentnosti, iskazali stavove o usavršavanju sa temom poduzetništva te prethodna iskustva sa edukacijama sa temom poduzetništva. Jedno pitanje odnosi se na zadovoljstvo ispitanika koje osjećaju na radnom mjestu. Iduća dva pitanja odnose se na ravnatelje odgojno-obrazovnih ustanova. Pitanja ispituju učestalost potpore ravnatelja kod iznošenja novih ideja, te procjenu stava ravnatelja prema važnosti poduzetništva. Posljednje pitanje, otvorenog tipa, dopušta ispitanicima da samostalno upišu načine provođenja učenja za poduzetništvo.

Analizom i interpretacijom dobivenih primarnih podataka objasniti će se pojava poduzetničkog učenja na području Zadarske i Varaždinske županije (spremnost za implementaciju poduzetničkog učenja, zastupljenost i načini provođenja učenja za poduzetništvo). Korišteni su postupci uređivanja, tabelarnog i grafičkog prikazivanja te objašnjavanja pomoću brojčanih pokazatelja.

3.2. Rezultati istraživanja u Varaždinskoj županiji

Podatci za istraživanje prikupljeni su pomoću anketnih upitnika. Podatci su prikupljeni u razdoblju od lipnja do rujna 2015. godine. Anketni upitnici u elektroničkom obliku putem elektronske pošte poslani su u 53 osnovne i srednje škole i 37 dječjih vrtića na području Varaždinske županije. Ankete u fizičkom obliku ispunjene su u dvije ustanove (dječji vrtići). Anketne upitnike ispunilo je ukupno 79 osoba, a prikupljeni podatci predstavljeni su u nastavku.

A) Demografska struktura ispitanika Varaždinske županije

Anketni upitnik ispunilo je 75 osoba ženskog spola (95%) i 4 osobe muškog spola (5%).

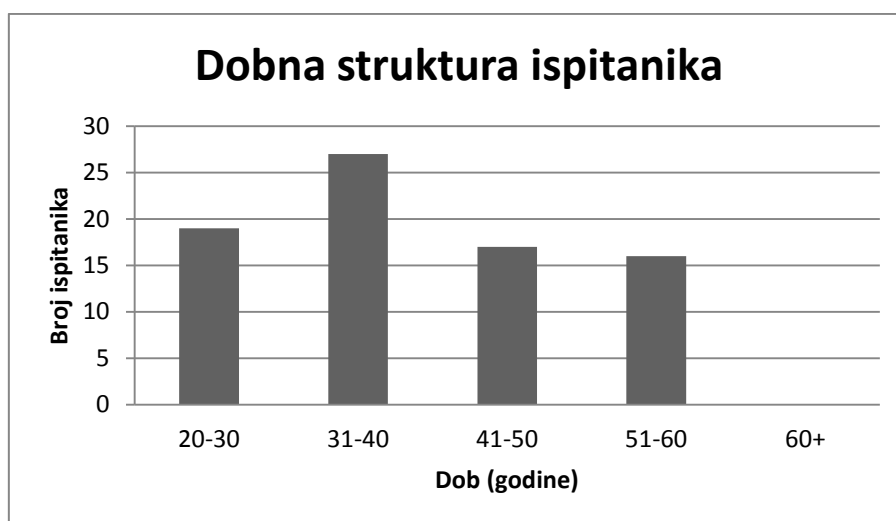
Grafikon 1. Spolna struktura ispitanika Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Raspon godina anketiranih osoba kreće se od 22 godine do 60 godina. Najviše ispitanika staro je između 31 i 40 godina (34%). Između 20 i 30 godina staro je 24% ispitanika. Između 41 i 50 godina ima 22% ispitanika, a više od 50 godina ima 20% ispitanika populacije. Prosjek godina ispitanika iznosi 40 godina (prosječna ocjena iznosi 39, 936). Medijan iznosi 38, što znači da polovica ispitanika ima više od 38 godina, a polovica ispitanika manje od 38 godina. Mod ima vrijednost 35, što znači da najčešća starost ispitanika iznosi 35 godina.

Grafikon 2. Dobna struktura ispitanika Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Najviše ispitanika (52%) Varaždinske županije zaposleno je u mjestima s brojem stanovnika između 10 000 i 60 000. U mjestima s brojem stanovnika između 1 000 i 10 000 zaposleno je 41% ispitanika. U gradovima sa više od 60 tisuća stanovnika zaposleno je 4% ispitanika, a u mjestima sa manje od 1 000 stanovnika 2% ispitanika. U Varaždinskoj županiji 55% populacije živi u 6 najvećih gradova, dok ostatak populacije živi na području općina ili naselja (www.dzs.hr, 2013.).

Grafikon 3. Broj stanovnika u mjestu zaposlenja ispitanika Varaždinske županije

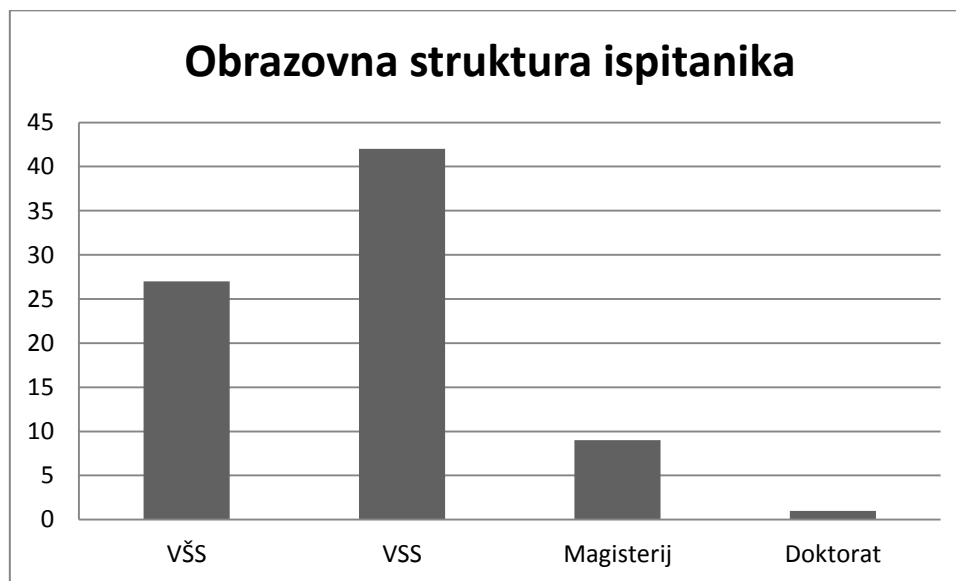

Izvor: obrada autora

B) Obrazovana struktura i zaposlenje ispitanika Varaždinske županije

Od 79 ispitanika, njih 42 ima visoku stručnu spremu te čine 53 % ispitanice populacije. Iduću skupine čine ispitanici s višom stručnom spremom, te čine 34%. Magisterij ima 12% ispitanika. Doktorat posjeduje samo jedan ispitanik Varaždinske županije te čini 1% ispitanice populacije.

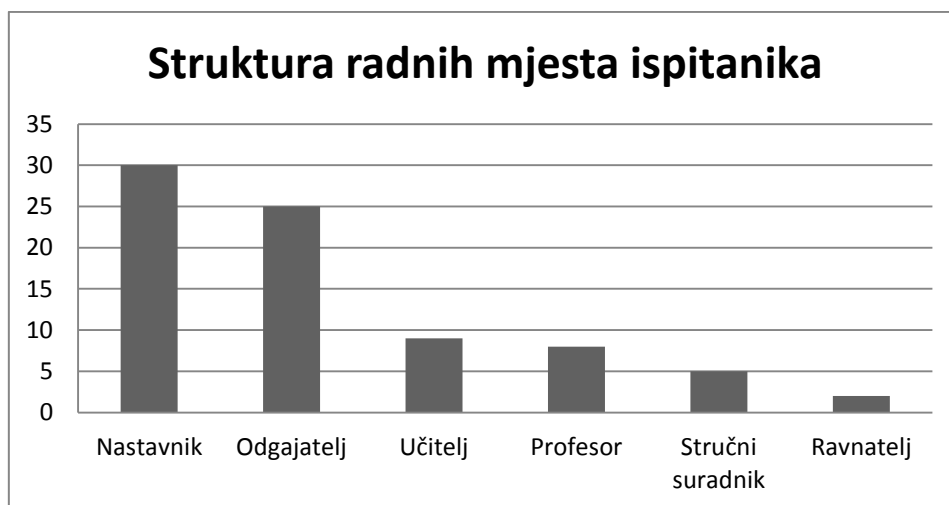
Grafikon 4. Obrazovna struktura ispitanika Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Najveći broj ispitanika zaposlen je na radnom mjestu nastavnika predmetne nastave. Od ukupno 79 ispitanika, njih 30 zaposleni su kao nastavnici te čine 38 % ispitanika. Odgajatelji zauzimaju 32% strukture zaposlenja. Među ispitanicima nalazi se devet učitelja razredne nastave, koji čine 12% ispitanika. Osam profesora čini 10% ispitanika, a pet stručnih suradnika 6% ispitanice populacije. Samo dva ravnatelja ispunila su anketni upitnik, te tako čine 2% ispitanika.

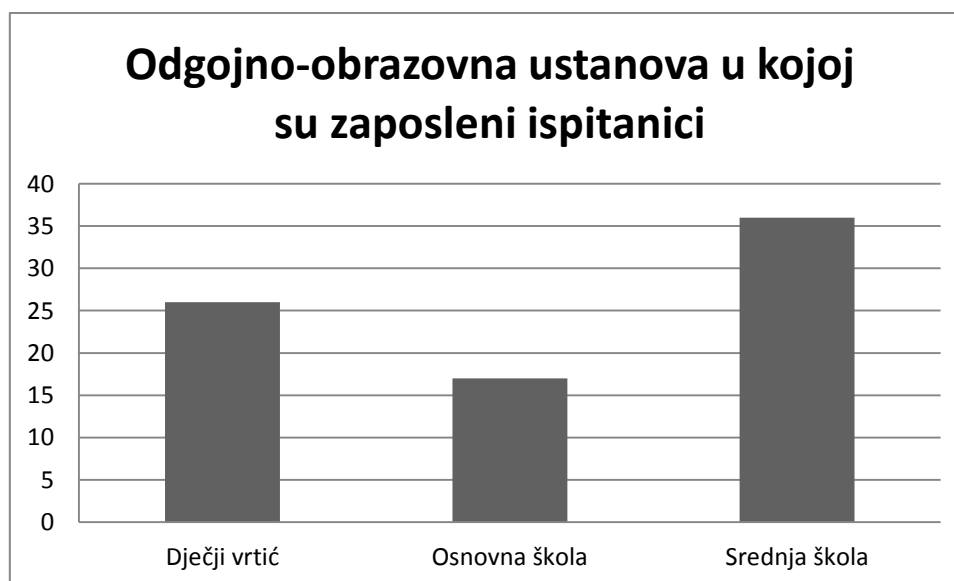
Grafikon 5. Struktura radnih mjesta ispitanika Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Najveći broj ispitanika Varaždinske županije zaposlen je u srednjim školama (46%). U dječjim vrtićima zaposleno je 33% ispitanika. U osnovnim školama radi 22% ispitanika.

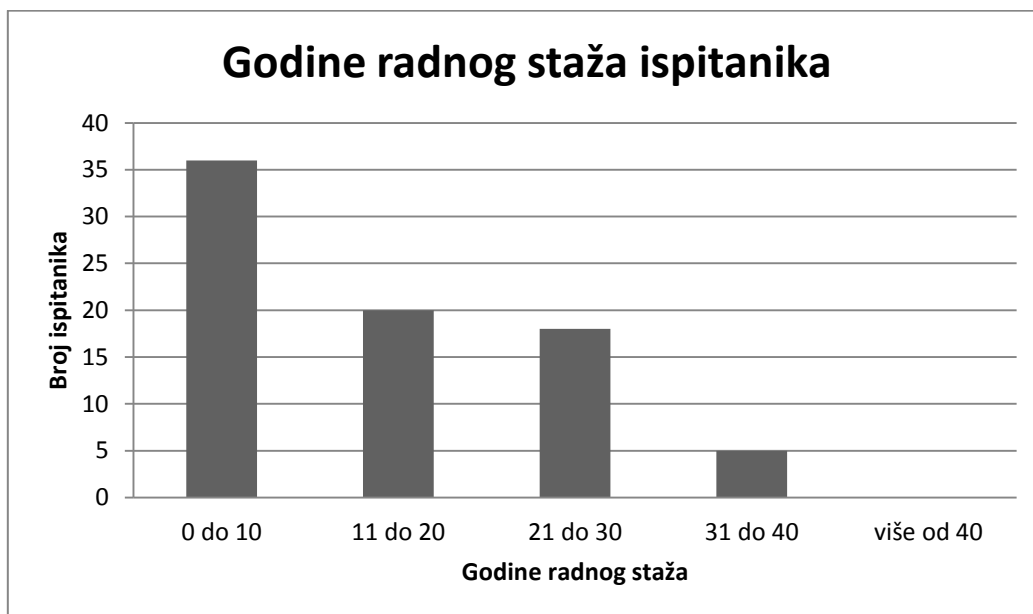
Grafikon 6. Odgojno-obrazovna ustanova u kojoj su zaposleni ispitanici Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Godine radnog staža ispitanika kreću se od 1 godine do 39 godina radnog staža. Najviše ispitanika ima do 10 godina radog staža (46%), a skupina do 20 godina radnog staža zauzima 25% ispitanika populacije. Ispitanika sa godinama radnog staža između 21 i 30 godina ima 23%, a samo 6% ispitanika populacije ima više od 30 godina radnog staža. Prosječno trajanje radnog staža iznosi 13,8 godina radnog staža.

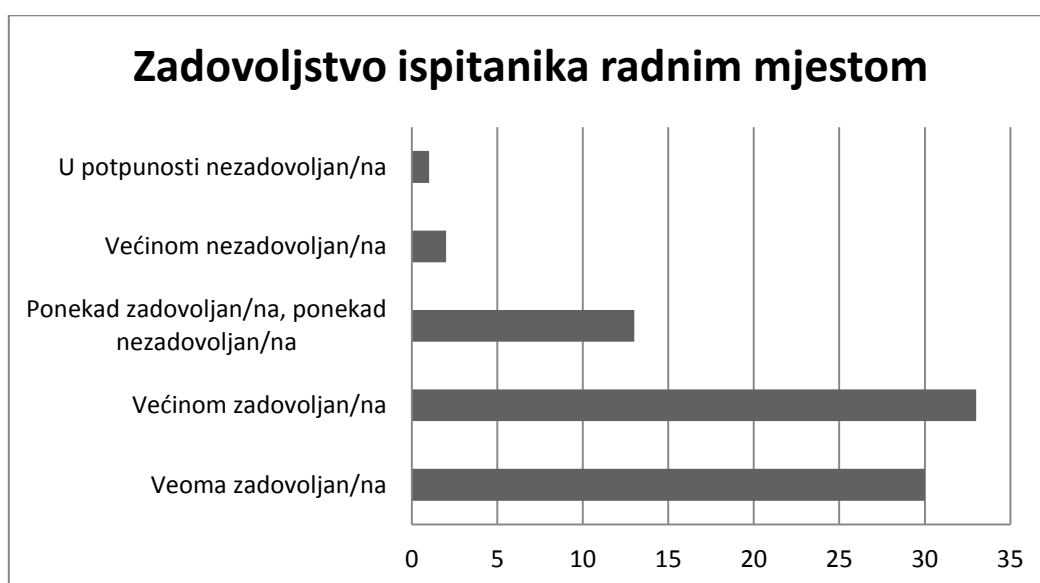
Grafikon 7. Godine radnog staža ispitanika Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali zadovoljstvo koje osjećaju na radnom mjestu. Zadovoljstvo se procjenjivalo pomoću pet stupnjeva, koji su izraženi od potpunog zadovoljstva do potpunog nezadovoljstva. Najviše ispitanika (41%) odabralo je odgovor „većinom zadovoljan/na“, a detaljni prikaz nalazi se na grafikonu. Prosječna ocjena iznosi 4,13, što odgovara odgovoru „većinom zadovoljan/na“. Medijan iznosi 4, što znači da je polovica ispitanika svoje zadovoljstvo ocijenilo ocjenom 4 (većinom zadovoljan/na) ili većom ocjenom, a polovica ispitanika ocjenom 4 ili nižom ocjenom. Mod također iznosi 4, što ukazuje da je ocjena 4 najčešće birana kao pokazatelj zadovoljstva ispitanika u Varaždinskoj županiji.

Grafikon 8. Zadovoljstvo koje na radnom mjestu osjećaju ispitanici Varaždinske županije

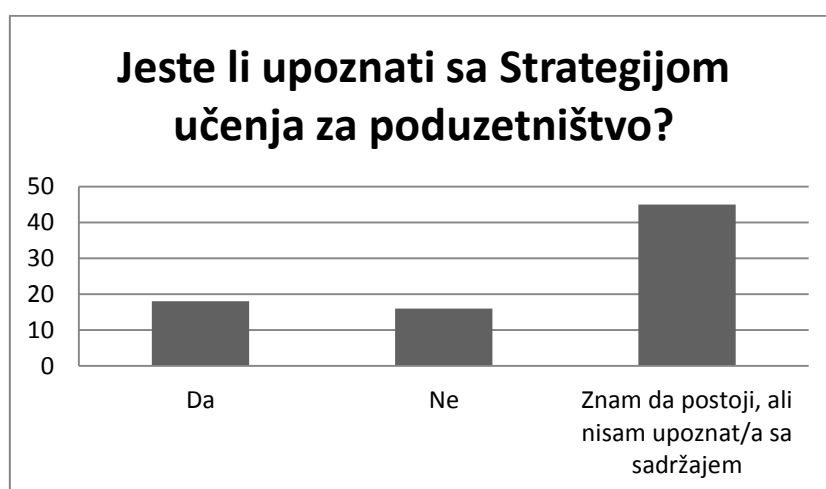

Izvor: obrada autora

C) Podatci o učenju za poduzetništvo

Na pitanje „Jeste li upoznati sa Strategijom učenja za poduzetništvo Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništvo?“, 57% ispitanika odgovorilo je da zna da Strategija postoji, no da nisu upoznati sa njezinim sadržajem. Sa Strategijom i njezinim sadržajem je upoznato 23% ispitanika, a 20% ispitanika nije upoznato sa Strategijom učenja za poduzetništvo.

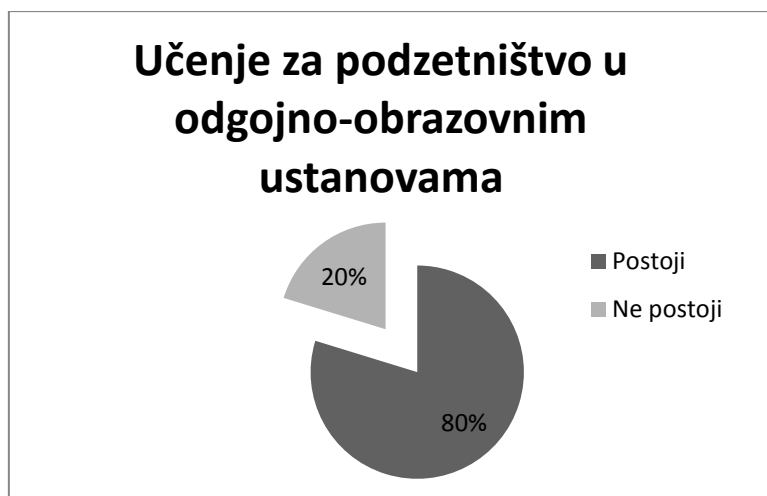
Grafikon 9. Odgovori ispitanika Varaždinske županije na pitanje „Jeste li upoznati sa Strategijom učenja za poduzetništvo“

Izvor: obrada autora

Neki oblik učenja za poduzetništvo provodi se u 80% odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni ispitanici anketnog upitnika (63 odgovora). U 20% odgojno-obrazovnih ustanova ne provodi se učenje za poduzetništvo.

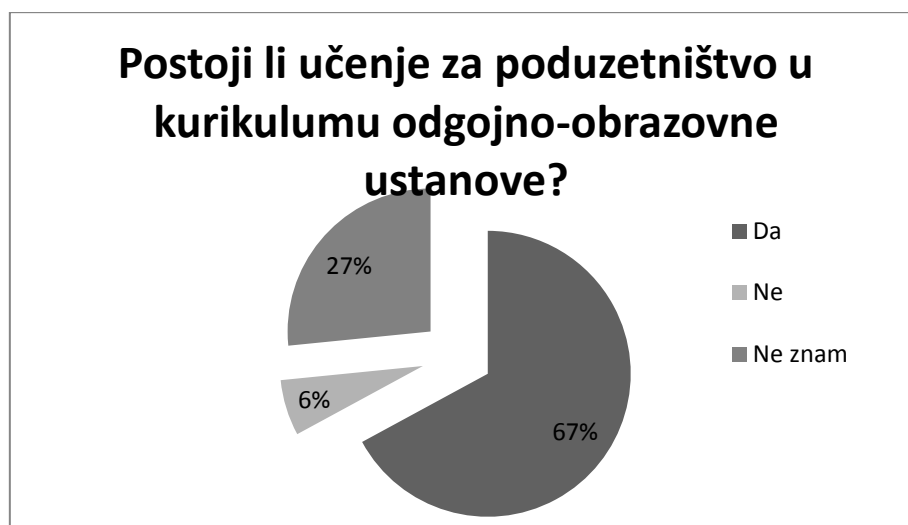
Grafikon 10. Provođenje učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Učenje za poduzetništvo nalazi se u 67% kurikuluma odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni ispitanici. Učenje za poduzetništvo ne nalazi se u kurikulumu kod 6% ustanova, a 27% ispitanika ne zna nalazi li se učenje za poduzetništvo u kurikulumu njihove odgojno-obrazovne ustanove. Poduzetništvo kao međupredmetna tema je relativno novo područje, te neki ispitanici možda još nisu upoznati sa uvođenjem poduzetništva u kurikulume odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni.

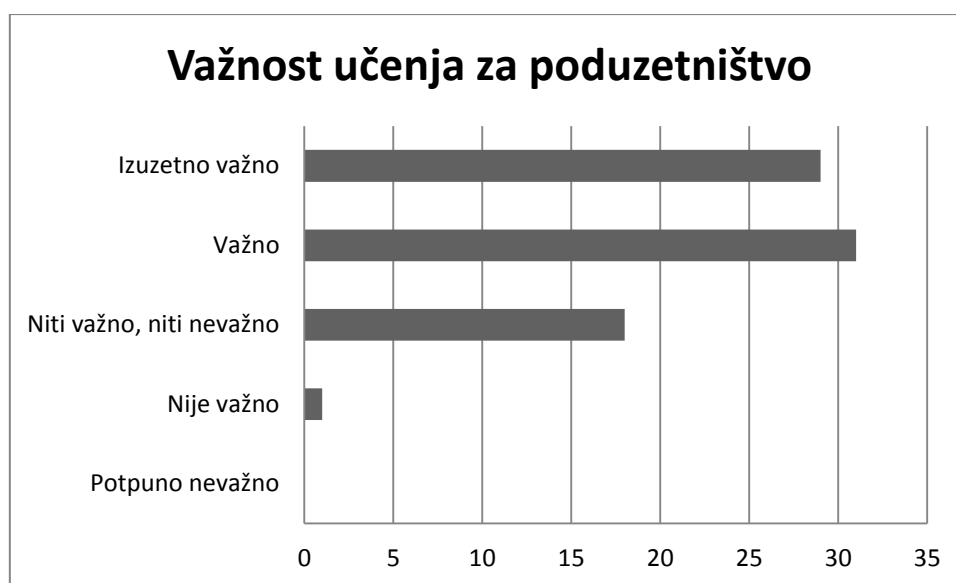
Grafikon 11. Učenje za poduzetništvo u kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije

Autor: obrada autora

Na skali procjene procijenjena je važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi, prema mišljenju ispitanika. Skala se sastoji od 5 stupnjeva (od 1- potpuno nevažno do 5- izuzetno važno). Važnost učenja za poduzetništvo prosječno je ocjenjena iznosom 4,113-važno. Medijan iznosi 4, što znači da je polovica ispitanika izabrala ocjenu 4 (važno) ili veću ocjenu, a polovica ispitanika ocjenu 4 (važno) ili manju ocjenu. Mod iznosi također 4, što znači da je odgovor 4-važno, najčešće birani odgovor. Detaljni prikaz nalazi se na grafikonu u nastavku.

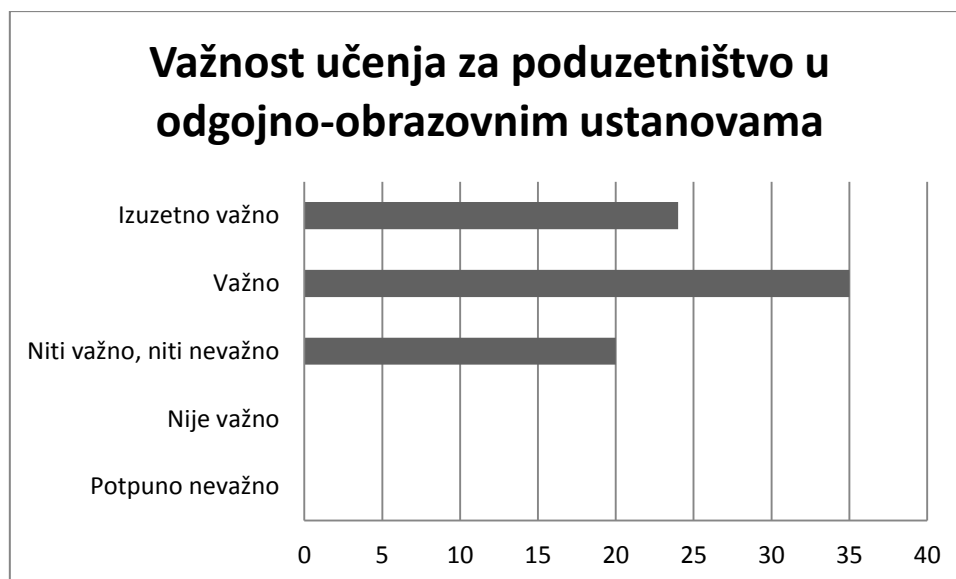
Grafikon 12. Važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi ispitanicima Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali važnost učenja za poduzetništvo odgojno-obrazovne ustanove u kojoj rade (za razliku od prethodne procjene, gdje su iznosili samo vlastiti stav). Skala se sastoji od 5 stupnjeva (od 1-potpuno nevažno do 5-izuzetno važno). Prosječna ocjena važnosti poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama iznosi 4,051-važno. Medijan iznosi 4, što znači da je polovica ispitanika odabrala ocjenu 4-važno ili veću ocjenu, a polovica ispitanika odabrala je ocjenu 4-važno ili manju ocjenu. Mod iznosi 4, što znači da je odgovor 4-važno, najčešći odgovor ispitanika Varaždinske županije. Detaljna raspodjela ocjena nalazi se na grafikonu.

Grafikon 13. Važnost učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

D) Kompetentnost provođenja učenja za poduzetništvo i stavovi o usavršavanju

Iduće pitanje odnosilo se na samoprocjenu kompetentnosti za provođenje učenja za poduzetništvo kod ispitanika. Najveći broj ispitanika (39%) ne smatra se kompetentnima za provođenje učenja, no željeli bi postati kompetentni. Ispitanici koji se smatraju kompetentnima i provode učenje za poduzetništvo čine 34% ispitane populacije Varaždinske županije. Oko 15% ispitanika ne smatraju se kompetentnima, te ih učenja za poduzetništvo ne zanima. Kompetentnima se smatra i 12% ispitanika, koji nemaju priliku provoditi učenja za poduzetništvo.

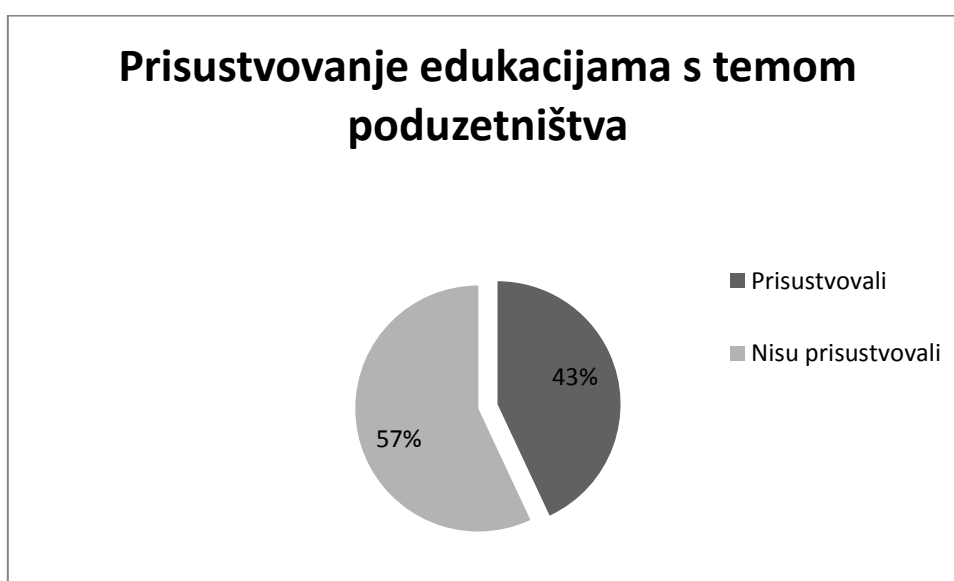
Grafikon 14. Kompetentnost ispitanika Varaždinske županije za provođenje učenja za poduzetništvo

Izvor: obrada autora

Nekom obliku edukacije na temu poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama prisustvovalo je 43% ispitanika Varaždinske županije. Više od polovice (57%) ispitanika nije prisustvovalo predavanjima, radionicama ni stručnim skupovima sa temom poduzetništva.

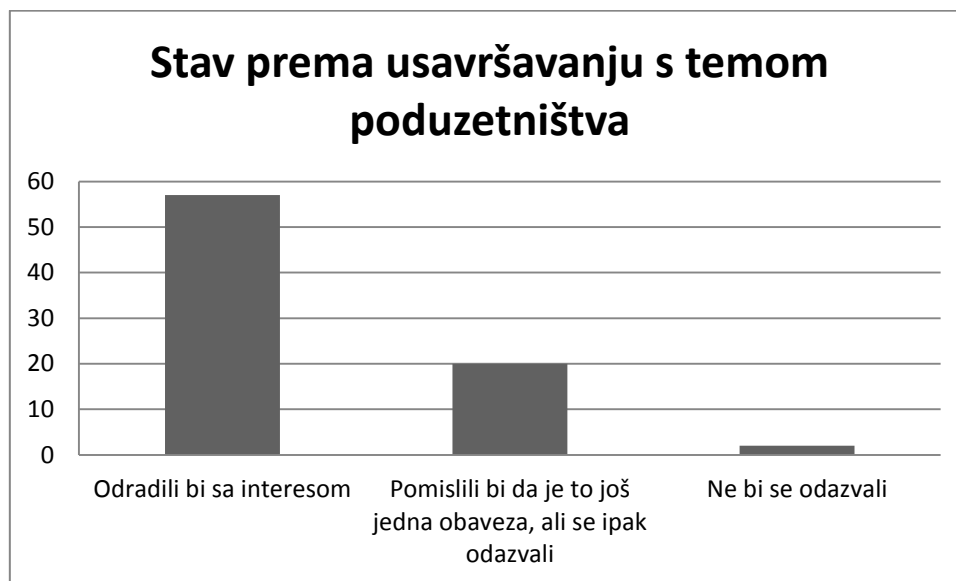
Grafikon 15. Prisustvovanje edukacijama s temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama u Varaždinskoj županiji

Izvor: obrada autora

Kada bi bili pozvani na usavršavanje s temom poduzetništva, 72% ispitanika Varaždinske županije odradilo bi to s interesom. Da je usavršavanje s temom poduzetništva još samo jedna obaveza, pomislilo bi 25% ispitanika, no oni bi se ipak odazvali pozivu na ovaj oblik edukacije. Ne bi se odazvalo 3% ispitanika.

Grafikon 16. Stav o usavršavanju s temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske županije

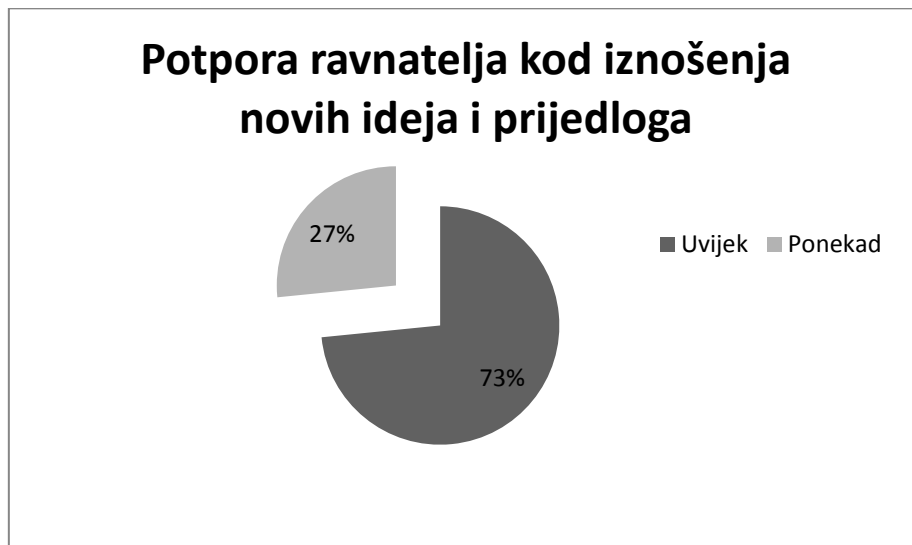

Izvor: obrada autora

E) Stavovi ispitanika o ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova

Potporu ravnatelja kod iznošenja novih inovativnih ideja ili prijedloga dobiva 73% ispitanika. Potporu ravnatelja samo ponekad dobiva 27% ispitanika. Ni jedan ispitanik nije se izjasnio kako ne dobiva potporu.

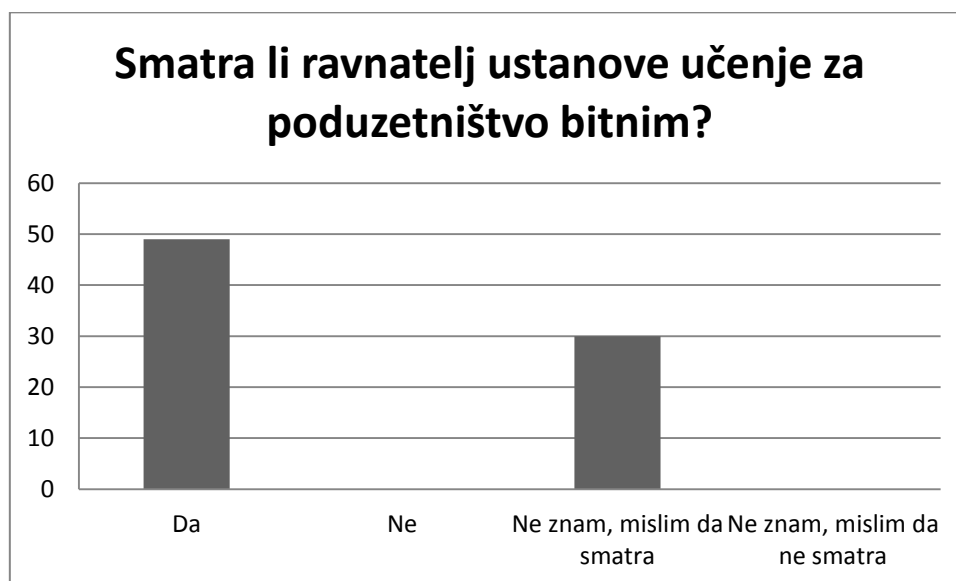
Grafikon 17. Dobivanje potpore ravnatelja kod iznošenja inovativnih ideja i prijedloga ispitanika Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su odgovarali na pitanje o stavovima ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova o učenju za poduzetništvo. Najviše ispitanika (62%) izjavilo je kako njihovi ravnatelji poduzetništvo smatraju važnim. Ispitanici koji nisu sigurni, misle da je poduzetništvo važno ravnateljima ustanova u kojima su zaposleni, čine 38% ispitane populacije. Nitko od ispitanika nije odgovorio kako poduzetništvo nije važno ravnatelju, ni da misli kako mu nije važno.

Grafikon 18. Važnost poduzetništva ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije

Izvor: obrada autora

F) Konkretni primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske županije

Ispitanici su naveli konkretne primjere provođenja učenja za poduzetništvo u odgojno obrazovnim ustanovama. Odgovori su podijeljeni prema vrstama ustanova-dječji vrtići, osnovne škole i srednje škole.

Primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u dječjim vrtićima:

- Simbolička igra tržnice, trgovine, banke
- Sakupljanje starog papira i čepova
- Suradnja s lokalnim i nacionalnim institucijama
- Izrada čestitka, pisanica, lončarskih proizvoda
- Izrada božićnog nakita "Poklon za moju obitelj", izrada uporabnih predmeta iz neoblikovanog materijala
- Skupina "Mali vrtlari", sadnja sjemenja povrća, briga oko vrta, ubiranje plodova
- Rad u vrtu (proizvodnja hrane)
- Projekti tematikom vezani uz poduzetništvo
- Izrada dekorativnih ukrasa za Božić i Uskrs te prodaja na sajmu
- Projekti kojima se promiče poduzetništvo u najpozitivnijem smislu u smislu usvajanja znanja kako doći od ideje do realizacije
- Stručno osposobljavanje kroz seminare, radionice (rad na sebi), te primjena novostečenih znanja i ideja u praksi
- Racionalno trošenje svih tehničkih stvari koje se koriste u odgojno-obrazovnom procesu, traženje zajedničkog rješenja za racionalnu potrošnju (od štednje vode, struje...)

Primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u osnovnim školama:

- Učeničke zadruga (cvjećarske, voćarske, čipkarske, ekološke...)
- Razni projekti u suradnji sa stručnom službom tijekom godine
- Skupljanje i prodaja starog papira, izrada ukrasnih i uporabnih proizvoda, rad u školskom voćnjaku, proizvodnja cvjetnih sadnica
- Rad u školskom voćnjaku, uređenje okoliša škole, uključenost u projekt Eko-škola, sakupljanje i prodaja sirovina za preradu (boce, papir), sudjelovanje u humanitarnim akcijama

- Izrada i prodaja nakita, mirisnih krema, različitih ukrasa
- Izvannastavne aktivnosti (cvjećarska grupa)
- Izrada i prodaja lepoglavske čipke i suvenira čipke
- Izrada i prodaja ukrasa i nakita
- Izrada i prodaja mirisnih sapuna i krema od ljekovitog bilja uzgojenog na školskom vrtu
- Uzgoj jabuka, izrada ukrasnih predmeta, proizvodnja čipsa od jabuke
- Izrada različitih stvarčica i prigodna prodaja istih
- Skupljanje starog papira
- Proizvodnja cvjetnih sadnica
- Izrada ukrasnih i uporabnih predmeta
- Sudjelovanje na radionicama s temom poduzetništva
- Na satovima prirode i društva te na satu razrednika govori se o poduzetništvu, učenici izrađuju suvenire i igračke te ih prodaju unutar razreda, rasprava o raspoređivanju dobiti i usmjeravanju dobiti, o rizicima poduzetništva, o poboljšanju poduzetništva (slične su i teme iz građanskog odgoja)
- Primjeri poduzetništva provode se u sklopu građanskog odgoja koji je propisan u kurikulumu škole

Primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u srednjim školama:

- Kroz nastavni predmet Poduzetništvo i ostale ekonomske predmete (kod zanimanja Ekonomist i Komercijalist)
- Fakultativna i dodatna nastava iz poduzetništva
- U sklopu Centra izvrsnosti Varaždinske županije provodi se program Poduzetništva
- Uključivanje učenika u različite projekte
- Sudjelovanje na natjecanjima i smotrama na temu poduzetništva
- Kroz vježbeničku tvrtku (nastavni predmet Vježbenička tvrtka omogućuje učenicima nova saznanja iz poduzetništva, posjet tvrtkama, predavanjima koje organiziraju vanjske institucije)
- Suradnja s poduzetnicima i institucijama bez kojih nema poduzetništva, posjet sajmovima, itd.
- Predavanja predstavnika poduzeća ili odgovarajućih institucija

- Kroz učeničko zadrugarstvo, kroz školsku udrugu
- Angažiranje učenika na projektima i povezivanjem s drugim školama i vanjskim tvrtkama te stranim predavačima.
- Proučavanje životnog ciklusa poduzeća na stvarnom primjeru
- Natjecanje Mladi poduzetnik
- Sudjelovanje učenika u projektima Europske unije vezanih za poduzetništvo
- Sudjelovanje škole, nastavnika i učenika na projektima Europske unije
- Sudjelovanje i izrada različitih projekata vezano uz natječaje npr. Ministarstva gospodarstva
- Predavanja stručnjaka iz prakse i radionice s učenicima
- Povezivanje sa poduzetnicima iz okruženja i zajednički rad na projektima
- Organizacija predavanja i radionica za učenike i nastavnike za teme srodne poduzetništvu
- Pripremanje materijala za učenike u kojima se nalaze primjeri iz okruženja kojima se provjerava jesu li dobro shvatili nastavno gradivo, te se ujedno na taj način pripremaju na stvarne situacije koje ih očekuju u budućnosti
- Keramičarska radionica

Iz navedenih primjera vidljivo je kako se učenje za poduzetništvo razvija kroz velik broj aktivnosti. U dječjim vrtićima poduzetnička kompetencija se usvaja kroz igre i aktivnosti prilagođene dobi djece. U osnovnim školama poduzetništvo se najčešće razvija kroz učeničke zadruge koje proizvode i prodaju određena dobra. U srednjim školama o poduzetništvu se uči na nastavnim predmetima, na praktičnoj i fakultativnoj nastavi, a poduzetnička kompetencija razvija se provođenjem projekata ili sudjelovanjem na natjecanjima, radionicama i slično.

3.3. Rezultati istraživanja u Zadarskoj županiji

Podatci za istraživanje prikupljeni su pomoću anketnih upitnika. Podatci su prikupljeni u razdoblju od lipnja do rujna 2015. godine. Anketni upitnici u elektroničkom formatu elektronskom poštom poslani su u 52 osnovne i srednje škole i u 57 dječjih vrtića na području Zadarske županije. Anketni upitnici u fizičkom obliku ispunjeni su u tri ustanove (jedan dječji vrtić i dvije srednje škole). Na području Zadarske županije anketni upitnik ukupno je ispunilo 56 ispitanika. Prikupljeni podatci prikazani su u nastavku.

A) Demografska struktura ispitanika Zadarske županije

Anketni upitnik ispunilo je 56 ispitanika, od kojih pripadnice ženskog spola čine 93% ispitane populacije (52 ispitanice). Muškarci čine 7% ispitane populacije (4 ispitanika).

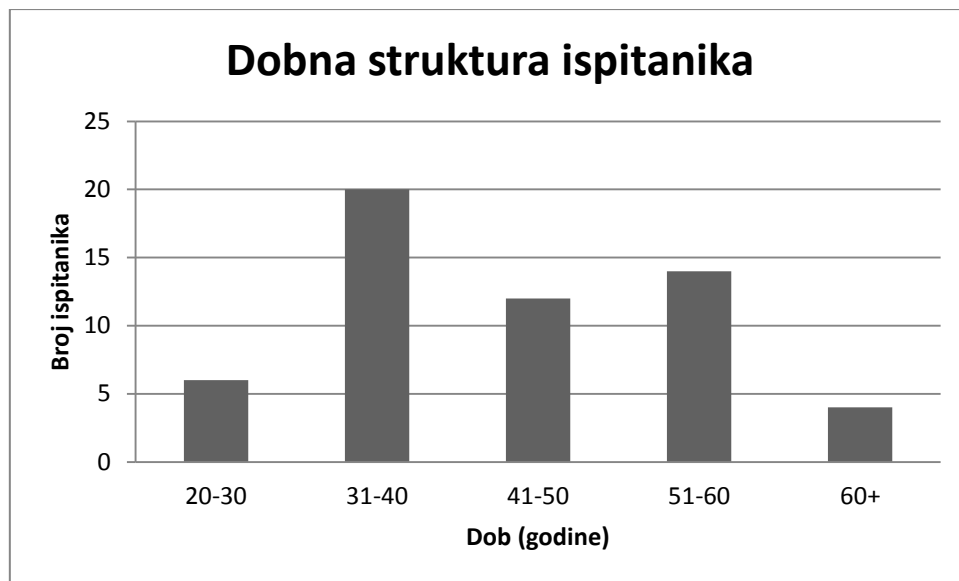
Grafikon 19. Spolna struktura ispitanika Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Raspon godina ispitanika Zadarske županije kreće se od 24 godina do 64 godina starosti. Najveći broj ispitanika starosti je između 31 i 40 godina (36%). Ispitanici starosti između 51 i 60 godina čine 25% ispitane populacije. 22% ispitanika ima između 41 i 50 godina. Najmlađi ispitanici, između 20 i 30 godina starosti, čine 11% ispitane populacije. Ispitanici stariji od 60 godina čine 7% populacije. Prosječna dob ispitanika iznosi 44 godine (43,982). Medijan iznosi 42, što znači da polovica ispitanika ima manje od 42 godine, a polovica ispitanika je starija od 42 godine. Mod iznosi 38, što znači da najveći broj ispitanika ima 38 godina.

Grafikon 20. Dobna struktura ispitanika Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Najveći broj ispitanika zaposlen je u mjestima s brojem stanovnika iznad 60 000 (84% ispitane populacije). U mjestima sa brojem stanovnika između 1000 i 10 000 zaposleno je 12% ispitane populacije. U mjestima sa brojem stanovnika između 10 000 i 60 000 zaposleno je 4% ispitanika.

Grafikon 21. Broj stanovnika u mjestu zaposlenja ispitanika Zadarske županije

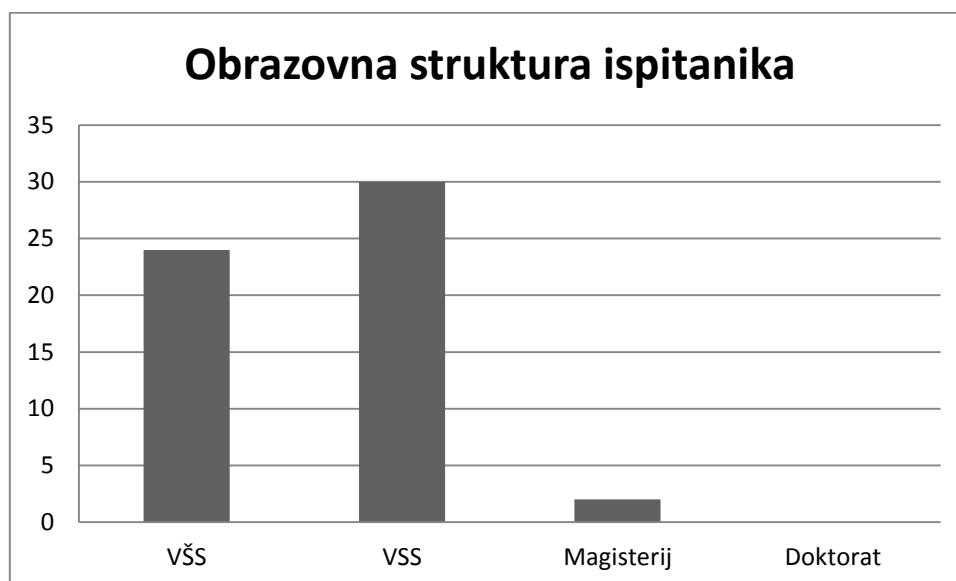

Izvor: obrada autora

B) Obrazovna struktura i zaposlenje ispitanika Zadarske županije

Najveći broj ispitanika Zadarske županije ima visoku stručnu spremu (54%). Višu stručnu spremu ima 43% ispitanika, dok magisterij posjeduje 3% ispitane populacije Zadarske županije.

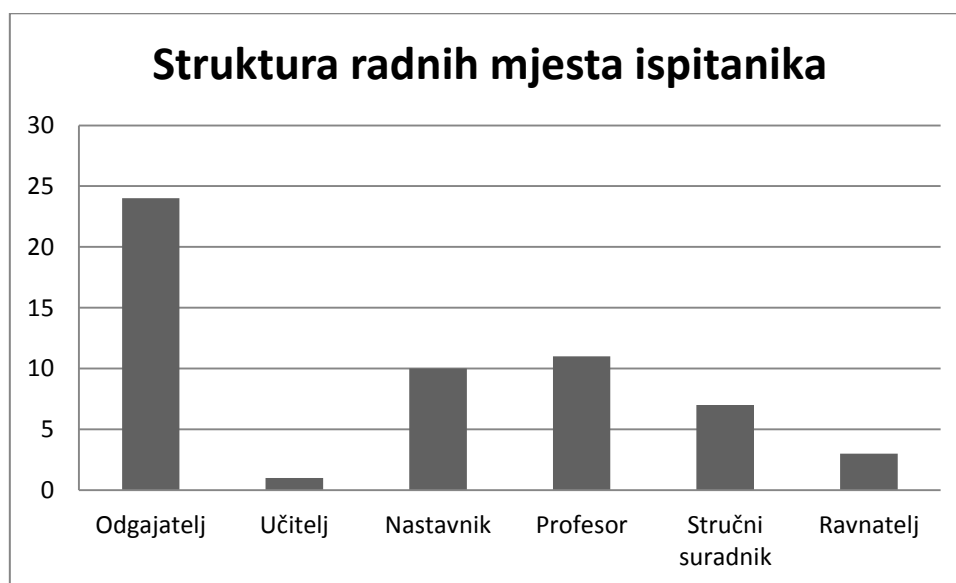
Grafikon 22. Obrazovna struktura ispitanika Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Gotovo polovica ispitanika Zadarske županije (43%) zaposlena je u dječjem vrtiću na radnom mjestu odgajatelja/odgajateljice. Profesori čine 20% ispitanu populacije, a nastavnici predmetne nastave čine 18%. Stručni suradnici u odgojno-obrazovnim ustanovama čine 12% ispitanu populacije. Ravnatelji odgojno-obrazovnih ustanova čine 5% ispitanika, a samo 2% populacije učitelji su razredne nastave. Ovaj podatak upućuje na ograničenje istraživanja, budući da se struktura radnih mjesta veoma razlikuje između Varaždinske i Zadarske županije (u Varaždinskoj županiji najviše ispitanika čine nastavnici u srednjim školama, dok u Zadarskoj županiji najveći broj ispitanika čine odgajatelji u dječjim vrtićima).

Grafikon 23. Struktura radnih mjesta ispitanika Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Više od polovice ispitanika (52%) zaposleno je u dječjim vrtićima (na mjestima odgajatelja, stručnog suradnika ili ravnatelja). U srednjim školama radi 34% ispitanu populacije. Zaposlenici osnovnih škola čine 14% ispitanika.

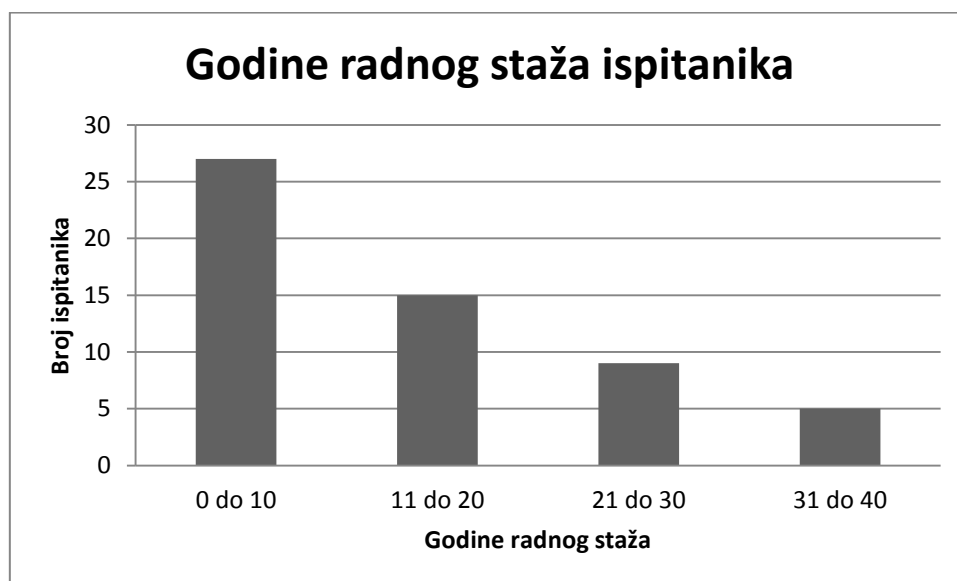
Grafikon 24. Odgojno-obrazovna ustanova u kojoj su zaposleni ispitanici Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Godine radnog staža ispitanika Zadarske županije kreću se u rasponu od jedne do 38 godina. Najviše ispitanika ima do 10 godina radnog staža te čine 48% ispitane populacije. Između 11 i 20 godina radnog staža ima 27% ispitanika. Od 21 do 30 godina radnog staža ima 16% ispitane populacije. Najmanje ispitanika (9%) ima više od 31 godine radnog staža. Prosječno trajanje radnog staža iznosi 15 godina (15, 267).

Grafikon 25. Godine radnog staža ispitanika Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali zadovoljstvo koje osjećaju na svom radnom mjestu. Zadovoljstvo je procjenjivano na skali od pet stupnjeva. Prvi stupanj označava stav „veoma sam zadovoljan/na“, a posljednji „u potpunosti sam nezadovoljan/na“. Prosječna ocjena iznosi 4,34, što odgovara stavu „većinom zadovoljan/na“. Medijan iznosi 4, što znači da je polovica ispitanika svoje zadovoljstvo ocijenila ocjenom 4 ili većom ocjenom, a polovica ispitanika ocjenom 4 ili manjom ocjenom. Mod iznosi 5, što ukazuje na to da je kod procjene zadovoljstva najčešće birana ocjena 5, odnosno, odgovor „veoma zadovoljan/na“.

Grafikon 26. Zadovoljstvo koje na radnom mjestu osjećaju ispitanici Zadarske županije

Izvor: obrada autora

C) Podatci o učenju za poduzetništvo

Sa Strategijom učenja za poduzetništvo Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva upoznato je 16% ispitanika. Više od polovice ispitanika (57%) zna da Strategija postoji, no nisu upoznati sa njezinim sadržajem. 27% ispitanika nije upoznato sa Strategijom učenja za poduzetništvo.

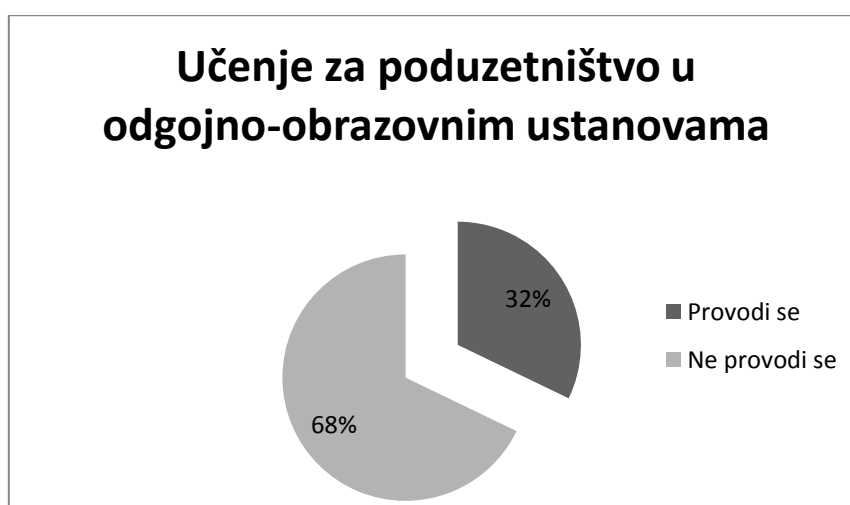
Grafikon 27. Odgovori ispitanika Zadarske županije na pitanje „Jeste li upoznati sa Strategijom učenja za poduzetništvo“

Izvor: obrada autora

Neki oblik učenja za poduzetništvo provodi se u samo 32% odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije u kojima su zaposleni ispitanici. Učenje za poduzetništvo ne provodi se u 68% odgojno-obrazovnih ustanova.

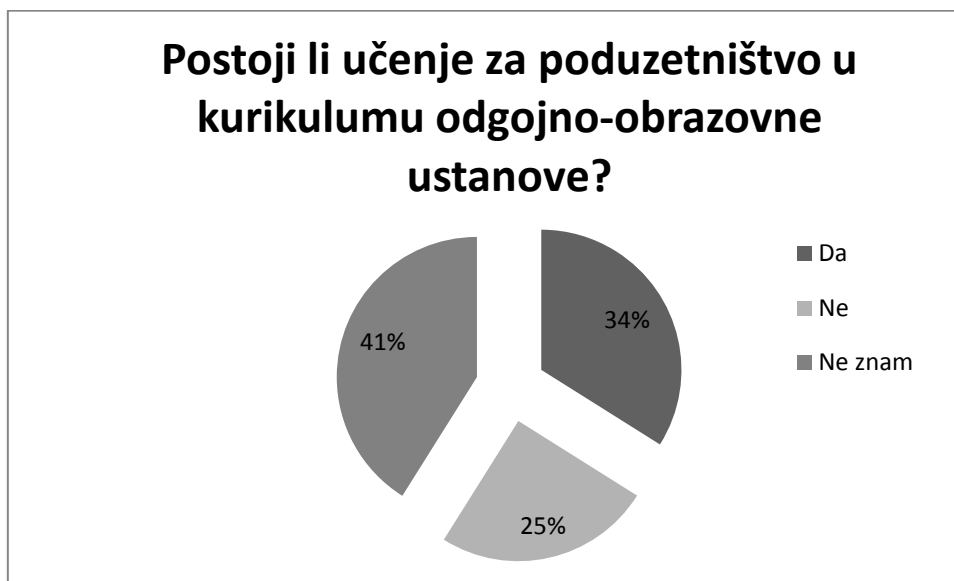
Grafikon 28. Provođenje učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Učenje za poduzetništvo nalazi se u 34% kurikuluma odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni ispitanici Zadarske županije. U 25% odgojno-obrazovnih ustanova poduzetništvo nije dio kurikuluma, a 41% ispitanika ne zna nalazi li se učenje za poduzetništvo u kurikulumu odgojno-obrazovne ustanove u kojoj su zaposleni.

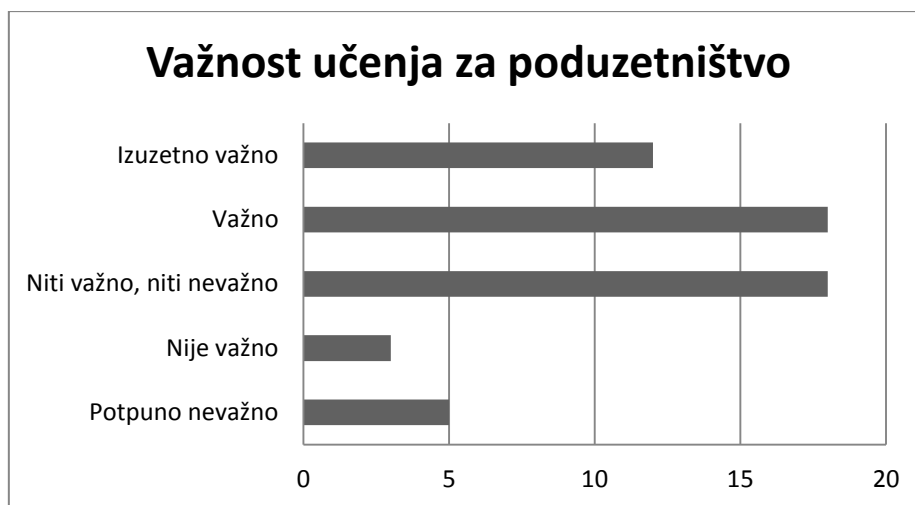
Grafikon 29. Učenje za poduzetništvo u kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su na skali procjene iskazivali svoje stavove prema učenju za poduzetništvo od najranije dobi. Skala se sastoji od 5 stupnjeva, od iskaza da je učenje za poduzetništvo „potpuno nevažno“ do iskaza da je učenje za poduzetništvo „izuzetno važno“. Prosječna ocjena iznosi 3,517 što odgovara stavu da je učenje za poduzetništvo „niti važno, niti nevažno“. Medijan iznosi 4, što znači da je polovica ispitanika odabrala ocjenu 4-važno ili veću ocjenu, a polovica ispitanika je odabrala ocjenu 4-važno ili manju ocjenu. Mod iznosi 3, prema čemu zaključujemo da je najveći broj ispitanika odabrao ocjenu 3-niti važno, niti nevažno, kako bi opisali svoj stav prema važnosti učenja za poduzetništvo.

Grafikon 30. Važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi ispitanicima Zadarske županije

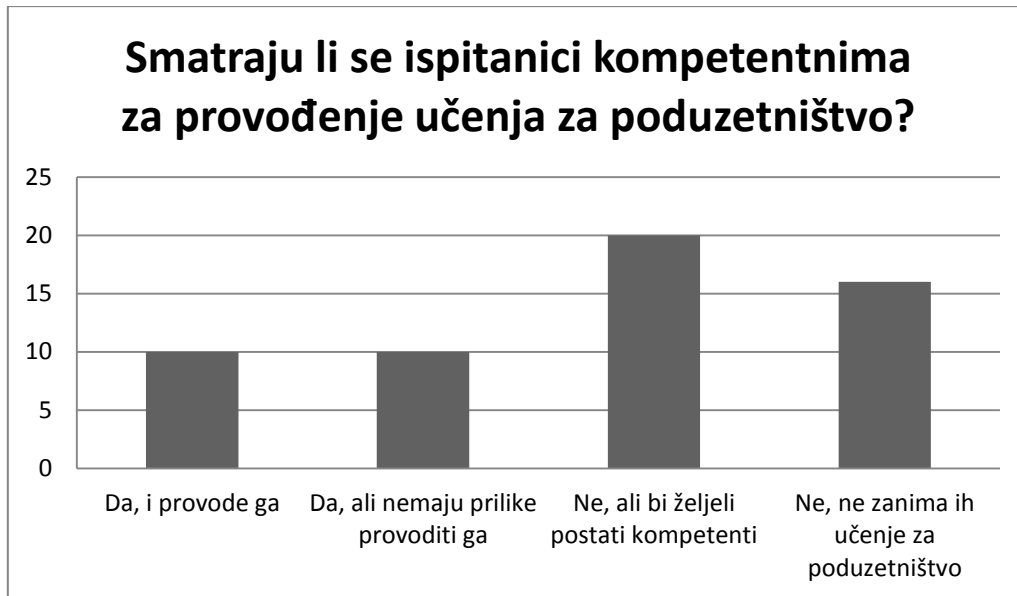

Izvor: obrada autora

D) Kompetentnost provođenja učenja za poduzetništvo i stavovi o usavršavanju

Ispitanici su procjenjivali svoju kompetentnost za provođenje učenja za poduzetništvo. Najveći broj ispitanika (36%) ne osjeća se kompetentno za provođenje učenja za poduzetništvo, no voljeli bi postati kompetentni. Učenje za poduzetništvo ne zanima 28% ispitanika Zadarske županije, te se oni također ne smatraju kompetentnima. Ukupno 36% ispitanika osjeća se kompetentno, no 18% njih nema priliku provoditi učenje za poduzetništvo, dok 18% ispitanika provodi poduzetničko učenje.

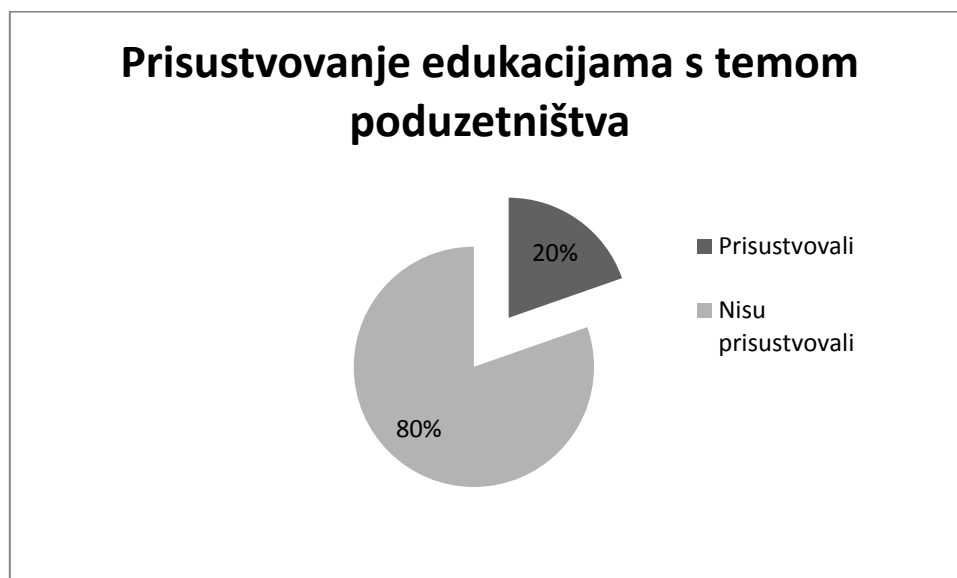
Grafikon 31. Kompetentnost ispitanika Zadarske županije za provođenje učenja za poduzetništvo

Izvor: obrada autora

Nekom obliku edukacije s temom učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama prisustvovalo je 20% ispitanika Zadarske županije. 80% ispitanika nije prisustvovalo nikakvom vidu edukacije s temom poduzetništva u odgoju i obrazovanju.

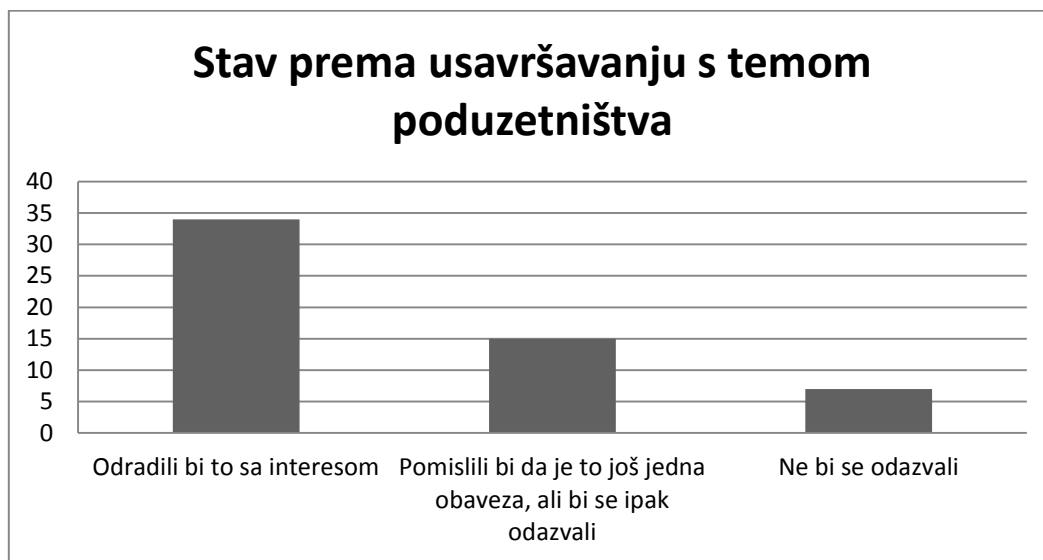
Grafikon 32. Prisustvovanje edukacijama s temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Kada bi bili pozvani na usavršavanje s temom poučavanja za poduzetništvo, 61% ispitanika Zadarske županije odradilo bi to s interesom. Čak 27% ispitanika pomislilo bi da je to samo još jedna obaveza, no ipak bi se odazvali. Ne bi se odazvalo 12% ispitane populacije Zadarske županije.

Grafikon 33. Stav o usavršavanju s temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije

Izvor: obrada autora

E) Stavovi ispitanika o ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova

Kod iznošenja novih ideja ili prijedloga, 71% ispitanika uvijek dobiva potporu ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove u kojoj su zaposleni. Potporu samo ponekad dobiva 18% ispitanika Zadarske županije. Potporu ne dobiva 11% ispitanice populacije Zadarske županije.

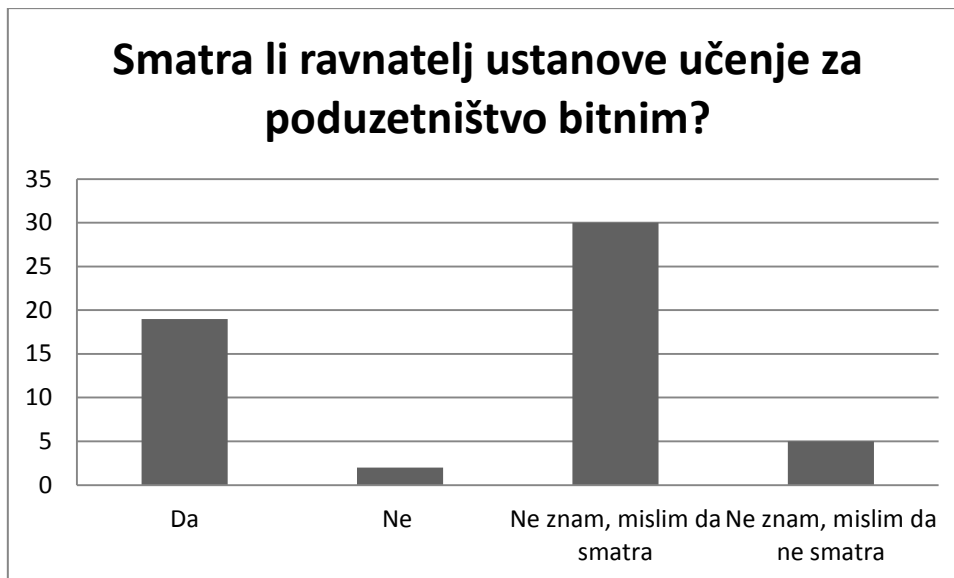
Grafikon 34. Dobivanje potpore ravnatelja kod iznošenja inovativnih ideja i prijedloga ispitanika Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali stav ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove u kojoj su zaposleni o učenju za poduzetništvo. Više od polovice ispitanika (54%) ne zna kakav je stav ravnatelja, no misle da smatraju poduzetništvo važnim, a 34% ispitanika zna da je ravnateljima njihove ustanove učenje za poduzetništvo važno. Oko 9% ispitanice populacije odgovorilo je kako misli da njihovim ravnateljima poduzetništvo nije važno, a 3% ispitanika sigurno je da njihovim ravnateljima poduzetništvo nije bitno.

Grafikon 35. Važnost poduzetništva ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije

Izvor: obrada autora

F) Konkretni primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije

Ispitanici Zadarske županije naveli su konkretne primjere provođenja učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama u kojima su zaposleni. U nastavku nalaze se načini poduzetničkog učenja koji se provode, podijeljeni prema vrstama odgojno-obrazovnih ustanova- dječjim vrtićima, osnovnim školama i srednjim školama.

Primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u dječjim vrtićima:

- Poticanje i stvaranje uvjeta za simboličke igre (npr. igra trgovine, tržnice, apoteke, postolarske radnje)
- Upoznavanje sa starim zanatima
- Izrada i prodaja Božićnih i Uskrasnih ukrasa
- Skupljanje pedagoški neoblikovanih materijala i rad u radionicama s djecom i roditeljima
- Razne aktivnosti, radionice i igre
- Izrađivanje predmeta od različitih materijala te njihova prodaja, čijim se prihodima omogućava odlazak djece na izlete ili nabavka didaktičkih igara prema željama djece

Primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u osnovnim školama:

- Izvannastavne aktivnosti vezane uz poduzetništvo
- Projekti na razini škole
- Učenička zadruha u sklopu škole (učenici, uz mentora, proizvode određene kreme, mirise, sadnice, i slično, a proizvodi se kasnije prodaju na prigodnim školskim i gradskim manifestacijama)
- Izrada predmeta raznih namjena na radionicama
- Projektni dan s temom Učenje za poduzetništvo koju je održala Obrazovna kuća Zrinski

Primjeri provođenja učenja za poduzetništvo u srednjim školama:

- Kroz praktičnu nastavu
- Provođenjem redovne nastave
- Kroz redoviti nastavni predmet Poduzetništvo i ostale predmete ekonomske prirode

- Vježbenička tvrtka u sklopu škole koja simulira poduzetničke aktivnosti te simulira situacije s kojima bi se učenici mogli susresti na tržištu

Provođenje učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije odvija se slično kao u ustanovama Varaždinske županije, no budući da je manji broj ispitanika iz Zadarske županije, i konkretnih primjera je manje. Učenje za poduzetništvo u dječjim vrtićima Zadarske županije prilagođeno je dobi djece, te se odvija kroz igre i aktivnosti primjerene dječjem uzrastu. U osnovnim školama aktivne su učeničke zadruge, a u srednjim školama poduzetnička kompetencija se stječe redovnom i praktičnom nastavom.

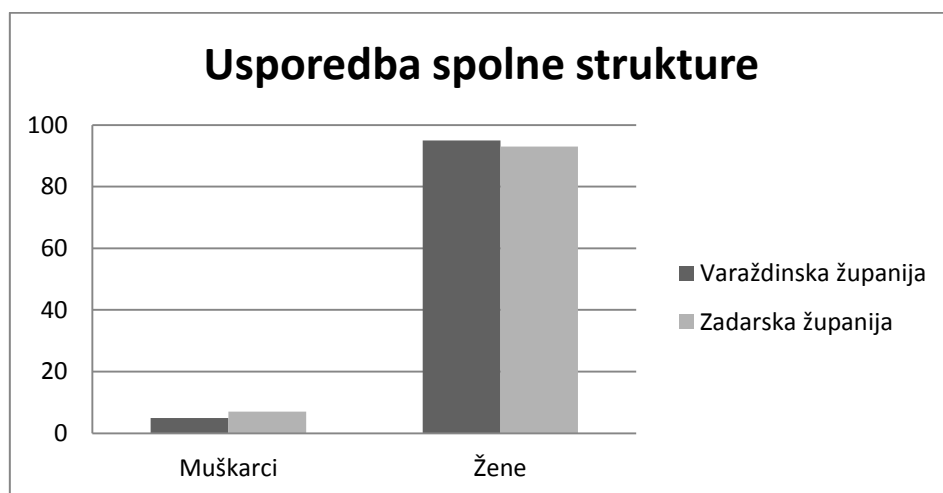
3.4. Usporedba podataka Varaždinske i Zadarske županije

U nastavku se nalazi usporedba dobivenih podataka istraživanja u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji. Potrebno je spomenuti ograničenja istraživanja, koja se odnose na veličinu uzorka i neujednačenost broja ispitanika Varaždinske i Zadarske županije (u istraživanju je sudjelovalo 135 ispitanika, od čega 79 ispitanika iz Varaždinske županije, te 56 ispitanika iz Zadarske županije). Ograničenja se odnose i na razlike u strukturi zaposlenja ispitanika.

A) Usporedba demografske strukture ispitanika

Ženske ispitanice prevladavaju u populaciji Varaždinske i Zadarske županije. U Varaždinskoj županiji ženske ispitanice čine 95% ispitane populacije, dok u Zadarskoj županiji čine 93% populacije. Usporedba je prikazana na grafikonu u nastavku.

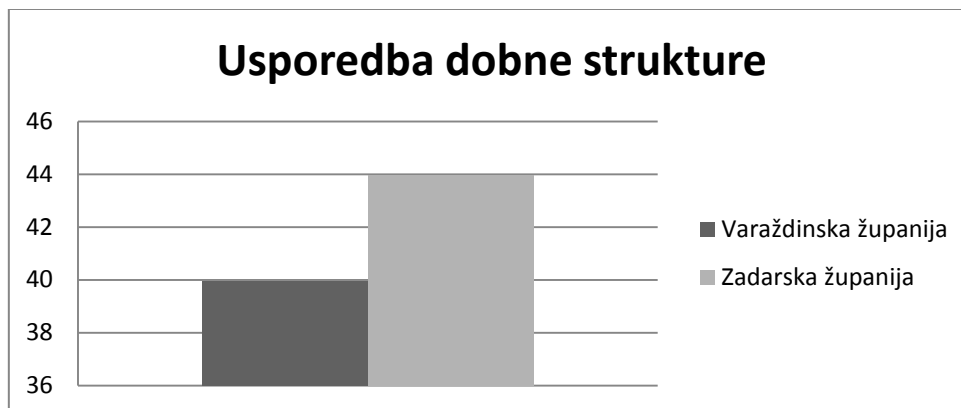
Grafikon 36. Usporedba spolne strukture ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Prosječna dob ispitanika Varaždinske županije iznosi 40 godina. Ispitanici Zadarske županije prosječne su starosti od 44 godine.

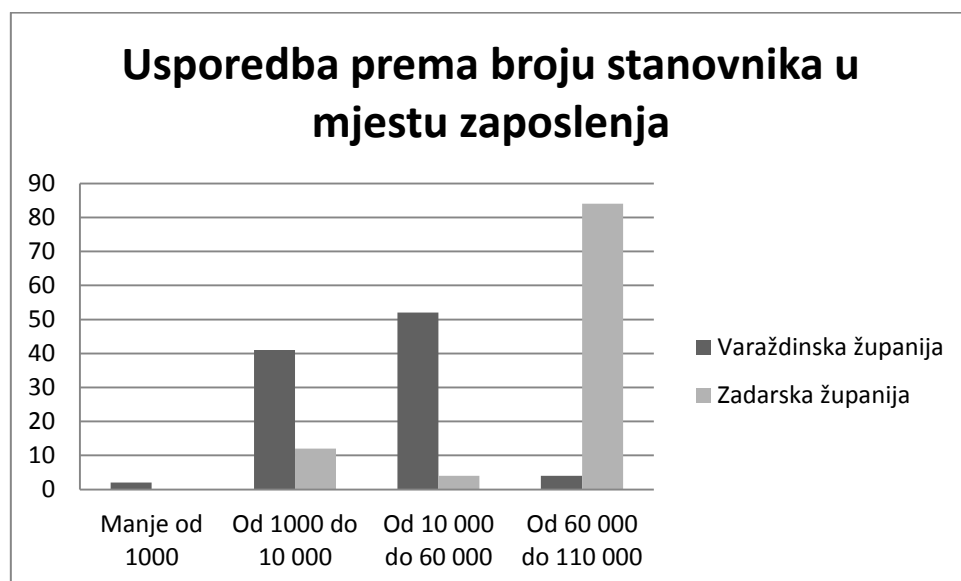
Grafikon 37. Usporedba dobne strukture ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Više od polovice ispitanika Varaždinske županije (52%) zaposleno je u mjestima sa brojem stanovnika između 10 000 i 60 000. U Zadarskoj županiji najviše ispitanika (82%) zaposleno je u mjestima s brojem stanovnika između 60 000 i 10 000. Detaljan prikaz raspodjele prema mjestima zaposlenja nalazi se u nastavku.

Grafikon 38. Usporedba Varaždinske i Zadarske županije prema broju stanovnika u mjestu zaposlenja

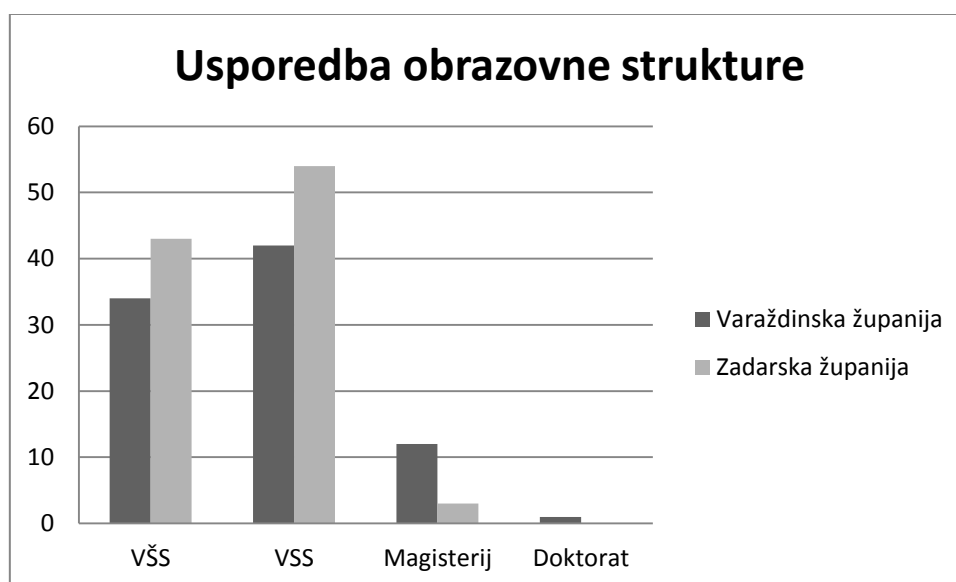

Izvor: obrada autora

B) Usporedba obrazovne strukture i zaposlenja ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Najviše ispitanika u obje županije ima visoku stručnu spremu. U Varaždinskoj županiji visoku stručnu spremu ima 42% ispitanika, dok u Zadarskoj županiji visoku stručnu spremu ima 54% ispitane populacije. Iduća stručna sprema po zastupljenosti, također u obje županije, jest viša stručna sprema (34% ispitanika Varaždinske županije i 43% ispitanika Zadarske županije). Magisterij ima 12% ispitanika Varaždinske županije, dok u Zadarskoj županiji magisterij posjeduje 3% ispitane populacije. Doktorat ima 1% ispitanika Varaždinske županije.

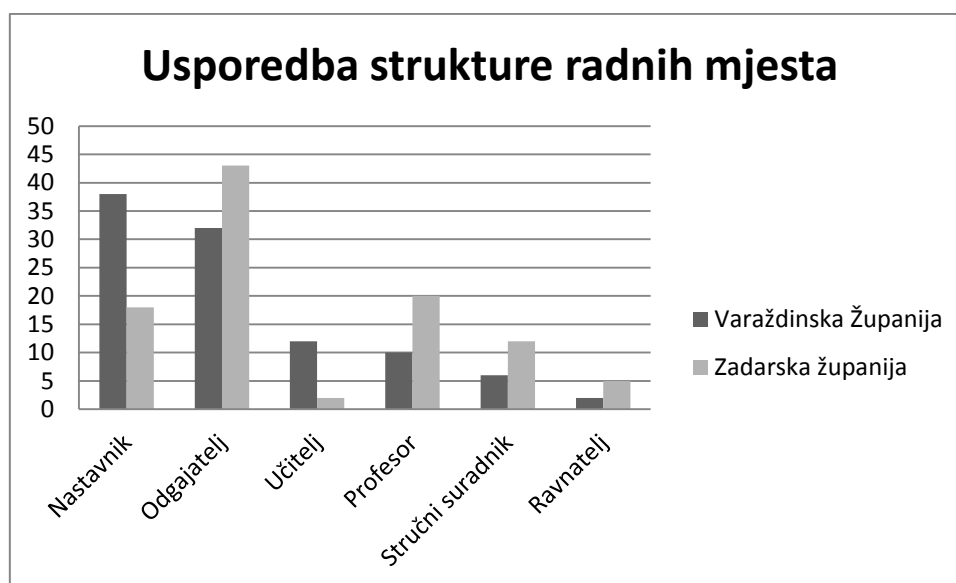
Grafikon 39. Usporedba obrazovne strukture ispitanika Varaždinske županije i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Struktura radnih mjesta ispitanika Varaždinske i Zadarske županije veoma se razlikuje. U Varaždinskoj županiji najviše ispitanika (38%) zaposleno je na radnom mjestu nastavnika predmetne nastave. U Zadarskoj županiji gotovo polovica ispitanika (43%) zaposlena je na radnom mjestu odgajatelja. Detaljna raspodjela vidljiva je na grafikonu u nastavku.

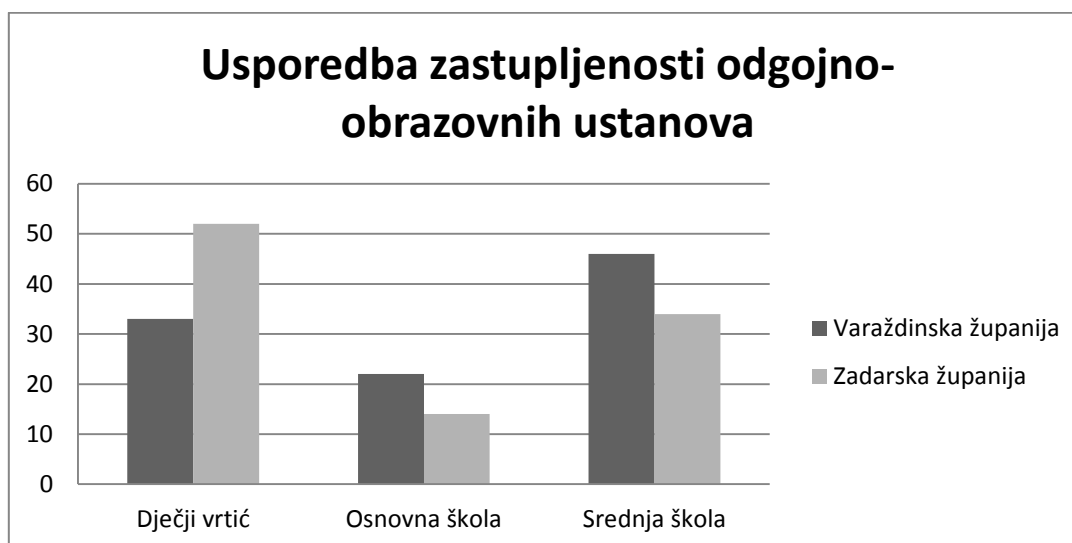
Grafikon 40. Usporedba strukture radnih mjesta ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Najviše ispitanika Varaždinske županije zaposleno je u srednjim školama (48% ispitanika). U Zadarskoj županiji, više od polovice ispitanika (52%) zaposleno je u dječjim vrtićima. Ovi podatci ukazuju na ograničenje istraživanja. Možda je učenje za poduzetništvo smatra važnijim u srednjim i osnovnim školama nego u dječjim vrtićima, a ta bi činjenica mogla utjecati na ostale rezultate istraživanja.

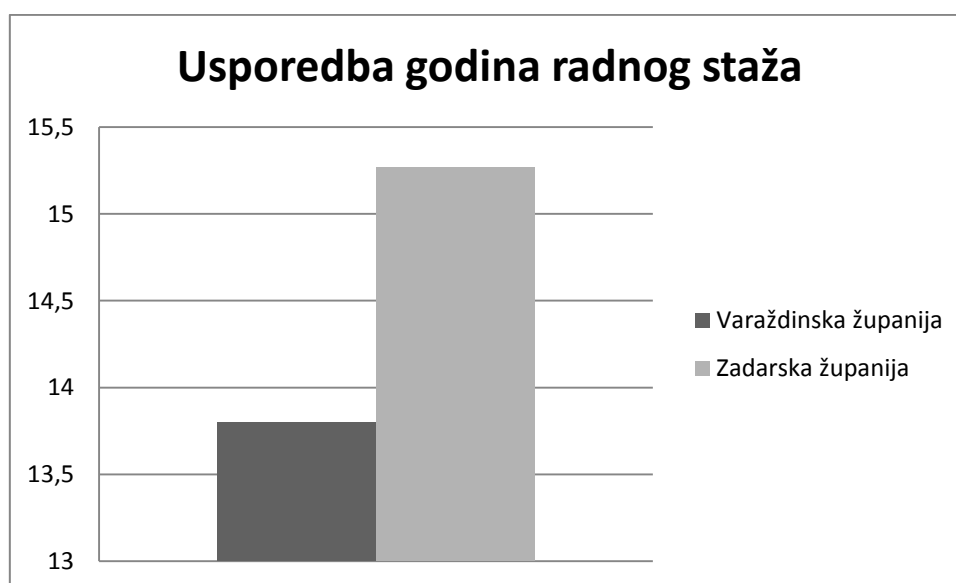
Grafikon 41. Usporedba vrsta odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni ispitanici Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Raspon godina radnog staža ispitanika Varaždinske županije kreće se od jedne do 39 godina radnog staža, a najviše ispitanika ima do 10 godina ranog staža. U Zadarskoj županiji raspon godina radnog staža kreće se od jedne do 38 godina. U Zadarskoj županiji također najviše ispitanika ima do 10 godina radnog staža. Na grafikonu u nastavku prikazan je odnos prosjeka godina radnog staža Varaždinske i Zadarske županije.

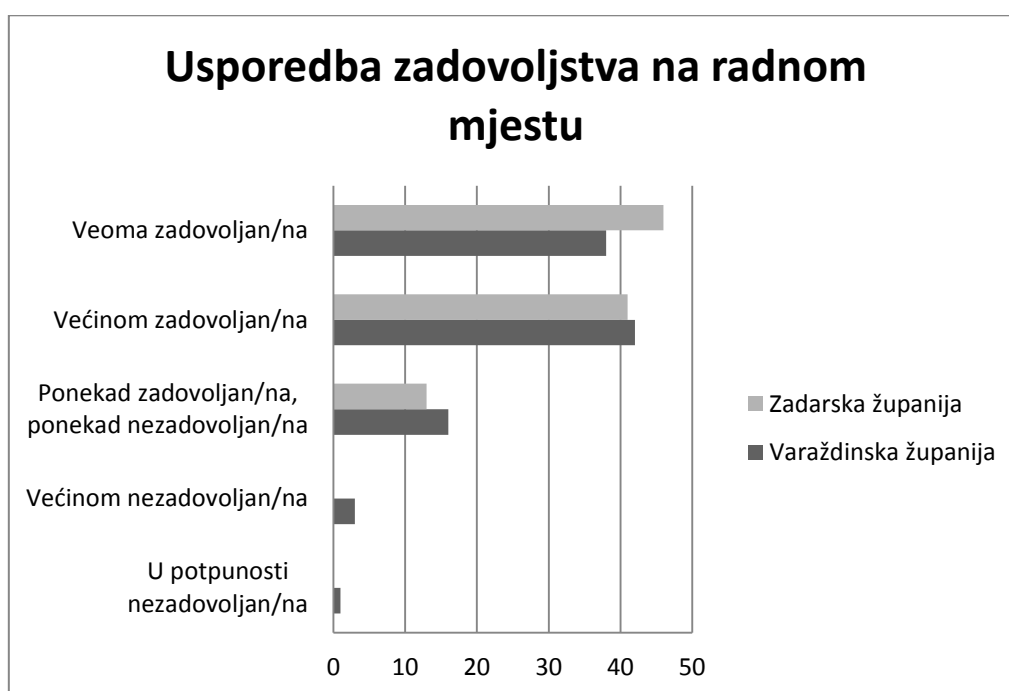
Grafikon 42. Usporedba prosjeka godina radnog staža ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali zadovoljstvo koje osjećaju na radnom mjestu. Ispitanici Varaždinske županije najčešće su birali odgovor „većinom zadovoljan/na“, dok su ispitanici Zadarske županije najčešće „veoma zadovoljni“. Prosječna ocjena zadovoljstva na radnom mjestu ispitanika Varaždinske županije iznosi 4,13, dok je u Zadarskoj županiji zadovoljstvo prosječno ocijenjeno ocjenom 4,34. Može se zaključiti da su ispitanici u obje županije zadovoljni svojim radnim mjestima, no kod ispitanika Zadarske županije, zadovoljstvo je veće.

Grafikon 43. Usporedba zadovoljstva na radnom mjestu ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

C) Usporedba podataka o učenju za poduzetništvo Varaždinske i Zadarske županije

Većina ispitanika Varaždinske i Zadarske županije zna da postoji Strategija učenja za poduzetništvo, no nije upoznata s njezinim sadržajem (po 57% ispitanika u Varaždinskoj i u Zadarskoj županiji). Sa Strategijom je upoznato 23% ispitanika Varaždinske županije i 16% ispitanika Zadarske županije. Vidljivo je da su ispitanici Zadarske županije manje upoznati sa Strategijom učenja za poduzetništvo, a mogući razlog ovakvim rezultatima može biti nejednakost u strukturi radnih mjesta ispitanika (većina ispitanika Zadarske županije zaposlena je u dječjim vrtićima).

Grafikon 44. Upoznatost sa Strategijom učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji

Izvor: obrada autora

Kod provođenja učenja za poduzetništvo, postoje značajne razlike između Varaždinske i Zadarske županije. Neki oblik učenja za poduzetništvo provodi se u 80% odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije, te u samo 32% odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije. Postoji veliki nerazmjer između podataka o provođenju učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji. Razlog tome možda leži u ograničenjima istraživanja (razlike u veličini uzorka županija i razlike u strukturi zaposlenja), a možda i u tome da učenje za poduzetništvo manje važnim smatraju ispitanici Zadarske županije od ispitanika Varaždinske županije (prosječna ocjena važnosti poduzetništva u Zadarskoj županiji iznosi 3,5, a u Varaždinskoj županiji 4,1).

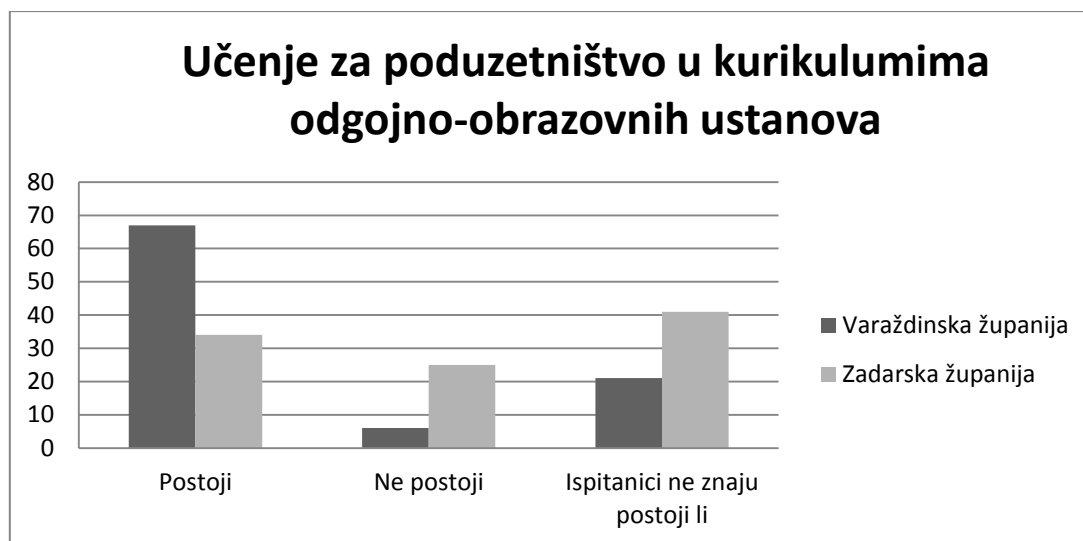
Grafikon 45. Usporedba zastupljenosti učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji

Izvor: obrada autora

Učenje za poduzetništvo nalazi se u kurikulumima 67% odgojno-obrazovnih ustanova na području Varaždinske županije, te u 34% kurikuluma odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije. Opet postoje velike razlike između županija, koje su možda nastale zbog ograničenja istraživanja.

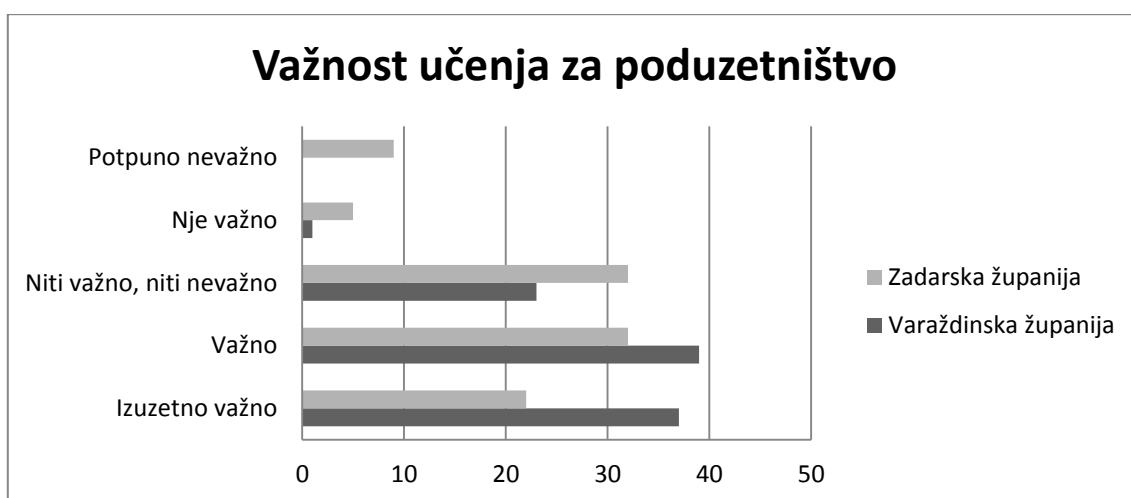
Grafikon 46. Usporedba zastupljenosti učenja za poduzetništvo u kurikulumima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi. Rezultati ukazuju da je učenje za poduzetništvo važnije ispitanicima Varaždinske županije. Ispitanici Varaždinske županije smatraju da je učenje za poduzetništvo „važno“ (prosječna ocjena iznosi 4,1). Ispitanici Zadarske županije smatraju kako je učenje za poduzetništvo „niti važno, niti nevažno“, a važnost učenja za poduzetništvo ocjenjuju sa prosječnom ocjenom 3,5. Detaljan prikaz nalazi se u nastavku.

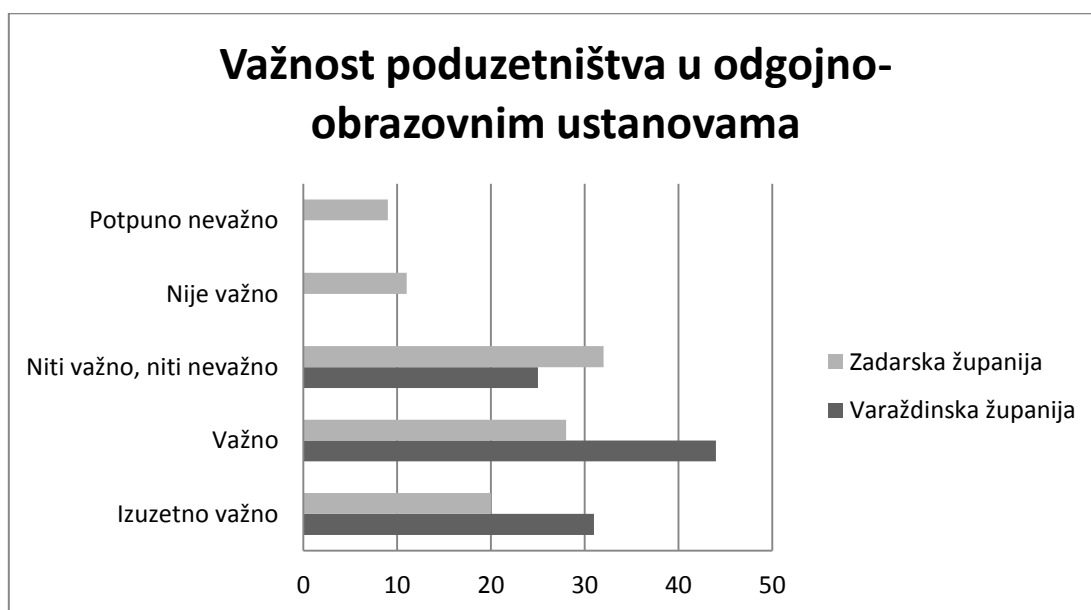
Grafikon 47. Važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi ispitanicima Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali važnost poduzetništva i učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama u kojima su zaposleni. Ispitanici Varaždinske županije prosječnom ocjenom su iskazali kako je učenje za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama „važno“. Prema procjenama ispitanika, u Zadarskoj županiji učenje za poduzetništvo je „niti važno, niti nevažno“ u odgojno-obrazovnim ustanovama. Rezultati pokazuju sličnosti između osobnih stavova ispitanika o poduzetništvu, sa stavovima odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni.

Grafikon 48. Važnost učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

D) Usporedba kompetentnosti za provođenje učenja za poduzetništvo i stavova o usavršavanju ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Ispitanici su procjenjivali svoju kompetentnost za provođenje učenja za poduzetništvo. U obje županije najveći broj ispitanika ne osjeća se kompetentno za provođenje učenja za poduzetništvo, no željeli bi postati kompetentni (39% ispitanika Varaždinske županije i 36% ispitanika Zadarske županije). Ispitanici koji se smatraju kompetentnima te provode učenje za poduzetništvo čine 34% ispitane populacije Varaždinske županije i 18% Zadarske županije. Ostali odgovori prikazani su u nastavku.

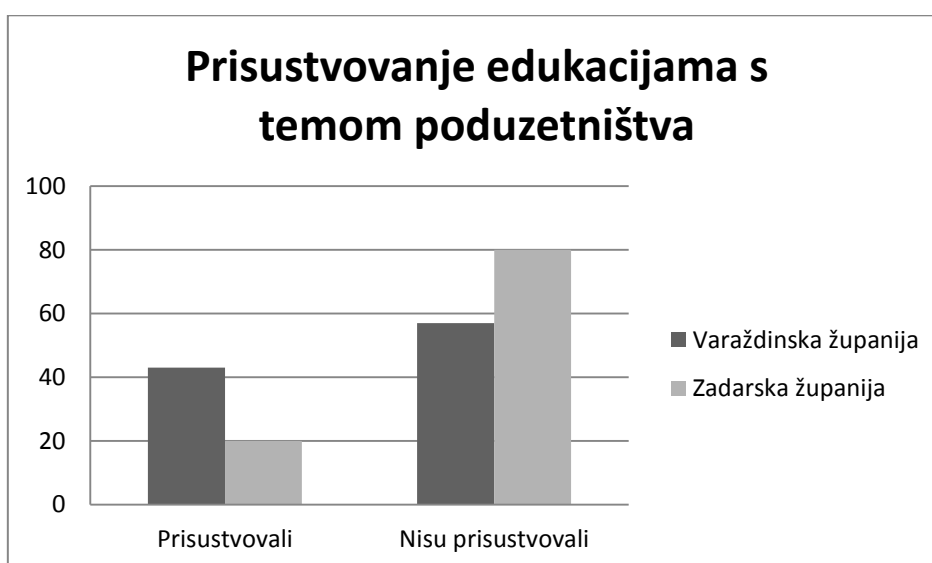
Grafikon 49. Usporedba kompetentnosti ispitanika Varaždinske i Zadarske županije za provođenje učenja za poduzetništvo

Izvor: obrada autora

Nekom obliku edukacije sa temom poduzetništva u odgoju i obrazovanju prisustvovalo je 43% ispitanika Varaždinske županije i 20% ispitanika Zadarske županije. Možda upravo u ovom podatku leži uzrok ostalim nejednakostima između županija u rezultatima istraživanja. Edukacije s temom poduzetništva još uvijek nisu dovoljno zastupljene i dostupne na području Zadarske županije, premda ispitanici pokazuju interes za takav vid usavršavanja. Sudjelovanje na edukacijama o poduzetništvu češće je kod ispitanika Varaždinske županije, što možda utječe na bolje rezultate Varaždinske županije u ostalim područjima istraživanja.

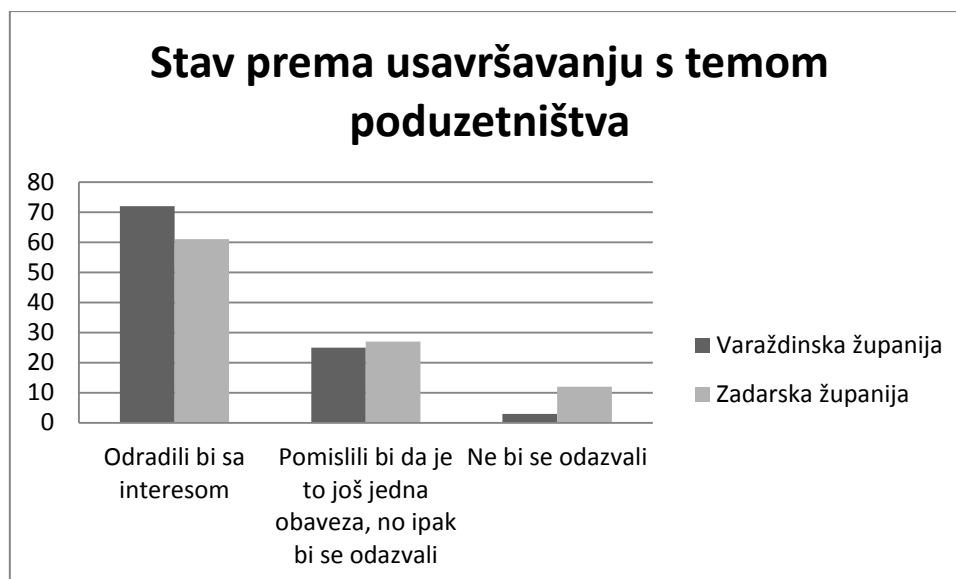
Grafikon 50. Usporedba prisustvovanja edukacijama s temom poduzetništva u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji

Izvor: obrada autora

Kada bi bili pozvani na neki oblik edukacije s temom poduzetništva u odgoju i obrazovanju, 72% ispitanika Varaždinske županije i 61% ispitanika Zadarske županije bi odradili edukaciju sa interesom. Ne bi se odazvalo 3% ispitanika Varaždinske županije i 12% ispitanika Zadarske županije. Ispitanici Zadarske županije pokazuju manji interes za usavršavanjem s temom poduzetništva. Uzrok tome možda se nalazi u ograničenjima istraživanja. Budući da je većina ispitanika Zadarske županije zaposlena u dječjim vrtićima, možda je njihov interes za usavršavanjem manji nego kod ispitanika zaposlenih u osnovnim i srednjim školama.

Grafikon 51. Usporedba stavova o usavršavanju s temom poduzetništva ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

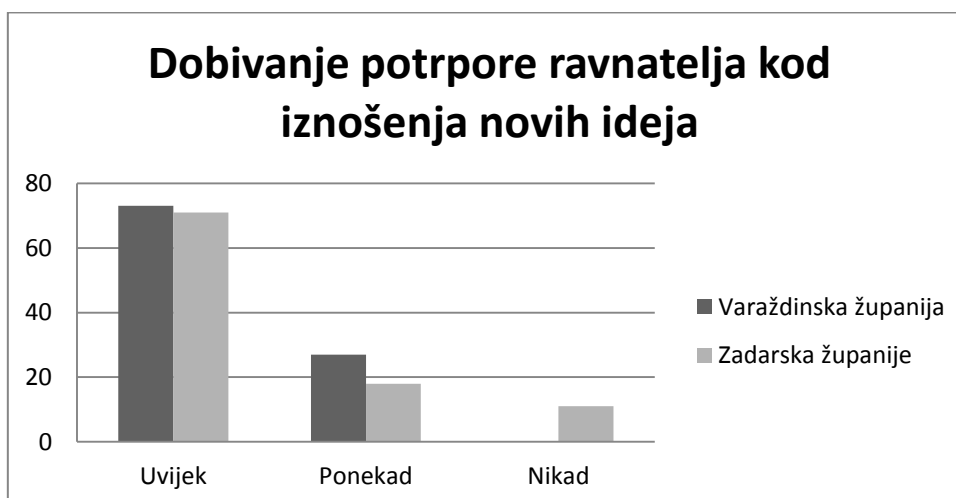

Izvor: obrada autora

E) Usporedba stavova ispitanika Varaždinske i Zadarske županija o ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova

Potporu ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove kod iznošenja novih i inovativnih ideja i prijedloga uvijek dobiva 73% ispitanika Varaždinske županije i 71% ispitanika Zadarske županije.

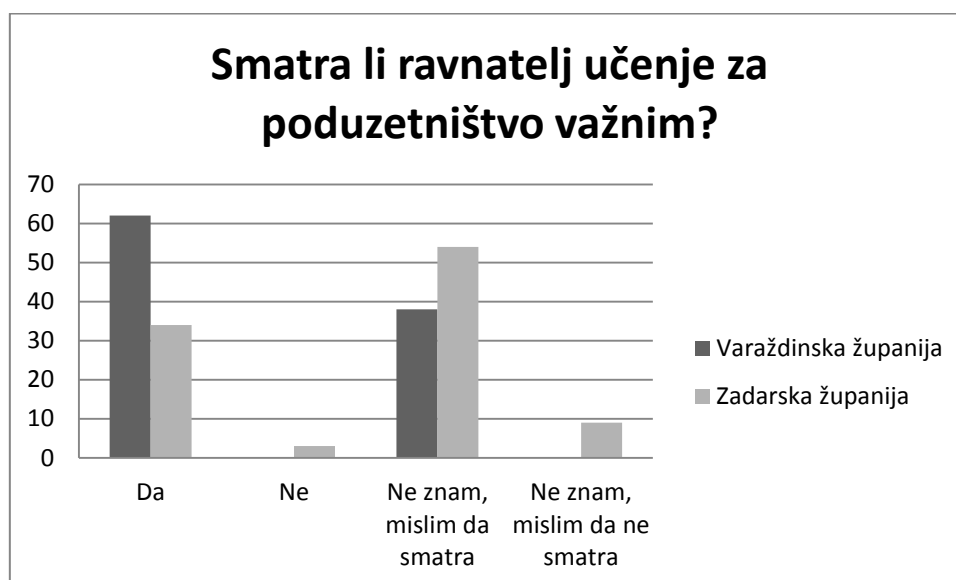
Grafikon 52. Dobivanje potpore ravnatelja kod ispitanika Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

Ispitanici su procjenjivali stavove ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova o važnosti poduzetništva i učenja za poduzetništvo. Učenje za poduzetništvo važno je, prema ispitanicima, ravnateljima 62% odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije i ravnateljima 34% ustanova u Zadarskoj županiji. Dakle, ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije poduzetništvo nije bitno koliko i ravnateljima u Varaždinskoj županiji. Uzrok ovakvim rezultatima možda leži u ograničenju istraživanja, no stav ravnatelja sigurno utječe na zaposlenike. Stoga bi se trebala ojačati svijest ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova na području Zadarske županije o važnosti učenja za poduzetništvo.

Grafikon 53. Važnost poduzetništva i učenja za poduzetništvo ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske i Zadarske županije

Izvor: obrada autora

3.5. Analiza podataka

U ovom poglavlju prikazani su rezultati izračuna hi-kvadrat testa. Hi-kvadrat test (χ^2 - test) pokazuje nam vjerojatnost povezanosti među varijablama. Hi-kvadrat test služi za utvrđivanje odstupanja opaženih frekvencija od očekivanih frekvencija. Osim opaženih i očekivanih (teoretskih) frekvencija, kako bi se proveo hi-kvadrat test, potrebne su još informacije o stupnjevima slobode i razini značajnosti. Pomoću stupnjeva slobode i razine značajnosti određujemo graničnu vrijednost. Stupnjevi slobode izračunavaju se prema broju podataka u tablici čije testiranje vršimo, a značajnost je u svim testovima iznosila 0,05, što označava vjerojatnost od 95%. Ukoliko je dobiveni hi-kvadrat veći od granične vrijednosti, postavljena nul-hipoteza se odbacuje. Ako je hi-kvadrat manji od postavljene granične vrijednosti, hipoteza se prihvaća. Hi-kvadrat test izračunava se prema formuli koja se nalazi u nastavku.

Tablica 2. Formula za izračunavanje hi-kvadrat testa

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_o - f_t)^2}{f_t}$$

f_o = opažena frekvencija
 f_t = očekivana (teoretska) frekvencija

Izvor: Petz (1997.) „Osnovne statističke metode za nematematičare“ Naklada Slap Zagreb, str. 249

Hi-kvadrat testom su provjerene tri nul-hipoteze ovog rada.

Prva hipoteza glasi: „*Ne postoje razlike u motiviranosti odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje učenja za poduzetništvo s obzirom na demografske karakteristike*“.

Obzirom da je kod ispitanika uočena velika nejednakost u spolnoj raspodjeli (manje od 6% ispitanika čine muškarci), u obzir je uzeta dobna raspodjela. Kao parametar motivacije, korištena je percipirana važnost učenja za poduzetništvo kod ispitanika. Ova hipoteza

testirana je na ukupnom uzorku, te na uzorcima ispitanika samo Varaždinske županije i samo Zadarske županije.

Hipoteza je *potvrđena* na skupnom uzorku i uzorcima županija. Dakle, ne postoje razlike u motiviranosti odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje učenja za poduzetništvo s obzirom na demografsku karakteristiku dobi.

Tablica 3. Rezultati hi-kvadrat testa za prvu hipotezu (ukupna populacija ispitanika)

Rezultati	
Hi kvadrat	7,753576494
Granična vrijednost χ^2	9,49
Zaključak	Teza 2 (nema razlika)

Izvor: obrada autora

Iz tablice je vidljivo kako je dobiveni hi-kvadrat niži od granične vrijednosti, iz čega se zaključuje kako nema povezanosti između varijabli, to jest, nema razlika između motivacije za učenje za poduzetništvo i dobne strukture.

Tablica 4. Rezultati hi-kvadrat testa za prvu hipotezu (ispitanici Varaždinske županije)

Rezultati	
Hi kvadrat	2,480319663
Granična vrijednost χ^2	5,99
Zaključak	Teza 2 (nema razlika)

Izvor: obrada autora

I u rezultatima hi kvadrat testa ispitanika Varaždinske županije, vidljivo je da je hi-kvadrat manji od granične vrijednosti. Prema tome, nema razlika između motivacije za učenje za poduzetništvo i dobne strukture.

Tablica 5. Rezultati hi-kvadrat testa za prvu hipotezu (ispitanici Zadarske županije)

Rezultati	
Hi kvadrat	2,583019943
Granična vrijednost χ^2	5,99
Zaključak	Teza 2 (nema razlika)

Izvor: obrada autora

Hi-kvadrat test sa podacima Zadarske županije ne razlikuje se puno od hi-kvadrata Varaždinske županije. Ni kod ispitanika Zadarske županije ne postoje razlike između motivacije za provođenje učenja za poduzetništvo i dobne strukture.

Druga hipoteza glasi: „*Ne postoje razlike u provođenju učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji*“.

Kod izračuna hi-kvadrat testa uspoređena je zastupljenost učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji. Hipoteza je *odbačena*. Postoje značajne razlike u provođenju učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji.

Tablica 6. Rezultati hi-kvadrat testa za drugu hipotezu

Rezultati	
Hi kvadrat	28,84937611
Granična vrijednost χ^2	3,84
Zaključak	Teza 1 (postoji razlika)

Izvor: obrada autora

Kao što je vidljivo iz tablice, hi-kvadrat iznosi 28,8, dok je granična vrijednost 3,84, što predstavlja značajnu statističku razliku. Dakle, učenje za poduzetništvo razlikuje se u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji.

Razlika je vidljiva i iz usporedbe podataka Varaždinske i Zadarske županije. Neki oblik učenja za poduzetništvo provodi se u 80% odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije, te u 32% odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije.

Treća hipoteza glasi: „*Ne postoje korelacije između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova i zastupljenosti učenja za poduzetništvo u ustanovama kojima upravljaju*“. Izračun hi kvadrat testa za provjeru ove hipoteze obavljen je za ukupnu populaciju te zasebno za Varaždinsku i Zadarsku županiju.

Na rezultatima ukupne populacije, ova teza je *odbačena*. Postoje korelacije između podrške ravnatelja ustanove i zastupljenosti učenja za poduzetništvo. Hipoteza je odbačena i na testu ispitanika Zadarske županije. Prema rezultatima ispitanika Varaždinske županije, hipoteza je prihvaćena.

Tablica 7. Rezultati hi-kvadrat testa za treću hipotezu (ukupna populacija)

Rezultati	
Hi kvadrat	9,803397266
Granična vrijednost χ^2	5,99
Zaključak	Teza 1 (postoje korelacije)

Izvor: obrada autora

Kao što je vidljivo iz tablice, hi-kvadrat izračunat prema podacima ukupne populacije, veći je od granične vrijednosti. Prema tome, postavljena hipoteza se odbacuje, te možemo reći kako postoje korelacije između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova kod iznošenja novih ideja ili prijedloga zaposlenika, i zastupljenosti učenja za poduzetništvo u ustanovama.

Tablica 8. Rezultati hi-kvadrat testa za treću hipotezu (Varaždinska županija)

Rezultati	
Hi kvadrat	0,63065183
Granična vrijednost χ^2	3,84
Zaključak	Teza 2 (ne postoji korelacija)

Izvor: obrada autora

Hi-kvadrat dobiven izračunom podataka Varaždinske županije vrlo je blizu nule, te je manji od postavljene granične vrijednosti. Prema tome, prihvaćena je hipoteza. U Varaždinskoj županiji ne postoje korelacije između podrške ravnatelja u odgojno-obrazovnim ustanovama i provođenja učenja za poduzetništvo.

Tablica 9. Rezultati hi-kvadrat testa za treću hipotezu (Zadarska županija)

Rezultati	
Hi kvadrat	14,81465149
Granična vrijednost χ^2	3,84
Zaključak	Teza 1 (Postoji korelacija)

Izvor: obrada autora

Hi-kvadrat testom provedenim sa podacima ispitanika Zadarske županije, odbačena je hipoteza. U Zadarskoj županiji postoji korelacija između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova i zastupljenosti učenja za poduzetništvo. Hi-kvadrat puno je viši od granične vrijednosti, te predstavlja značajnu statističku razliku.

Na idućem prikazu prikazane su sve postavljene hipoteze te rezultat njihovog testiranja hi-kvadrat testom.

Tablica 10. Prikaz rezultata hi-kvadrat testa na postavljenim hipotezama

	Hipoteza:	Ukupna populacija	Varaždinska županija	Zadarska županija
1	<i>Ne postoje razlike u motiviranosti odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje učenja za poduzetništvo s obzirom na demografske karakteristike</i>	Prihvaćena	Prihvaćena	Prihvaćena
2	<i>Ne postoje razlike u provođenju učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji</i>	Odbačena		
3	<i>Ne postoje korelacije između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova i zastupljenosti učenja za poduzetništvo u ustanovama kojima upravljaju</i>	Odbačena	Prihvaćena	Odbačena

Izvor: obrada autora

Na prikazu možemo utvrditi konačne rezultate hi-kvadrat testova prema postavljenim hipotezama. Prva hipoteza prihvaćena je prema podacima ukupne populacije, ali i na razinama županije. Druga hipoteza je odbačena. Treća hipoteza odbačena je na razini ukupne populacije i populacije Zadarske županije, dok je prihvaćena prema podacima populacije Varaždinske županije. Možemo zaključiti da ne postoje razlike u motiviranosti za poučavanje poduzetništva s obzirom na demografsku strukturu, da se učenje za poduzetništvo ne provodi jednako u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji, te da postoje korelacije između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova i zastupljenosti učenja za poduzetništvo u tim ustanovama.

3.6. Rasprava rezultata istraživanja

Provedeno je primarno istraživanje sa temom Spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu kod odgajatelja, nastavnika i učitelja. Predmet istraživanja odnosi se na spremnost odgojno-obrazovnih djelatnika na implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu. Glavni cilj istraživanja je dobivanje saznanja o postojećem stanju spremnosti za implementaciju poduzetničkih kompetencija. Specifični ciljevi odnose se na utvrđivanje upoznatosti sa poduzetništvom i učenjem za poduzetništvo, utvrđivanje učestalosti i načina provođenja učenja za poduzetništvo i ispitivanje motivacije odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje učenja za poduzetništvo. Budući da se istraživanje provodilo usporedno u dvije županije Republike Hrvatske, u Varaždinskoj i Zadarskoj, jedan od specifičnih ciljeva odnosi se na usporedbu poduzetničkog učenja u ovim županijama.

Prikupljanje podataka za provođenje istraživanja odvijalo se putem online anketnih upitnika. Anketni upitnici poslani su na elektroničke adrese gotovo svih odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske i Zadarske škole (dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole). Odaziv na sudjelovanje istraživanju bio je relativno slab, pa su, osim u elektroničkom obliku, anketni upitnici u fizičkom obliku ispunjeni u nekoliko odgojno-obrazovnih ustanova. Anketni upitnik sastoji se od 20 pitanja, otvorenog i zatvorenog tipa. Anketne upitnike ispunilo je ukupno 135 ispitanika. Na području Varaždinske županije u istraživanju je sudjelovalo 79 ispitanika, a na području Zadarske županije 56 ispitanika.

Od 135 ispitanika, samo 6% čine ispitanici muškog spola. Prosječna dob ispitanika iznosi 41 godinu. Ispitanici Zadarske županije većinom su zaposleni u gradovima sa većim brojem stanovnika, dok su ispitanici Varaždinske županije najčešće zaposleni u mjestima sa manje od 60 000 stanovnika. Većina ispitanika u obje županije ima visoku stručnu spremu. Ispitanici Varaždinske županije većinom su zaposleni u srednjim školama kao nastavnici predmetne nastave. U Zadarskoj županiji, najveći broj ispitanika zaposlen je u dječjim vrtićima na radnom mjestu odgajatelja. Prosječno trajanje radnog staža ispitanika iznosi 14 godina. Ispitanici su na svojim radnim mjestima većinom ili veoma zadovoljni.

Za Strategiju učenja za poduzetništvo više od polovice ispitanika zna da postoji, no nisu upoznati sa njezinim sadržajem. Neki oblik učenja za poduzetništvo provodi se u 60% odgojno-obrazovnih ustanova. Raspodjela po županijama nije jednaka, pa se tako učenje za poduzetništvo provodi u 80% ustanova Varaždinske županije i 32% odgojno-obrazovnih

ustanova Zadarske županije. Učenje za poduzetništvo također se češće nalazi u kurikulumima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije (67%), nego u kurikulumima ustanova na području Zadarske županije (34%). Ispitanici Zadarske županije učenje za poduzetništvo smatraju manje važnim, nego ispitanici Varaždinske županije. Važnost poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama također je veća u Varaždinskoj županiji.

Većina ispitanika se ne osjeća kompetentno za provođenje učenja za poduzetništvo, no željeli bi postati kompetentni. Više od 60% ispitanika prisustvovalo je edukacijama s temom poduzetništva (43% ispitanika Varaždinske županije i 20% ispitanika Zadarske županije). Kada bi bili pozvani na edukaciju s temom poduzetništva, većina ispitanika bi se odazvala i prisustvovala edukaciji s interesom.

Većina ispitanika uvijek dobiva potporu ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove kod iznošenja novih ideja ili prijedloga. Ispitanici Varaždinske županije smatraju kako je ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova važnije učenje za poduzetništvo, nego što to smatraju ispitanici Zadarske županije.

Učenje za poduzetništvo provodi se na razne načine u odgojno-obrazovnim ustanovama. Najčešći načini provođenja učenja za poduzetništvo odnose se na učenje putem obaveznog nastavnog predmeta i vježbeničkih tvrtki (u srednjim školama), učenje na mnogobrojnim izvannastavnim aktivnostima, kroz praktičnu nastavu, u učeničkim zadrugama, izradom raznovrsnih predmeta te njihovom prodajom, raznim radionicama, simboličkim igrama, sudjelovanjem na natjecanjima, organiziranjem sajмова, projektima na razinama škole ili lokalne zajednice, projektima na razini Europske unije, u Centru izvrsnosti iz poduzetništva, itd.

Hi-kvadrat testom provjerene su tri postavljene hipoteze. Prema rezultatima testa, možemo zaključiti kako ne postoje razlike između motiviranosti za provođenje učenja za poduzetništvo s obzirom na demografsku karakteristiku dobi. Utvrđeno je kako postoje značajne razlike u dosadašnjem provođenju učenja za poduzetništvo između Varaždinske i Zadarske županije. Također, postoje korelacije između podrške ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova koju daju zaposlenicima kod iznošenja novih ideja ili prijedloga, te zastupljenosti učenja za poduzetništvo u ustanovama kojima upravljaju.

Iz navedenih podataka možemo zaključiti kako se učenje za poduzetništvo provodi u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji. Prema rezultatima istraživanja, učenje za poduzetništvo

intenzivnije se provodi u Varaždinskoj županiji, te je njegova važnost prepoznata ranije nego u Zadarskoj županiji. Visokih 80% odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije provodi neki oblik učenja za poduzetništvo. U Varaždinskoj županiji poduzetništvo se češće nalazi u kurikulumima odgojno-obrazovnih ustanova, češće su edukacije sa temom poduzetništva te se poduzetničko učenje smatra važnijim nego u Zadarskoj županiji. No, bitno je istaknuti kako se u obje županije ispitanici ne osjećaju u potpunosti kompetentno za provođenje učenja za poduzetništvo, ali bi željeli postati kompetentni. Ispitanici su iskazali interes za edukacijama s temom poduzetništva. Dakle, ispitanici su spremni za implementaciju učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovne procese, no prije toga potrebno im je usavršavanje s temom poduzetništva. Bitno je organizirati stručne skupove, edukacije, radionice i slične aktivnosti s temom poduzetništva (naročito u Zadarskoj županiji), kako bi se zaposlenici odgojno-obrazovnih ustanova usavršili za prenošenje znanja o poduzetništvu, te tako mogli poticati usvajanje poduzetničke kompetencije od najranije dobi.

Također, ravnatelji odgojno-obrazovnih ustanova trebali bi biti upoznati sa značajem poduzetništva te podupirati zaposlenike kod iznošenja novih ideja. U inovativnoj i podupirućoj sredini potiče se poduzetničko ozračje, te se tako olakšava prenošenje znanja i vještina o poduzetništvu.

4. ZAKLJUČAK

Tema ovog rada je Spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu kod odgajatelja, učitelja i nastavnika. Poduzetništvo predstavlja temelj konkurentnosti gospodarstva neke zemlje, stoga je razvoj poduzetničkih kompetencija potreba svake razvijene zemlje. To su prepoznale zemlje članice Europske unije. U Hrvatskoj je također prepoznata važnost učenja za poduzetništvo, te je ono dio nekoliko strateških dokumenata Republike Hrvatske.

Poduzetništvo je proces stvaranja nečeg novog i vrijednog kroz posvećivanje vremena i truda, uz prateće rizike, koji donosi nagradu u obliku zadovoljstva i neovisnosti (Hisrich, 2011: 8). Svaka osoba može postati poduzetnikom, uz pravilno odabrane načine ponašanja. Uspješni poduzetnici najčešće su inovativni, samouvjereni, odgovorni, sposobni preuzimati rizik i postavljati ciljeve, te su uporni u svojim naumima. U Hrvatskoj premalo ljudi poduzetništvo smatra pozitivnom pojavom, te je nužno uložiti trud kako bi poduzetništvo postalo poželjan životni stil i karijera (www.minpo.hr, 2010.). Obrazovanje za poduzetništvo pomaže u porastu popularnosti poduzetništva.

U Hrvatskoj je propisano stjecanje poduzetničkih kompetencija tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Osnovni cilj jest stvaranje osobina ličnosti, znanja, stavova, vještina i sposobnosti koje su pojedincu potrebne za poduzetničko djelovanje. Pojedinaac sa razvijenom poduzetničkom kompetencijom sposoban je provesti svoju ideju u djelo. Poduzetništvo se nalazi u Nacionalnom okvirnom kurikulumu zemlje kao međupredmetna tema, pa se poduzetničke kompetencije trebaju stjecati kroz sva odgojno-obrazovna područja i sve predmete.

Provedeno je primarno istraživanje o spremnosti za implementaciju poduzetničke kompetencije u odgojno-obrazovni proces. Podaci potrebni za provođenje istraživanja prikupljeni su pomoću anketnih upitnika. U istraživanju je sudjelovalo 135 ispitanika iz Varaždinske i Zadarske županije. Ispitanici su odgajatelji, učitelji, nastavnici, profesori, stručni suradnici i ravnatelji u odgojno-obrazovnim ustanovama (dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole).

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, učenje za poduzetništvo još uvijek nije u potpunosti razvijeno te se poduzetništvo ne nalazi u svim kurikulumima odgojno-obrazovnih ustanova. Učenje za poduzetništvo se češće i intenzivnije odvija u Varaždinskoj županiji, te je

prepoznat njegov značaj. Može se pretpostaviti da se u Zadarskoj županiji učenje za poduzetništvo nešto sporije razvija, a njegov značaj još nije dovoljno poznat.

Postavljene su tri hipoteze koje su provjerene hi-kvadrat testom. Testiranje je pokazalo kako dobna struktura djelatnika u odgoju i obrazovanju ne utječe na zastupljenost učenja za poduzetništvo. Ustanovljene su značajne razlike u provođenju učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji. Ravnatelji odgojno-obrazovnih ustanova imaju bitnu ulogu u razvoju poduzetničkog učenja. Postoje korelacije između podrške ravnatelja koju daju zaposlenicima i zastupljenosti učenja za poduzetništvo. Bitno je da ravnatelji svih odgojno-obrazovnih ustanova prepoznaju važnost učenja za poduzetništvo te prihvaćaju i podupiru nove i inovativne ideje svojih zaposlenika.

Istraživanje je pokazalo kako se većina ispitanika ne osjeća kompetentno za provođenje poduzetničkog učenja, no voljeli bi postati kompetentni. Također, većina ispitanika iskazala je interes za takvim vidom usavršavanja.

Možemo zaključiti da je nužno potrebno usavršavanje s temom poduzetništva i poduzetničke kompetencije kod svih djelatnika koji sudjeluju u procesu odgoja i obrazovanja. Okrugli stolovi, radionice, tribine, seminari i slične aktivnosti približile bi poduzetništvo onima koji su zaduženi za prenošenje znanja iz poduzetništva. Poduzetništvo kao međupredmetna tema treba se provlačiti kroz sve nastavne predmete, stoga bi svaki djelatnik u odgoju i obrazovanju trebao raspolagati osnovnim saznanjima o načinima prenošenja znanja o poduzetništvu te usvajanja poduzetničke kompetencije. Nužne su edukacije odgojno-obrazovnih djelatnika sa temom poduzetništva, ukoliko Hrvatska želi razvijati poduzetničke kompetencije kroz odgojni i obrazovni proces. Hrvatska kao punopravna članica Europske unije trebala bi među zemljama članicama pronaći uzore, ali i saveznike u razvoju poduzetničkih kompetencija, te uz pomoć Europske unije ostvariti potrebno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika iz područja poduzetništva.

Istraživanje je pokazalo da se učenje za poduzetništvo u ustanovama Varaždinske i Zadarske županije koje ga provode, provodi kroz mnoštvo različitih aktivnosti- od simboličkih igara, radionica, sajмова, do učeničkih zadruga, projekata i vježbeničkih tvrtki. Djeca i učenici sa stečenim poduzetničkim kompetencijama postaju samostalni, inovativni, kreativni i odgovorni. Na taj način oni su spremniji za svoju profesionalnu budućnost, u kojoj svojim poduzetničkim djelovanjem mogu postati pokretačima razvoja.

5. SAŽETAK

Tema diplomskog rada je Spremnost za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu kod odgajatelja, učitelja i nastavnika. Rad se sastoji od dvije glavne cjeline. Prva cjelina odnosi se na teorijsku razradu teme, dok je u drugoj cjelini predstavljeno istraživanje provedeno u svrhu pisanja ovo rada.

Teorijska razrada teme sastoji se od teorijskih saznanja o poduzetništvu, te od opisa hrvatskog obrazovnog sustava i učenja za poduzetništvo koje se provodi kroz odgojno-obrazovni proces. Objasnjene su definicije poduzetništva i poduzetnika, navedene su ključne osobine uspješnih poduzetnika, kao i najpoznatiji tipovi poduzetnika i poduzetništva. Naveden je značaj poduzetništva u gospodarstvu Republike Hrvatske, ali i u cjelokupnom gospodarstvu Europske unije, čija je članica i Hrvatska. Ostala teorijska saznanja o poduzetništvu odnose se na poduzetništvo 21. stoljeća koje karakteriziraju mnogobrojne promjene.

Temeljni dokument obrazovanja u Republici Hrvatskoj predstavlja Nacionalni okvirni kurikulum. Poduzetnička kompetencija dio je Nacionalnog kurikuluma. Njezino stjecanje trebalo bi se provlačiti kroz sve obrazovne procese i predmete. Bitan dokument za razvoj učenja za poduzetništvo je i Strategija učenja za poduzetništvo. Kao primjer dobre prakse učenja za poduzetništvo u Hrvatskoj može se istaknuti projekt Dječji tjedan poduzetništva. Poduzetnička kompetencija također je jedna od 8 ključnih kompetencija za razvoj cjeloživotnog obrazovanja.

Predmet primarnog istraživanja je ispitivanje spremnosti za implementaciju poduzetničkih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu. Podaci su prikupljeni pomoću anketnih upitnika. U istraživanju je sudjelovalo 135 ispitanika iz Varaždinske i Zadarske županije. Ispitanici su odgojitelji, nastavnici, učitelji, profesori, stručni suradnici i ravnatelji zaposleni u dječjim vrtićima, osnovnim ili srednjim školama. Učenje za poduzetništvo zastupljenije je u Varaždinskoj nego u Zadarskoj županiji. Većina ispitanika ne smatra se kompetentno za provođenje učenja za poduzetništvo, no voljeli bi postati kompetentni. Također, većina ispitanika pokazala je interes za usavršavanje s temom poduzetništva i poduzetničke kompetencije. Možemo zaključiti kako je potrebno provesti edukacije te osposobiti djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova za prenošenje znanja o poduzetništvu. Na taj način bi se olakšala i omogućila implementacija poduzetničkih kompetencija u odgoj i obrazovanje.

6. SUMMARY

The topic of this thesis is *Readiness for Implementation of Business Management Competences* into the educational process among educators and teachers. The thesis consists of two main parts. The first part refers to the theoretical elaboration of the topic, while the second part presents a study conducted with the purpose of writing this work.

The theoretical elaboration of the topic consists of the theoretical findings on the business management and the description of the Croatian educational system as well as learning for the business management that is carried out through the educational process. The definitions of the business management and business managers are explained, the key features of successful business managers are given as well as the most popular types of business managers and the business management. The importance of the business management in the Croatian economy is given but also its importance in the economy of the European Union with Croatia as its member. The other theoretical findings on the business management refer to the business management of the 21st century which is characterized by numerous changes.

The most significant educational document in Croatia is the National Framework Curriculum. The business management competence is a part of the National Curriculum. Its acquisition should be routed through all educational processes and subjects. An important document for the development of the business management learning is the *Strategy for the Business Management Learning*. As an example of a good practice for the business management learning the project *Children's Week of the Business Management* can be pointed out. The business management competence is also one of the eight key competences needed for the development of lifelong learning.

The subject of the primary research is to examine the readiness for implementation of the business management competences into the educational process. Data were collected by means of survey questionnaires. The research included 135 participants from the County of Varaždin and Zadar. Participants were educators, teachers, professors, professional staff and headmasters who work in kindergartens, primary and secondary schools. The learning for the business management is more developed in the County of Varaždin than in the County of Zadar. Most participants are not considered to carry out the business management learning but they would like to become competent. The majority of participants also showed an interest for the improvement in the fields of the business management and the business management competence. It can be concluded that it is necessary to conduct the education and to train the

employees of the educational institutions so that they can transfer the knowledge about the business management. This would facilitate and enable implementation of the business management competences into the education.

LITERATURA

- Buble, M. (2006.) *Poduzetništvo, realnost sadašnjosti i izazov budućnosti* RRiF-plus d.o.o., Split
- Cindrić, M. (2010.) *Didaktika i kurikulum IEP_D2*, Zagreb
- Državni zavod za statistiku (2013.) *Popis 2011. Jer zemlju čine ljudi* Statistička izvješća, Zagreb
- Europska komisija (2003.) *Poduzetništvo u Europi Zelena knjiga*
- Europska komisija (2004.) *Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje-Europski referentni okvir* Uprava za obrazovanje i kulturu
- Europska komisija (2010.) *Europa 2020 Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast* Bruxelles
- Europska komisija (2010.) *Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje* Europski referentni okvir
- Europska komisija (2012.) *Razvijanje ključnih kompetencija u europskim školama: Izazovi i prilike za politiku* Eurydice Report, Luksemburg
- Fuchs, R. Vican, D., ur. (2011.) *Nacionalni okvirni kurikulum*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH
- Hisrich, R. (2011.) *Poduzetništvo* Mate d.o.o., Zagreb
- Horvat, Đ. (2006.) *Poduzetnička ekonomija-kako učiniti prvi korak* Trgovačka akademija d.d., Zagreb
- Institut za društvena istraživanja (2006.) *Ključne kompetencije "Učiti kako učiti" i "Poduzetništvo" u osnovnom školstvu Republike Hrvatske*, Zagreb: istraživački izvještaj
- Knight, F. H. (1921.) *Risk, Uncertainty, and Profit* Houghton Mifflin Co., Boston
- Kuvačić, N. (2002.) *Poduzetnička biblija* vlastita naklada, Split
- Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva (2010.) *Strategija učenja za poduzetništvo 2010.-2014.* Vlada Republike Hrvatske, Zagreb
- Ministarstvo poduzetništva i obrta (2013.) *Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020.* Vlada Republike Hrvatske, Zagreb
- Ministarstvo poduzetništva i obrta (2014.) *Strateški plan za razdoblje od 2015.- 2017.* Vlada Republike Hrvatske, Zagreb

Ministarstvo poduzetništva i obrta (2015.) *Poduzetnički impuls 2015. Program poticanja poduzetništva i obrta* Vlada Republike Hrvatske, Zagreb

Pastuović, N. (1999.) *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja* Znamen, Zagreb

Peklić, J. (2012.) *Obrazovanje za poduzetništvo u dječjim vrtićima* Znanstveni portal Hrčak

Petz, B. (1997.) *Osnovne statističke metode za nematematičare* Naklada Slap, Zagreb

Škrtić, M. (2006.) *Gospodarsko značenje hrvatskog poduzetništva- šanse i zamke*, Znanstveni portal Hrčak

Škrtić, M. (2006.) *Poduzetništvo* Sinergija-nakladništvo d.o.o., Zagreb

Tafra, V. (2012.) *Učenje i osposobljavanje za poduzetništvo i obrazovni sustav- Strategijski pristup* Obrazovna grupa Zrinski, Zagreb

Tkalac Verčić, A. (2010.) *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada* M.E.P. d.o.o., Zagreb

Tkalec, Z. (2012.) *Pedagogija poduzetništva i cjeloživotno učenje* Znanstveni portal Hrčak

UNESCO (2007.) *Prema društvima znanja* Educa, Zagreb

Žanić, V. (1998.) *Od ideje do profita, vodič za inovatore poduzetnike* Ministarstvo gospodarstva, Zagreb

Internetski članak:

Obrazovna grupa Zrinski (2014) Dječji tjedan poduzetništva u 2014. godini (<http://www.zrinski.org/grupa/aktualnosti/aktualnosti/djecji-tjedan-poduzetnistva-u-2014-godini/>, posjećeno: lipanj 2015)

POPIS GRAFIKONA

Redni broj grafikona	Naziv grafikona	Stranica na kojoj se grafikon nalazi
1	Spolna struktura ispitanika Varaždinske županije	44
2	Dobna struktura ispitanika Varaždinske županije	45
3	Broj stanovnika u mjestu zaposlenja ispitanika Varaždinske županije	46
4	Obrazovna struktura ispitanika Varaždinske županije	46
5	Struktura radnih mjesta ispitanika Varaždinske županije	47
6	Odgojno-obrazovna ustanova u kojoj su zaposleni ispitanici Varaždinske županije	48
7	Godine radnog staža ispitanika Varaždinske županije	48
8	Zadovoljstvo koje na radnom mjestu osjećaju ispitanici Varaždinske županije	49
9	Odgovori ispitanika Varaždinske županije na pitanje Jeste li upoznati sa Strategijom učenja za poduzetništvo	50
10	Provođenje učenja za poduzetništvo u odgojno- obrazovnim ustanovama Varaždinske županije	51
11	Učenje za poduzetništvo u kurikulumu odgojno- obrazovnih ustanova Varaždinske županije	51
12	Važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi ispitanicima Varaždinske županije	52
13	Važnost učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske županije	53
14	Kompetentnost ispitanika Varaždinske županije za provođenje učenja za poduzetništvo	54
15	Prisustvovanje edukacijama sa temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama u Varaždinskoj županiji	54
16	Stav o usavršavanju sa temom poduzetništva u odgojno- obrazovnim ustanovama Varaždinske županije	55
17	Dobivanje potpore ravnatelja kod iznošenja inovativnih	56

	ideja i prijedloga ispitanika Varaždinske županije	
18	Važnost poduzetništva ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske županije	57
19	Spolna struktura ispitanika Zadarske županije	61
20	Dobna struktura ispitanika Zadarske županije	62
21	Broj stanovnika u mjestu zaposlenja ispitanika Zadarske županije	63
22	Obrazovna struktura ispitanika Zadarske županije	63
23	Struktura radnih mjesta ispitanika Zadarske županije	64
24	Odgojno-obrazovna ustanova u kojoj su zaposleni ispitanici Zadarske županije	65
25	Godine radnog staža ispitanika Zadarske županije	65
26	Zadovoljstvo koje na radnom mjestu osjećaju ispitanici Zadarske županije	66
27	Odgovori ispitanika Zadarske županije na pitanje Jeste li upoznati sa Strategijom učenja za poduzetništvo	67
28	Provođenje učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije	68
29	Učenje za poduzetništvo u kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije	69
30	Važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi ispitanicima Zadarske županije	69
31	Kompetentnost ispitanika Zadarske županije za provođenje učenja za poduzetništvo	70
32	Prisustvovanje edukacijama sa temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama u Varaždinskoj županiji	71
33	Stav o usavršavanju sa temom poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama Zadarske županije	71
34	Dobivanje potpore ravnatelja kod iznošenja inovativnih ideja i prijedloga ispitanika Zadarske županije	72
35	Važnost poduzetništva ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Zadarske županije	73
36	Usporedba spolne strukture ispitanika Varaždinske i	76

	Zadarske županije	
37	Usporedba dobne strukture ispitanika Varaždinske i Zadarske županije	77
38	Usporedba Varaždinske i Zadarske županije prema broju stanovnika u mjestu zaposlenja	77
39	Usporedba obrazovne strukture ispitanika Varaždinske i Zadarske županije	78
40	Usporedba strukture radnih mjesta ispitanika Varaždinske i Zadarske županije	79
41	Usporedba vrsta odgojno-obrazovnih ustanova u kojima su zaposleni ispitanici Varaždinske i Zadarske županije	79
42	Usporedba prosjeka godina radnog staža ispitanika Varaždinske i Zadarske županije	80
43	Usporedba zadovoljstva na radnom mjestu ispitanika Varaždinske i Zadarske županije	81
44	Upoznatost sa Strategijom učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji	82
45	Usporedba zastupljenosti učenja za poduzetništvo u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji	83
46	Usporedba zastupljenosti učenja za poduzetništvo u kurikulumima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske i Zadarske županije	83
47	Važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi ispitanicima Varaždinske i Zadarske županije	84
48	Važnost učenja za poduzetništvo u odgojno-obrazovnim ustanovama Varaždinske i Zadarske županije	85
49	Usporedba kompetentnosti ispitanika Varaždinske i Zadarske županije za provođenje učenja za poduzetništvo	86
50	Usporedba prisustvovanja edukacijama sa temom poduzetništva u Varaždinskoj i Zadarskoj županiji	87
51	Usporedba stavova o usavršavanju sa temom poduzetništva ispitanika Varaždinske i Zadarske županije	87
52	Dobivanje potpore ravnatelja kod ispitanika Varaždinske i	88

	Zadarske županije	
53	Važnost poduzetništva i učenja za poduzetništvo ravnateljima odgojno-obrazovnih ustanova Varaždinske i Zadarske županije	89

POPIS TABLICA

Redni broj tablice	Naziv tablice	Stranica na kojoj se tablica nalazi
1	Prikaz ispitanika anketnog upitnika	43
2	Formula za izračunavanje hi-kvadrat testa	90
3	Rezultati hi-kvadrat testa za prvu hipotezu (ukupna populacija ispitanika)	91
4	Rezultati hi-kvadrat testa za prvu hipotezu (ispitanici Varaždinske županije)	91
5	Rezultati hi-kvadrat testa za prvu hipotezu (ispitanici Zadarske županije)	91
6	Rezultati hi-kvadrat testa za drugu hipotezu	92
7	Rezultati hi-kvadrat testa za treću hipotezu (ukupna populacija)	93
8	Rezultati hi-kvadrat testa za treću hipotezu (Varaždinska županija)	93
9	Rezultati hi-kvadrat testa za treću hipotezu (Zadarska županija)	94
10	Prikaz rezultata hi-kvadrat testa na postavljenim hipotezama	95

- a. Da b. Ne
- 11.** Je li učenje za poduzetništvo navedeno u kurikulumu odgojno-obrazovne institucije u kojoj djelujete?
- a. Da b. Ne c. Ne znam
- 12.** Na skali od 1 do 5, procijenite važnost učenja za poduzetništvo od najranije dobi, prema Vašem osobnom mišljenju (zaokružite)
- Potpuno nevažno 1 2 3 4 5 Izuzetno
važno
- 13.** Na skali od 1 do 5, procijenite važnost koju ima učenje za poduzetništvo u odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj radite (zaokružite)
- Potpuno nevažno 1 2 3 4 5 Izuzetno
važno
- 14.** Smatrate li se kompetentnim/om za provođenje učenja za poduzetništvo?
- a. Da, i provodim ga c. Ne, ali bih želio/željela postati kompetentan/na
b. Da, ali nemam priliku provoditi ga d. Ne, ne zanima me učenje za poduzetništvo
- 15.** Jeste li prisustvovali bilo kojem obliku edukacije (predavanje, radionice, stručni skupovi) na temu poduzetništva u odgojno-obrazovnim ustanovama?
- a. Da b. Ne
- 16.** Kakav biste stav zauzeli kada biste bili pozvani na takav vid usavršavanja?
- a. Odradio/la bih to sa interesom b. Pomislio/la bih da je to samo još jedna obaveza, ali bio ipak otišao/la
c. Ne bih se odazvao/la
- 17.** Procijenite zadovoljstvo koje osjećate na svom radnom mjestu:
- a. Veoma sam zadovoljan/na d. Većinom sam nezadovoljan/na
b. Većinom sam zadovoljan/na e. U potpunosti sam nezadovoljan/na
c. Ponekad sam zadovoljan/na, ponekad nezadovoljan/na
- 18.** Dobivate li potporu ravnatelja/ice odgojno-obrazovne ustanove kod iznošenja novih inovativnih ideja ili prijedloga?

ŽIVOTOPIS

OSOBNE INFORMACIJE

Gal Dorotea

📍 Hrvatskih pavlina 53, 42250 Lepoglava (Hrvatska)

☎ (+385) 99 769 3162

✉ gal.dorotea@gmail.com

OBRAZOVANJE OSPOSOBLJAVANJE

2013–danas

Sveučilište u Zadru
Diplomski studij Poduzetništvo u kulturi i turizmu

2010–2013

Prvostupnica kulture i turizma (univ. bacc. turism. cult.)
Sveučilište u Zadru
Preddiplomski studij Kultura i turizam

2006–2010

Hotelijersko-turistički tehničar
Gospodarska škola Varaždin

RADNO ISKUSTVO

04/2014–10/2014

Studentski posao
2014. Trgovački obrt "Top trade" - Prodavačica
2014. Agencija "Martis" – Promotorica

07/2007–09/2013

Stručna praksa
2013. Turistička zajednica grada Lepoglave
2009. Hotel "Turist" Varaždin
2008. Turistička agencija "Varaždin Tours" Varaždin
2007. Hotel "Trakošćan" Trakošćan

OSOBNE VJEŠTINE

Materinski jezik hrvatski

Ostali jezici

	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
njemački jezik	B2	B2	B1	B1	B1
engleski jezik	B2	B2	B1	B1	B1
talijanski jezik	A2	A2	A1	A1	A1
španjolski jezik	A2	A2	A1	A1	A1

Stupnjevi: A1/A2: Početnik - B1/B2: Samostalni korisnik - C1/C2 Iskusni korisnik
Zajednički europski referentni okvir za jezike

Komunikacijske vještine	Tijekom obrazovnog procesa stečene vještine poslovnog komuniciranja, akademskog komuniciranja i komuniciranja na stranim jezicima vezano uz struku (kultura i turizam)
Organizacijske / rukovoditeljske vještine	Temeljna znanja o pisanju projekata za fondove Europske unije, sudjelovanje u studentskom projektu "Ritam kulturizma"
Računalne vještine	Dobro vladanje alatima Microsoft Office